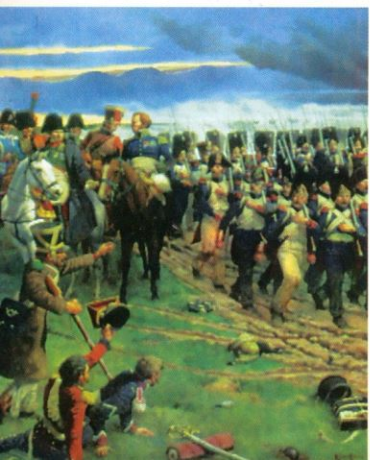

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

Noiembrie 2002

magazin istoric

Anul XXXVI – serie nouă – nr. 11 (428)
noiembrie 2002

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>
e-mail: mistoric @ itcnet.ro

1 Sfântul Apostol Andrei, cel care dă tămăduire și alinare celor bolnavi, dar și celor sănătoși, este deopotrivă protectorul tuturor românilor, sărbătorit ca atare în calendarul ortodox

2 Visul de monarhie universală al lui Napoleon Bonaparte a început la Austerlitz (sus), s-a zdruncinat la Borodino (mijloc) și s-a prăbușit la Waterloo

3 Venetia, patria gondolelor, a minunatelor poduri și a bazilicii San Marco, a găzduit, de-a lungul vremii, spectacacole de muzică la care au cântat cu talent și multă dăruire copiii orfani ai orașului. În imagine: o sală de muzică

4 Stampele japoneze nu puteau ocoli frumusețea chimono-ului, piesă de vestimentație care, alături de aranjamente florale, ikebana, artă decorativă din piele și pictură pe sticlă au făcut de curând obiectul unei expoziții la Palatul Sutu din București

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Consiliul științific:
academician DAN BERINDEL,
academician VIRGIL CÂNDEA,
academician
DINU C. GIURESCU**

**Redactor-șef:
Dorin Matei**

**Secretar general de redacție:
Florentina Dolghin**

**Redactori:
Ioan Lăcustă,
Irina Sălăvăstru,
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan**

**Secretar de redacție
și macheta artistică:
Theodor Lianos**

**Director economic:
Doina Pascu**

**Documentare:
Mădălina Geambașu**

**Corectura:
Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram**

**Secretariat:
Floarea Dragne**

**Diffuzare:
Constantin Mușat**

**Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș**

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1. Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711. Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. - „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

noiembrie

2002

4 Statornicia deschiderii

Sentimentul românesc al ființei

C. NOICA

5 Protectorul României

Sfântul Andrei

S. ISPAS

REGĂSIREA

10 Lumina vine din Apus

Modelul istoric al securității naționale

M.E. IONESCU

16 Cel ce va lipsi

Cristian Popișteanu

L. MUREȘAN

18 Povestea a început la anul 1000

Vikingii, primii creatori ai spațiului euroatlantic

V. IONESCU

20 Visând la țara nezdrențuită pe margini

Nicolae Iorga

V. GRECU

22 România acum 100 ani

G. FILITTI

26 Sânzienae și crizanteme

Întâile contacte diplomatice româno-japoneze

P. STOIAN

30 Drogurile din Orient-Express

AL. DAVIER

33 Unde-i unu e puterea

Carol II și Antonescu

S. ALEXANDRESCU

38 Reîntoarcerea fiilor nedoriti

Exodul evreilor polonezi, 1945-1947

T. WEXLER

41 Cu optimism, despre Europa

Interviu cu academicianul francez H. Cabannes

D. BENEA

ISTORIOARE PE UN PETIC DE HÂRTIE

44 La ora 8, trecute fix

S. CÂLȚIA

45 O inimă mai grea decât aeroplanul

De ce s-a prăbușit Aurel Vlaicu?

V. AVRAM

50 Gândul este liber
*Prizonieri români
în Bulgaria celui dintâi
război mondial*

52 Execuție
în cetatea Gherlei
*Tragicul destin
al lui Dionisie Bánffy*
G.V. RUSU

IUBIRI CELEBRE

57 Gala Galaction –
Zoe Marcoci
FL. POPESCU

59 Misterul rămâne
*Pregătirea întâlnirii
Corneliu Mănescu –
Dean Rusk*

P. OTU

HOOVER INSTITUTION

63 Refuzul
pertractării
L. COSOVANU

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Locul ales
de pasărea de aur
Moșna – cetate săsească
C. RICHTER,
C. SENCOVICI

EVENIMENT

70 Foșnet de
chimono la Palatul Suțu
I. ZĂNESCU,
C. ENE

92 Sighet 2002
Sfârșitul unui ciclu
D. BALAN

71 Bucureștiul meu
iubit
*Amintiri despre Curtea
Veche*
P.I. PANAIT

76 „Noroc“ fără
de noroc
*Formația tinerilor
basarabeni prigonită
de autoritățile
comuniste*
M. BRÂNZAN

78 1989. Jurnalul
unei singurătăți
Ultimul an
V. SĂHLEANU

84 Sunetul muzicii,
nu punga cu aurolac
Orfanii Veneției

87 De la Bonaparte
la Napoleon
*Cum a devenit
republicanul monarhist*

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

83 Amprente
în timp

56; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

ÎN TRE DOUĂ LUMI

Ca orice ființă pe lumea aceasta, un popor este o bună închidere ce se deschide. Determinările întru sine ale poporului român sunt cunoscute. Deschiderile lui nu s-au încheiat încă.

Pentru o închidere ce se deschide, limba noastră are un cuvânt deosebit, prepoziția *întru*, ce nu-și găsește lesne echivalentul în marile limbi europene [...] Dar unui vorbitor de limbă română nu mai este necesar să i se pună în lumină nuanțele lui *întru*. Cel mult i se poate aminti că, provenită din adverbul latin *intro*, ce însemna înăuntru, prepoziția noastră a adus și sensul de *în spre*, dând astfel o bună tensiune, care este de esența spiritului, de a fi în același timp *în* ceva (într-un orizont, într-un sistem) și de a tinde către acel lucru.

Astfel, prin determinările proprii sale istorii, civilizația noastră a fost *întru un spațiu dat*. Ea nu a roit, cum a făcut civilizația helenică, dând colonii proprii pe toate coastele învecinate; nu și-a aproximat spațiul, ca civilizația germană; nu a colonizat pe alții, cum a făcut civilizația anglo-saxonă. A fost întru spațiul din jurul Carpaților. Prin acest spațiu au trecut și alte seminții; dar au trecut, numai. Noi am rămas în el. Și am stat așa de bine întru el, încât unele popoare migratoare au trebuit să se așeze în jurul lui, iar altele s-au topit în ființa noastră.

La fel ca într-un spațiu, civilizația noastră a fost *întru o limbă*, cea latină. Vecinii de jos, din stânga, din dreapta, ne-au dat multe și admirabile cuvinte, dar toate s-au lăsat prinse în limba acesteia de obârșie latină. Iar când, în veacul al XIX-lea, legăturile noastre cu restul lumii s-au refăcut, latinitatea limbii s-a regăsit nu numai ca obârșie, dar și în act, prin absorbirea, ca din cămările proprii, a numeroase cuvinte din limba-macă, latina, și din limba soră, franceza [...]

S-a spus că civilizația noastră este între două lumi. Nu cumva *întru două lumi*? Suntem între

CONSTANTIN NOICA

Oriental Apropiat, dar și Îndepărtat (despre deschiderea noastră către cultura indiană, Blaga, într-o admirabilă pagină postumă, spune lucruri hotărâtoare) și între Apus. Nici unul, nici altul nu au pus pecetea lor pe noi, dar așa cum mijlocim geografic, nu am putea mijloci și spiritual? [...]

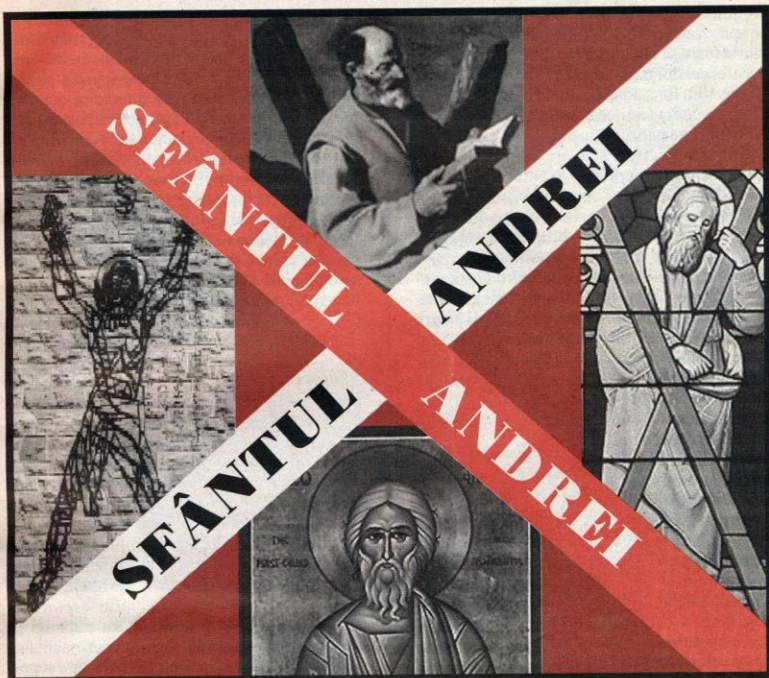
Poate că veacul însuși are nevoie să-și anagajeze teribilele sale noutăți *întru ceva* [...] Numai că, de rândul acesta, deschiderile noastre trebuie să fie, și într-adevăr se arată a fi, însemnate. O bună deschidere în spațiul lor își încearcă, firește, majoritatea popoarelor; la fel, prin cultură, ele își încearcă o deschidere a limbii lor. Dar o bună deschidere către natură, în ceasul revoluției tehnico-

științifice, nu mai au toate comunitățile, nici o bună experiență a tradiției și a valorilor. Iar ceea ce cu siguranță nu este dat altor comunități de astăzi este deschiderea posibilă întru cele două lumi. Vestul cu Extremul Vest și Orientul Apropiat cu Extremul Orient, două lumi a căror întâlnire stă să se producă. Nicăieri situația „închiderii ce se poate deschide” nu apare cu atâta relief istoric: două lumi masive închid, în întâlnirea lor, o comunitate, care, în loc să fie strivită de ele, ca la o răscruce, poate să se deschidă către ele și, mai ales, *să le deschidă una către alta*.

Aici s-ar putea înscrie, cu rol pozitiv, Adecvția noastră sau înrădirea cu noutățile veacului, laolaltă cu păstrarea unor valori ce sunt mai vechi decât veacul.

Dacă te întrebi de ce poporului acestuia i-au reușit afirmările de sine din trecut și de ce în Europa de astăzi el păstrează sortii cătorva bune deschideri, răspunsul ar putea să fie: pentru că el are o potrivită întâlnire cu ființa.

(Sentimentul românesc al ființei,
Editura Eminescu, 1978)

Dr. SABINA ISPAS

Ce este sărbătoarea și pentru cine este ea organizată? Ce înseamnă bucuria unei sărbători? Dar gravitatea ei? Par simple întrebări, dar sunt probleme cruciale pentru omul societății moderne, pe care informația și gândirea pragmatică îl fac să fie mai mult un privitor și un observator decât un trăitor al evenimentelor majore care reglementau existența oamenilor în societățile tradiționale.

Sărbătorile sunt „forme sociale ale vieții religioase”. Termenul românesc sărbătoare poartă încă semnificațiile lui în limba de bază: „a păstra, a respecta, a conserva”; provine din latinescul servatoria, la rândul lui, un derivat din servo, -are.

La sfârșitul secolului V, începutul celui de al VI-lea, datele principale ale calendarului creștin erau fixate definitiv, având ca repere majore cele 12 praznice împărătești. Din secolul al IV-lea sunt respectate cu mare piosenie, în lumea creștină, sărbătorile legate de istoria vieții lui Iisus, ale Crucii, ale Maicii Domnului și Sfinților îngeri, de personalități ale Vechiului și Noului Testament, istoria bisericii creștine. Persecuțiile religioase din primele secole au făcut să crească numărul zilelor în care se comemorau morțile, de cele mai multe ori martirice, ale mărturisitorilor, propovăduitorilor, trăitorilor creștini, alături de zilele de înmormântare ale episcopilor. Între cei mai însemnați – prin personalitate și activitatea misionară – se numără, fără îndoială, apostolii. Dacă despre sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel, la 29 iunie, se știe că își are originea în Roma secolului al IV-lea, pentru momentul instituirii celei legate de numele Sf. Apostol Andrei, la 30 noiembrie, atât de importantă pentru cultura tradițională românească – el fiind ocrotitorul României – nu avem o sursă documentară la care să putem face referire.

Andrei, „cel întâi chemat dintre apostoli”, i-a spus fratelui său Simon-Petru: „Am aflat pe Mesia (care se tălcuiește Hristos)” (Ioan, 1, 41) și astfel cei doi frați îi urmează lui Iisus. Pescar originar din Betsaida, localitate pe malul lacului Ghenizaret din Galileea, Andrei a fost ucenicul Sf. Ioan Botezătorul. Eusebiu din Cezareea, în *Istoria sa bisericească*, ne spune că după Cincizecime (Pogorărea Sfântului Duh sau Rusalii), când „s-a constituit Biserica”, lui Andrei i-a revenit, prin tragere la sorti, îndatorirea să propovăduiască învățătura creștină în Scitia. Tradiția a păstrat informații referitoare la traseul parcurs de apostol în timpul misiunii sale: a mers în Bitinia, Bizanția, Tracia, Macedonia, în ținuturile din jurul Mării Negre și de la Dunăre. Aceeași tradiție leagă procesul

de creștinare a locuitorilor Dobrogei de numele Apostolului Andrei. Pentru credința sa și pentru implicarea în răspândirea învățaturii creștine printre păgâni a fost răstignit în localitatea Patras, lângă Corint. Crucea pe care a suferit supliciul era în formă de X și chiar în zilele noastre se numește *crucea Sf. Andrei*.

Inițiator în taina Botezului la Dunăre

Cum cei mai mulți dintre apostoli și dintre primii 70 de ucenici ai lui Iisus au primit moarte martirică, ei au fost, probabil, și cei dintâi comemorați în comunitățile creștine pe care le-au slujit. Printre ei se numără și Sf. Andrei care, în calendarele ortodox și catolic, este comemorat în ziua de 30 noiembrie; data este aproape de jumătatea Octoiului, sărbătorile centrale ale acestei perioade fiind Crăciunul și Boboteaza.

Tradiția creștinării ținuturilor locuite astăzi de români, prin strădania Apostolului Andrei, este întărită și de prezența în calendarul popular a numelui *Undrea, Îndrea, Îndrea* dat lunii decembrie, ca un derivat din grecescul *Ἀνδρέας*, limba română fiind singura care a păstrat, în acest fel, amintirea numelui apostolului lui Cristos. Asocierea numelui său cu luna decembrie se datorește tocmai acestui

rol fundamental pe care l-a avut Sf. Andrei în propovăduirea creștinismului pe acest teritoriu; data comemorării este limita de la care credincioșii încep să se pregătească pentru întâmpinarea Nașterii, sub directa sa ocrotire, mediere și îndrumare. În primele secole ale erei noastre, creștinii primeau botezul, după o perioadă de catehizare, în timpul marilor sărbători: Crăciunul, Boboteaza sau Paștile. Apostolul îi patronază și îi protejează pe cei care se pregătesc să întâmpine taina Nașterii și Întrupării. Ultima zi a lunii lui Brumar, numele popular al lunii noiembrie, marchează trecerea spre luna lui Andrei, cel care i-a inițiat în taina botezului pe locuitorii Dobrogei.

„[Sfântul Andrei] se luptă cu vânturi reci și în special cu lupi, străbătând cu greu pădurile și hățișurile ce se întindeau atunci pe o bună parte din țara noastră și unde erau culcușurile unor astfel de fiare. Tradiția spune că, ajungând până în părțile Dobrogei de azi, lumea era foarte tulburată de haitele de lupi ce mișunau în tufișurile de lângă Dunăre și Bărăganul nostru. Și apostolul având darul vindecărilor, dar mai ales al minunilor, a vindecat rănilor multora, iar prin rugăciuni lega gura lupilor, apărând pe oameni și vietele lor, astfel că toți îl țineau de sfânt și de mare ocrotitor.”

(Legendă răspândită în Moldova)

Studii efectuate asupra simbolicii creștine au scos în evidență existența unui sistem alegoric legat de reprezentările celor 12 apostoli ca 12 luni ale anului, care a funcționat încă din primele secole ale creștinismului.

Un simbol interesant, cu rădăcini în perioadă iudeo-creștină, asociază personalitatea lui Cristos cu ziua, în timp ce orele sunt reprezentate de cei 12 apostoli. Întreaga problematică se înscrie într-un amplu proces de restructurare a calendarului și de revalorizare a acestuia, într-o viziune conformă cu noua credință, specifică primelor patru-cinci secole ale noii ere. Sistemul alegoric și simbolic despre care am amintit, cu rădăcini în tradițiile iudaică și iudeo-creștină, stabilește relații între lunile anului, cele 12 semne ale zodiacului, cei 12 patriarhi, cele 12 triburi ale lui Israel, cei 12 apostoli.

Priveghind în „cap de iarnă”

Fiecare zi a unui an calendaristic este consacrată comemorării sau celebrării unui eveniment consemnat în istoria creștinismului. Ziua liturgică începe după apusul soarelui, odată cu înserarea, și sfârșește în același moment al zilei următoare. Sărbătorirea unui eveniment însemnat este precedată de priveghi. Acesta este practicat în ajunul comemorării sau celebrării unui eveniment religios și constă din

renunțarea la somn pe timpul nopții și petrecerea timpului în rugăciune (în biserică sau în case particulare) sau oficiind complexe rituale cu funcționalități bine definite în vechime, cunoscute și respectate de către membrii comunităților tradiționale. Semnificațiile multora dintre acestea s-au ocolit și, parțial, s-au refuncționalizat și resemantizat, datorită vechimii și unui specific caracter ezoteric; etnologii și folcloriști, istoricii religiilor sau teoreticienii culturii le descifrează anevoie, neavând acces totdeauna la baza lor teologică.

Priveghiul și actele rituale efectuate în timpul și spațiul sacre îi înlesnesc omului contactul cu transcendentul. Este un segment purtător al unor valențe speciale, care deschid calea spre împlinirea unor acte divinatorii. Acum se desfășoară ceremoniale speciale, se folosește o recuzită mănuită cu profesionalism, cu ajutorul cărora oamenii pot descifra mesajul divin; asemenea comunicare se referă numai la o perioadă limitată – intervalul unui an, cele 12 luni cu toată simbolică lor –, a cărei ciclicitate și repetabilitate mediază o ascensiune pe scara cunoașterii, a îmbogățirii spirituale și a mântuirii. Informațiile dobândite în cursul unui asemenea circuit special, în care acționează sacral pozitiv, sunt protejate contra acțiunii forțelor diabolice, care îi pot înșela pe oameni, îi pot deruta și conduce pe drumuri greșite.

Noaptea Sf. Andrei, numită și Sântandrei sau „cap de iarnă”, este o asemenea sărbătoare importantă a culturii tradiționale românești, este o noapte în care se priveghează. În afara practicilor divinatorii împlinite de tinerele fete care vor să-și afle „ursitul”, momentul acesta al anului deține două seturi de acte rituale de protecție și integrare creștină, a căror sacralitate și eficiență sunt asigurate de mediere Sf. Apostol Andrei:

protejarea de acțiunile și efectele demoniului și actualizarea consubstanțialității om-vegetal, care va asigura apropierea fiecăruia de pruncul Iisus, și mai apoi, de Cel care va institui, la Cina cea de taină, comemorată în Joia patimilor, înlocuirea sacrificiului de carne și sânge cu cel vegetal, al pâinii

și al vinului, axul central din istoria mântuirii. Alături de ceilalți apostoli, Andrei a luat parte la această taină și a devenit purtător al mesajului hristic către oameni.

Crengi la înmugurit și grâu la încolțit

Autoritatea pe care Apostolul Andrei o exercită asupra comunităților creștine în luna decembrie debutează printr-un gest cultural, semnificativ tocmai pentru relația aceasta om-vegetal. Ajunul zilei amintite se concentrează asupra unui complex ritual, a cărui principală funcționalitate era aceea de a-l îndruma pe credincios spre dobândirea progresivă a conștiinței apropierii de transcendent, a renașterii sale spirituale. Cel mai semnificativ act ritual, simbolic și plin de mister în același timp, se exprimă în obiceiul punerii crengilor de copac sau arbust – măr, prun, liliac etc. – la înmugurit. După ce fiecare creangă, frumos tăiată, este asociată personalității unui membru al familiei, uneori animalelor din gospodărie sau chiar lucrurilor deosebite, aceasta este pusă într-un vas cu apă și lăsată acolo până la Crăciun sau Anul Nou, timp în care mlădița respectivă poate înmuguri, înflori sau se poate usca.

Credința aceasta a românilor ne amintește miracolul din cartea *Numerii* a Vechiului Testament, în care voința Domnului se face cunoscută prin felul în care toiagul lui Aaron a înmugurit, a înflorit și a făcut migdale într-o singură noapte, înaintea chivotului legii.

Anul ce urmează va fi bun sau rău, spornic sau nu, uneori aducător de moarte, după cum se dezvoltă acest segment vegetal care devine, sub semnul și priveghearea autorității sfântului

apostol, purtătorul identității celui pentru care a fost „menit”. După tradiția veche, mlădițele înmugurite sau înflorite erau folosite de copii ca sorcove cu care colindau în dimineața de Sf. Vasile (Anul Nou).

În acest moment, încărcat de sacru și de sfințenie, asemănător ajunurilor Crăciunului sau Bobo-

Iisus către primii Apostoli, frații Petru și Andrei:
„Veniți după mine și vă voi face pescari de oameni”

tezei, trupul fiecărui adult este pus în-contact direct cu ramura purtătoare de viață, care s-a revigorat în timpul postului Crăciunului, a însoțit pregătirea spirituală a oamenilor și îi reprezintă; purtate fiind de copii de la casă la casă și de la om la om, prin aceste ramuri se împlinește reunirea întregii comunități într-un spațiu și un timp încărcate de Teofanie (arătarea lui Dumnezeu).

Tot în noaptea Sf. Andrei, pretutindeni, românii pun grâu la încolțit. Vegetalul revigorat, „încolțit”, semn al iertării și redobândirii vieții veșnice, va împodobi masa de sărbătoare în ziua de Crăciun sau de Sf. Vasile. Despre grâu, component de bază a Euharistiei (taina Sfintei Împărtășanii), tradiția românească spune că este „fața, pielea sau trupul lui Cristos”. Aliment ritual, el poate fi considerat un element fundamental al „codului vegetal”, care, în opinia noastră, este una dintre „emblemele” culturale identitare specifice spiritualității românești.

Pentru omul contemporan, cea mai cunoscută caracteristică a nopții Sf. Andrei este aceea de „noapte a strigoilor”. După anul 1000, prin secolele XI-XIV, a apărut o literatură teologică bogată, mai ales în Occidentul Europei, referitoare la caracteristicile strigoilor, ale relațiilor dintre lumea celor vii și cea a morților etc. Ea este generată de disputele teologice referitoare la purgatoriu și viața de după moarte. Prezența acestei etape în istoria creștinismului european a actualizat și perpetuat credințe care s-au conservat atât de bine până în zilele noastre, mai ales pentru aparentul lor „exotism”, pentru inducerea unui sentiment de teamă față de insolit, însoțit de dorința secretă, bine disimulată, a omului, de a cunoaște formele de manifestare ale diabolicului, dar nu neapărat de a se confrunța cu ele, ci numai de a le percepe existența sub directă și autoritară protecție a sfinților. Sfântul, în situația discutată, Apostolul Andrei, le asigură inviolabilitatea, le inspiră

siguranță, îi sprijină în demersul lor de a rămâne în cadrul sacralului pozitiv.

Virtuțile protectoare ale vegetalului

În seara aceasta de 30 noiembrie, tradiția românească ne învață că trebuie să folosim usturoiul în scop profilactic. Se mănâncă usturoi, se ung cu usturoi toate căile prin care încăperile locuite de oameni comunică cu exteriorul: ușile, ferestrele, hornurile, gura sobei; același regim îl au: ușile grajdurilor,

ocoalele viteilor, animalele însele sunt unse cu usturoi pe copite și între coarne. În unele localități din România în noaptea aceasta fetele „păzesc usturoiul”, împreună cu femeii mai vârstnice, inițiate, uneori, în tovarășia feciorilor.

Tradiția referitoare la valențele pro-

(Legendă dobrogeană)

tectoare ale usturoiului este prezentă în culturile europene și extraeuropene. El era folosit în ritualurile legate de cultul lui Osiris, în Egiptul antic. Și la evrei se credea că vizitarea cimitirului este bine să se facă având în buzunar câteva căpățâni de usturoi (Sal. Segal, *Din folclorul poporului evreu*, București, 2000).

Sunt prea numeroase și complexe informațiile legate de acest segment ritual ce ar trebui comentate. Spațiul restrâns nu ne îngăduie un asemenea demers. Mai importante între acestea ar fi: definirea strigoilor și rolul protector al vegetalului, concret, al usturoiului.

Tradiția românească consemnează două tipuri de strigoi, care acționează numai parțial similar: cei vii, oamenii care trăiesc în comunitățile obișnuite, în mijlocul celorlalți semenii, dar sunt deținătorii unor calități deosebite, induse de faptul că sunt purtătorii unui păcat strămoșesc neiertat sau că sunt păstrătorii unor mărci, comportamentale sau fizice, care îi apropie de animalitate; cei morți, care, de obicei, provin din strigoii vii „ne/destrigoii” după moarte sau în timpul vieții. Aceași tradiție ne spune că în această noapte

se adună mai ales strigoii vii, dar sunt prezenți și cei morți, la răspântii, la hotare, în locuri pustii și necurate, la poduri, „la capul pământului, unde nu crește iarba” etc. Acolo se bat cu melițe, seceri, fusuri, topoare, râșnițe, îmblăcii sau alte unelte care sunt folosite pentru prelucrarea materiilor vegetale, în scopul transformării lor în bunuri pentru hrana sau îmbrăcarea omului; sunt unelte cu care vegetalul este „chinuit” în cadrul activităților umane; prin chinul la care este supus, el „răscumpără” păcatul omenesc. De aceea oamenii, înainte de începerea priveghiului, ascund melițele, secerile sau coasele, ca să nu fie găsite de strigoi.

După noaptea Sf. Andrei, cei care au priveghiât, au folosit usturoiul conform prescripțiilor tradiționale, îi pot recunoaște pe semenii lor care sunt strigoi după oboseală, după rănilor dobândite în cursul bătăliei nocturne etc. Nu numai simbolic, ci, probabil, chiar în sens concret, pentru cei care cred în sistemul cultural tradițional, în această seară se dă bătălia între adepții sfântului, care l-au urmat pe drumul ce duce spre mântuire, și cei care sunt purtători ai unor păcate capitale și/sau rămân credincioși gândirii idolatre, reprezentate de chipurile animalelor necurate (în care se pot transforma, uneori, și strigoii).

„Patronii lupilor” pedepsesc

Apostolul Andrei este una dintre personalitățile nou-testamentare care deține autoritate asupra animalelor; el și fratele său, Petru, sunt, în conformitate cu credințele populare românești, „patronii lupilor”. Fără voia lor, lupii nu au căderea să mănânce vreun animal sau om. La datele de comemorare ale celor doi apostoli li se rânduiesc fiarelor drepturile sau, poate mai corect, îndatoririle pe care le au, pentru că ceea ce le este hărăzit să sfășie sau să atace nu este decis ca un act arbitrar; cei cărora li se întâmplă aceste drame sunt oameni care au greșit și care sunt în acest fel pedepsiți. Fie ca călcat o interdicție care

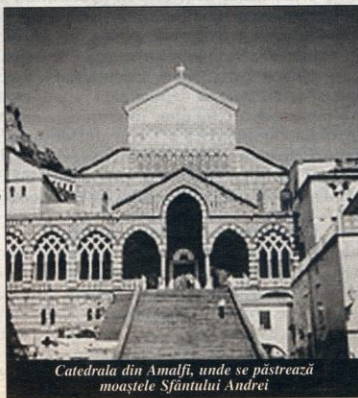
ar fi trebuit respectată pentru binele lor și al celor din preajma lor, fie au păcătuit și trebuie să suporte urmarea păcatului. Nu poate fi întâmplător faptul că și Apostolul Filip este rânduit să coordoneze mișcările lupilor. Zilele, mai multe la număr, care îi sunt consacrate sunt respectate cu strânicie, tocmai pentru a evita comiterea unei greșeli care să atragă pedeapsa executată de lup. În cultura populară românească, în legende și basme propriu-zise, în textele cântecelor din ritualul funerar, lupul este unul dintre cele mai interesante și complicate personaje. Înțelept, tenace, răz-bătător, credincios, nu comite acte de cruzime fără justificare și este, adesea, însoțitor și călăuză a sufletului defunctului spre locul de odihnă veșnică.

Unul dintre capitolele Vechiului Testament care ar necesita o analiză specială, pentru că face referire la problema care ne interesează, este cel privitor la proorocirea și moartea lui Iacov. Având aparența unui testament „cu limbă de moarte”, ultimele cuvinte ale bătrânului patriarh au, în realitate, autoritatea unor legi pe care le instituie pentru urmașii săi, care vor trebui să devină caracteristici ale acțiunilor lor și ale urmașilor lor, până în vremea apostolilor și după aceea. Vom regăsi acolo aceeași imagine a lupului care manifestă caracteristici ambivalente, atât de specifică textelor populare amintite.

Secvența aceasta și reflectarea mesajelor ei în alte cărți și capitole ale Bibliei ar necesita un studiu amănunțit.

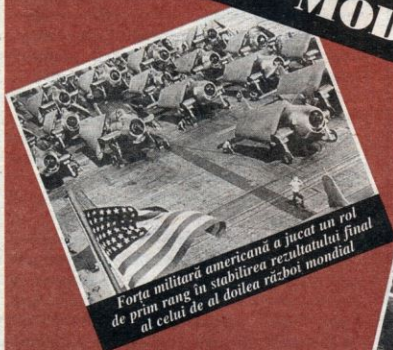
Avem convingerea că în tradiția populară românească putem identifica multe informații, ocultate de-a lungul sutelor de ani de

creștinism, care, analizate cu minuție și acribie științifică, pot dovedi prezența unor credințe, informații, prescripții care provin chiar din perioada apostolică, din depozitul informativ paleo-creștin sau iudeo-creștin. Ele ar putea completa sursele cunoscute privind istoria creștinismului pe teritoriul României, cu date ce aparțin de drept tradiției, care amintește activitatea misionară a Apostolului Andrei în jurul Mării Negre și la grurile Dunării. ■

Catedrala din Amalfi, unde se păstrează moaștele Sfântului Andrei

MODELUL ISTORIC A

Forța militară americană a jucat un rol de prim rang în stabilirea rezultatului final al celui de al doilea război mondial

Armata sovietică a rămas, în ciuda reducerilor și greutăților de după desființarea U.R.S.S., redutabilă

Dr. MIHAI E. IONESCU

Directorul Institutului de Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

Independența proclamată de România în 1877 a însemnat un moment important în ceea ce azi am numi procesul de nation-building. Adică de construcție a unui stat modern, dotat cu instituțiile necesare asigurării prosperității economice și securității interne și externe, capabil să-și definească adecvat interesele naționale și să le promoveze consecvent. Momentul câștigării independenței în anul 1878 a însemnat accelerarea procesului, cu atât mai mult cu cât independența, care înlocuise garanția marilor puteri europene de până atunci, reclama apărarea, diplomatic și, la nevoie, militar, a atributelor de actor distinct al arenei internaționale. Cu alte cuvinte, cucerirea neatârării adăugase procesului de construcție a statului modern român o componentă nouă și de cea mai mare însemnătate. Anume apărarea statutului dobândit, evitarea recăderii într-o situație de dependență față de marile puteri vecine. Pentru a atinge acest scop, era nevoie de construcția unor instrumente adecvate, întâi de toate a unei armate performante, principala componentă a sectorului de securitate în înțelesul vremii, precum și a unei infrastructuri eficiente pentru aplicarea efortului de apărare. Cum se putea răspunde acestor exigențe, mai ales în condițiile în care erau atât de multe de făcut pentru modernizarea instituțională a statului, ceea ce însemna un mare consum de resurse?

Exigențele apărării independentei naționale recent dobândite au impus declanșarea unui proces de analiză și definire – practic fără precedent pentru elita politică națională – a contextului internațional și a locului și rolului României în ansamblul

lui. În acest scop, a fost necesar să fie definite interesele naționale principale și să fie identificată strategia optimă de apărare și promovare a acestora, precum și să fie gândite și concretizate instrumentele necesare aplicării ei.

În chip firesc, la loc de frunte în ansamblul intereselor fundamentale ale statului s-a impus conservarea independenței și suveranității naționale. Analiza amenințărilor la adresa acestora a arătat că invazia străină era în fruntea agendei, tânărul stat inde-

Defilare nazistă în Germania anilor '30

Ialta, o poveste care nu s-a mai repetat

SECURITĂȚII NAȚIONALE

pendent român experimentând deja, chiar în anul cuceririi independenței, ocupația militară a Rusiei și riscul pierderii statutului abia dobândit cu jertfa de sânge alături chiar de aliatul rus. Pe de altă parte, forțele și resursele statului român erau insuficiente pentru a se apăra singur în fața amenințării cu invazia străină, dat fiind că vecinătățile imediate erau reprezentate de mari imperii – rus, habsburgic și otoman –, singurul stat din apropiere de dimensiuni comparabile fiind Serbia, care obținuse independența odată cu România.

Situația geopolitică a României era agravată de faptul că segmente însemnate din trunchiul etnic românesc se aflau sub stăpânirea celor mai puternice imperii vecine – Transilvania, Bucovina și Banatul în componența Austro-

Ungariei și Basarabia în cadrul Rusiei –, așa încât „scenariul cel mai pesimist“, obișnuit în planificarea militară, era reprezentat de invazia conjugată a acestora cu scopul de a împiedica revenirea provinciilor subjugate la România.

Imprejurările specifice etapei imediat următoare răzoiului de independență au impus la București percepția că Rusia este principala amenințare la adresa individualității statului român. În fundamentarea acestei percepții un rol de seamă jucau tradiția istorică – invaziile succesive în ultimele aproape două secole dinspre Est –, cât și experiența recentă – ocupația rusă din primăvara anului 1878. Comparativ cu Rusia, Imperiul Habsburgic a fost apreciat ca o amenințare secundară, în legătură mai ales cu politica

aplicată de Ungaria în Transilvania în scopul deznationalizării românilor de aici. Iar Imperiul otoman, „bolnavul“ Europei, aflat pe panta decăderii, a fost considerat ca fiind prea absorbit de chestiunile balcanice și incapabil și ca resurse să mai amenințe grav România.

O dată definite interesele naționale fundamentale și identificate amenințările majore la adresa acestora, următorul pas al analizei a fost găsirea soluției optime. Ea nu putea fi decât una de supraviețuire datorită decalajului impresionant de potențial față de inamicul prezumtiv, fie el de urgență întâi sau secundă. Întrebările principale cărora trebuia să li se răspundă erau: putea fi utilizată una dintre marile puteri vecine drept contrapondere la amenințarea reprezentată de cealaltă/celelalte?; în

ce măsură prezumtivul aliat putea fi asociat apărării propriului interes?; care era costul care trebuia plătit pentru acest lucru?; era el suportabil sau nu?

O circumstanță favorizantă elaborării unei strategii adecvate de supraviețuire a fost faptul că, începând cu anii '80 ai secolului XIX, sistemul internațional de state înregistrează o scindare în două blocuri politico-militare opuse, centrate pe contradicția puternică dintre Franța și Germania. În astfel de împrejurări, în care Otto von Bismarck, cancelarul german, era obsedat de revanșa franceză după înfrângerea suferită de Franța în războiul din 1870-1871 și imagina cele mai subtile combinații pentru a împiedica Parisul să-și refacă potențialul, România avea o libertate de acțiune mai amplă decât în condițiile unei funcționări corespunzătoare a „concertului de putere” organizat la Congresul de la Viena din 1815, care hotărâse soarta Europei după înfrângerea lui Napoleon.

Alianța cu Austro-Ungaria (prin extensie cu Germania și Italia, aliatele acesteia) din 1883 a constituit răspunsul românesc la nevoile de securitate națională. România nu putea să se măsoare singură cu Rusia – socotită principala amenințare –, dar în alianța cu Austro-Ungaria fie putea să descurajeze o eventuală invazie a acesteia, fie să se măsoare cu ea la rigoare cu sorți de izbândă. Costul acestei soluții nu era defel ieftin. Mișcarea națională a românilor din Transilvania devenea prizoniera acestei ali-

anțe. Era evident că România nu putea să militeze pentru destrămarea propriului aliat necesar supraviețuirii în schimbul atingerii obiectivului unificării naționale. Un alt cost semnificativ a fost faptul că recuperarea Basarabiei, chiar păstrarea identității naționale a românilor de aici, au trebuit evitate ca ținte ale politicii statului atâta vreme cât Rusia era în blocul advers.

Modelul alianței din 1883 este de două ori semnificativ pentru evoluția ulterioară a României. Pe de o parte, reprezintă o soluție des întâlnită apoi – alianța cu o mare putere pentru a face față amenințării alteia –, pe de altă parte stabilește ca azimut de securitate națională Vestul continentului (Austro-Ungaria, Germania și Italia). Mai mult, în interiorul alianței cu Austro-Ungaria era adjucecată și o contrapondere necesară asimetriei față de un aliat prea puternic, reprezentată de posibilul (și des utilizat apoi) apel la aliații aliatului, Germania și Italia. În ceea ce pri-

vește ultima semnificație se cuvine subliniat că orientarea spre Vest era concordantă cu procesul de modernizare multilaterală a statului român, desfășurat pe coordonatele occidentalizării accelerate, însemnând nu doar apărarea în fața Estului amenințator cu invazia, ci și refuzul anexării la înăpoiarea acestuia.

Modelul 1883 a funcționat eficient până în 1914. Atunci, în circumstanțele internaționale ale înfruntării între cele două tabere – Antanta și Puterile Centrale – România a fost obligată să-și reconsidere opțiunea de politică externă și securitate națională. Noua configurație politică internațională evidenția apartenența Rusiei la alianța Vestului (Antanta), în timp ce războaiele balcanice vădiseră că Puterile Centrale, mai ales Austro-Ungaria, desfășurau o politică balcanică neconcordantă intereselor Bucureștilor. Pe de altă parte, la București s-a socotit că sosise ceasul promovării neîntârziată a interesului fundamental al reunificării naționale, războiul

început între cele două tabere prefigurând posibilitatea de compensare a decalajului de potențial față de inamic. Rezultatul acestei analize a fost încheierea acordului secret cu Rusia din octombrie 1914 (așadar foarte curând după începerea războiului mondial) prin care România i se recunoștea de către Sankt Petersburg dreptul asupra teritoriilor românești din cuprinsul dublei monarhii în schimbul neutralității în război.

Cancelarul german Otto von Bismarck...

Nu mai că asumarea acordului cu Rusia nu a fost socotită suficientă la București pentru realizarea interesului național al unificării. Vreme de doi ani de zile, elita politică românească a făcut intense eforturi, încununate cu succes prin semnarea tratatului din august 1916 cu marile puteri ale Antantei, pentru a racorda Vestul la stipulațiile acordului româno-rus. Acest lucru a fost socotit necesar din două motive: pe de o parte, să evite ca România să devină un stat vasal unei Rusii „binefăcătoare” și putere dominantă în Estul continentului (așadar, neapărata contrapondere); pe de altă parte, era consecvent direcției Vest asumate încă de la începutul secolului XIX, o dată cu declanșarea procesului de modernizare în Principatele românești. Din această perspectivă apare ca falsă alternativa prezentată de Petre Carp în Consiliul de Coroană din 16 august 1916 – care a decis intrarea României în război –, anume că era de făcut opțiunea între germanism și slavism. Practic, alegerea era efectuată între Vest și Est, iar responsabilității au hotărât în consecință, tradiția modelului 1883 fiind respectată.

Sfârșitul primului război mondial a validat orientarea factorilor responsabili de la București. Rusia, aflată pradă revoluției bolșevice și războiului civil, nu a fost participantă la noile aranjamente politico-teritoriale în Europa și în lume. România a devenit, *ipso facto*, parte componentă a Europei Occidentale, încadrându-se în sistemul politico-teritorial și de securitate al acesteia.

Bucureștii au fost consecvenți azimutului Vest în întregul interval interbelic. O probă concludentă a acestei consecvențe este dată de faptul că, în primăvara anului 1939, în condițiile conturării unei alianțe între Germania nazistă și U.R.S.S., România a căutat să obțină (și a reușit) garanțiile marilor puteri ale Vestului, Anglia și Franța, în cazul în care independența și integritatea sa teritorială ar fi fost amenințate. Aceste garanții erau deopotrivă dovada importanței României pentru stabilitatea ordinii teritoriale organizată de către Occident la sfârșitul primului război mondial, amenințate acum de revizionismul german și sovietic, precum și a fermității hotărârii Bucureștilor de a fi parte integrantă a acestuia.

In aceeași fermitate de orientare Vest a Bucureștilor pot să fie înscrise alte două evenimente. Primul dintre ele este demiterea ministrului de Externe al României, Nicolae Titulescu, la sfârșitul lunii august 1936.

Ea a fost motivată în principal de faptul că Titulescu, în sarcinată cu încheierea unui tratat de asistență mutuală cu U.R.S.S., a abandonat în negocierea acestuia înscrierea faimoasei „clauze cehoslovace” (așa cum era mandatat), anume admiterea asistenței U.R.S.S. de către România doar în cazul în care Franța (așadar Vestul) ar fi intervenit deja în favoarea Bucureștilor. Gestul ministrului de Externe român – formalizat în celebra întâlnire cu Litvinov de la Montreux – echivala cu abandonarea azimutului Vest în orientarea externă a statului român și a fost sancționat imediat la București. Cel de al doilea eveniment este reprezentat de celebra decizie luată la 28 mai 1940 în cadrul întâlnirii dintre regele Carol II, premierul Gheorghe Tătărescu, ministrul de Externe, Grigore Gafencu, și mareșalul palatului, Ernest Urdăreanu. În condițiile în care se profila înfrângerea sigură a Franței, acest conclave (Consiliul Superior al Țării) a hotărât abandonarea neutralității în război –

care era în fapt un sprijin acordat Vestului – și declanșarea apropierei de Germania, așadar de marea putere care avea vocea dominantă atunci în Occident. Mai mult decât apropierea de Germania, această decizie semnifica un refuz net al Estului (U.R.S.S.), care curând avea să reclame ultimativ Basarabia și Bucovina.

Perioada celui de al doilea război mondial și comportamentul României sunt iarăși

... și împăratul Franței Napoleon III

semnificative. Ion Antonescu, o dată cu preluarea conducerii statului român, a formalizat decizia de la 28 mai 1940, asociind România Pactului Tripartit (noiembrie 1940). El a angajat România în război împotriva U.R.S.S. alături de Germania nazistă și aliați ai acesteia – Ungaria, Finlanda, Italia – cu scopul declarat de a elibera Basarabia și Bucovina de Nord ocupate cu un an înainte de Rusia Sovietică. În perimetrul european de acțiune, singurul firesc pentru un stat de dimensiunile și vocația României, această acțiune urmărea îndepărtarea pentru o lungă perioadă a amenințării Estului pentru România și Europa.

În condițiile în care conflictul a devenit mondial, prin intrarea S.U.A. în război și începutul eliberării Europei, această orientare a României trebuia neapărat schimbată pentru a fi consecventă celei tradiționale. Ion Antonescu a ezitat îndelung să facă acest lucru, mai mult, a încercat să depășească vocația europeană a României – vezi declarația de război făcută S.U.A. în decembrie 1941 –, ceea ce îl încarcă de o gravă răspundere istorică. Corectarea greșelii de orientare a fost făcută printr-un act temerar, la 23 august 1944, când Antonescu a fost înlăturat, iar România s-a asociat din voință proprie Națiunilor Unite, care reprezentau pe eschierul politicii internaționale în acel moment azimutul Vest. Contribuția de sânge a României în război, după 23 august 1944, reprezintă o altă probă istorică a atașamentului său la

orientarea tradițională în domeniul securității naționale. Responsabilii politici ai României acelei vremi au scontat că ocupația sovietică a țării este temporară, determinată de imperativele războiului; aceasta în schimb s-a permanentizat, datorită polarizării sistemului internațional și declanșării Războiului Rece, și va gira un vast proces de transformare socială și politică destinată să schimbe din temelii așezămintele naționale specific occidentale.

Chiar în astfel de împrejurări, România comunistă n-a aputut sustrage pe de-a întregul tradițiile istorice a orientării către Occident în domeniul securității naționale. Astfel, în istoriografia recentă se discută amplu motivația schimbării de orientare politică intervenită după aprilie 1964 (Declarația din aprilie a partidului comunist, *Magazin istoric*, nr. 4/2002), interpretările pendulând între asumarea conștientă a interesului național (literatura hagiografică) și evitarea înlăturării echipei conducătoare de la București în condițiile „noului curs” de la Moscova. Dar, la fel de importantă ni se

pare discutarea azimuturilor acestei noi orientări de politică externă, care a făcut din România comunistă a vremii un „maverick ally” (aliat disident) al Pactului de la Varșovia. Liderul comunist de la București a utilizat azimutul China (datorită sofisticatei țesături a relațiilor dintre țările comuniste) pentru a se pune la adăpost de furia scontată a „fratelui mai mare”. Dar deopotrivă el a recurs și la apropierea de Occident, care lansase de altfel politica „întinderii de punți” către statele comuniste pentru a identifica și consolida diferențieri în comportamentul lor în plan internațional. Un moment important al acestei orientări a elitei politice comuniste de la București a fost cel al invaziei trupelor Pactului de la Varșovia în Cehoslovacia (august 1968), când pericolul repetării acesteia și în cazul României a fost real și îndepărtat doar prin avertismentul lansat atunci de președintele S.U.A., Lyndon Johnson, de a se evita „asmuțirea câinilor războiului”.

În pofida însă unor astfel de orientări, elita comunistă de la București a rămas atașată apartenenței la sistemul comunist, fără să gândească nicicum schimbarea acestuia. În februarie 1989, de pildă, Moscova aflată în plin iureș al perestroikăi – inclusiv interesată în evitarea unei implozii a propriului imperiu în Europa – aprecia situația din România într-un fel grăitor pentru problematica discutată aici. Un memorandum înaintat Biroului politic al partidului comunist sovietic (că-

Împăratul Franz Joseph al Austro-Ungariei și regele Carol pe treptele Palatului Cotroceni, în timpul vizitei din anul 1896

tre A. Iakovlev) de către Institutul de Economie al Sistemului Socialist Mondial al Academiei de Științe a U.R.S.S. înfățișa următorul „scenariu pesimist” al evoluțiilor posibile din România: „Conducerea prezintă a țării (sau continuitatea politică) rămâne. Dacă resursele care sunt eliberate ca urmare a plății datoriei externe sunt utilizate pentru reducerea tensiunii sociale, atunci este posibilă menținerea stabilității politice pentru o vreme, dar cu prețul menținerii problemelor politice ale țării și rămânerea sa în urmă în progresul științific și tehnic. Dacă totuși conducerea alege să ignore sarcina de a spori standardul de viață al populației și îndreaptă resursele eliberate către realizarea unor noi proiecte ambițioase, atunci nu poate fi exclusă o explozie socială. În cazul în care procesul reînnoirii sociale în alte țări socialiste în acel moment nu va fi dovedit posibilitatea politicii de reformă, atunci va fi pericolul unei schimbări decisive a țării în direcția Vestului (inclusiv ieșirea din Pactul de la Varșovia), întrucât populația a devenit nemulțumită cu valorile socialiste și a fost tradițional crescută în spirit de solidaritate cu lumea romantică. Suportul material și financiar din partea Vestului, foarte probabil dacă există schimbări reale, se poate dovedi foarte eficient pentru o țară care are însemnate resurse economice și naturale.” Așadar, chiar la Moscova era socotită prezența conducerii comuniste ca o siguranță a în-cadrării în sistemul comunist sovietic și

doar o explozie socială, care ar fi capitalizat tradiționala orientare occidentală a populației, ar fi integrat România la Vest, evident prin înlăturarea regimului comunist. Analiza făcută la Moscova în 1989 prezintă și o „citire” corectă a politicii tradiționale de securitate a României, pentru care azimutul Vest a avut un consistent sprijin popular, chiar în condițiile neprielnice ale Războiului Rece și comunizării țării.

Sfârșitul Războiului Rece a pus în fața României, evident în alte condiții geopolitice, opțiunea în privința paradigmei de securitate națională. Elita politică națională nu a întârziat să lanseze acțiunea de racordare la Vest, prin declanșarea procesului de integrare în Uniunea Europeană (membru asociat din 1995, în negocieri de aderare din decembrie 1999) și NATO (cererea de a deveni membru fiind înaintată încă din 1993).

Această opțiune este așadar corespunzătoare tradiției naționale în domeniu și deopotrivă se aliniază unui covârșitor curent regional, statele foste comuniste din Europa Centrală

și de Est asumând aceeași opțiune (ultima dintre ele, Ucraina, a anunțat deja dorința de a se înscrie în exercițiul MAP pentru pregătirea de aderare la alianță). Noile condiții geopolitice explică și această comunitate de opțiune a statelor din regiune. Sistemul internațional de state nu prezintă astăzi în arealul euro-atlantic o polarizare, care să grupeze statele pe azimutul Est sau Vest. Rusia, aflată în plin proces de transformare democratică, a făcut o alegere geopolitică poate pe termen lung încă din luna mai a acestui an, când s-a asociat NATO, inclusiv în ce privește procesul decizional în probleme ca menținerea păcii sau neproliferarea armelor de nimicire în masă. Un semn al acestei noi conformații geopolitice a zonei căreia aparține și România a fost menționarea de către președintele american, George W. Bush, în iunie 2001, într-o alocuțiune la Universitatea din Varșovia, a extinderii NATO pentru a cuprinde statele dintre mările Baltică și Neagră și refuzul „oricărei alte sau München”, aluzie la înțelegerile din secolul XX de împărțire a regiunii în sfere de influență între marile puteri.

Invitarea României la Praga, cu ocazia summit-ului Alianței Nord-Atlantice, reprezintă așadar nu numai o reîntoarcere firească a țării la paradigma de securitate națională tradițională, dar și siguranța menținerii acesteia pe o durată istorică lungă. Ceea ce are un impact pozitiv asupra viitorului României. ■

Vladimir Putin și George Bush

MAI MULTE ISTORII DESPRE UN SINGUR „MAGAZIN“

LIVIU MUREȘAN
Președinte Fundației „Eurisc“

De-a lungul anilor, prin intermediul *Magazinului istoric* am avut acces la mai multe istorii, unele interzise, altele ascunse sau doar puțin cunoscute.

Pagini de istorie ale României sau de aiurea, descoperite cu trudă și strecurate cu dibăcie, timp de decenii, în fiecare lună, în paginile revistei. Și cred că era vorba despre o dublă și secretă bucurie. A celui care reușise să înșele atenția autorităților și să strecoare bucățele de istorie nefalsificată, cât și bucuria celor care citeau *Magazinul istoric* și se bucurau să descopere lucruri care oficial erau inaccesibile cititorilor până în decembrie 1989.

Revista mai „ascundea“ o adevărată încrengătură de personalități din diverse domenii, care reușeau să se cunoască, să se întâlnească și chiar să își exprime opiniile personale, într-o perioadă în care multe lucruri – astăzi firești – reprezentau un adevărat act de curaj.

Dar cred că cea mai frumoasă istorie este cea a oamenilor care de-a lungul anilor au realizat *Magazinul istoric* și a omului care timp de mai multe decenii s-a identificat cu revista, și mă gândesc la Cristian Popișteanu.

Începând cu sfârșitul anilor '60, mulțumită lui Radu Dobre, căruia îi rămân și astăzi recunoscător, am avut acces pe „tărâmurile“ greu accesibile a două publicații de elită, revistele *Lumea* și *Magazin istoric*.

Și nu atât pentru a scrie în paginile celor două publicații, cât pentru a cunoaște oameni deosebiți, care astăzi nu mai sunt printre noi. Mă refer la Cristian Popișteanu, Ion Cârje, Radu Pascal, pentru a numi doar câțiva dintre ei.

Înainte de 1989 aveam puține surse de a afla adevărul despre oameni, locuri și întâmplări care nu intrau în tiparele impuse de autorități.

Pe lângă radio „Europa Liberă“, ascultat cu măsurile de precauție corespunzătoare, existau câteva publicații care reușeau să strecoare acele informații care, puse în timp unele lângă altele, îți puteau descoperi tablouri fascinante, dar interzise unui acces direct.

Îmi amintesc faptul că încă din anii studenției, colecțiile revistelor *Magazin istoric* și *Lumea* reprezentau pentru mine și pentru mulți din generația '68 un prilej de repetate descoperiri, un adevărat caleidoscop cu cioburi colorate care, la fiecare scuturare, îți dau o imagine neașteptată, un nou prilej de bucurie.

 dată cu schimbările dramatice din decembrie 1989 am avut șansa să fiu chemat să îmi aduc și eu modesta mea contribuție la construcția noii României. Astfel, am participat alături de oameni de excepție la lansarea de idei îndrăznețe, din care unele au prins, viață, evenimente nenumărate, din care unele au devenit istorie, cât și la construcția unor instituții și organizații care astăzi fac parte, în mod firesc, din peisajul politic modern al României anului 2002.

Îmi amintesc de Cristian Popișteanu ca despre una dintre personalitățile remarcabile care s-a dedicat, după schimbările din decembrie 1989, eforturilor de integrare a României în Piața Comună și Alianța Nord Atlantică.

L-am întâlnit la nenumăratele acțiuni care aveau loc în acea perioadă și când marea șansă era nu numai de a-l asculta, dar mai ales de a reuși să stai de vorbă pe îndelete despre problemele care frământau țara și lumea largă.

Cu experiența sa nepereche era capabil să facă analize și conexiuni între evenimentele ce

aveau loc sub ochii noștri și întâmplări din istoria mai veche sau mai recentă, care pentru cei ce îl ascultau erau adevărate puncte de reper în înțelegerea lucrurilor.

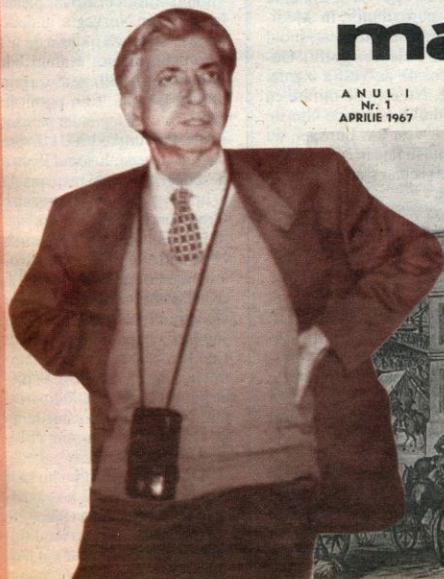
Cristian Popișteanu a fost printre cei care, la începutul anului 1992, au inaugurat Centrul Euro-Atlantic, în prezența secretarului general al NATO, Manfred Wörner. S-a pus astfel pe picioare o instituție ce pentru România reprezenta o șansă de a strânge rândurile celor care credeau în nevoia unei integrări cât mai rapide în NATO, cât și una la fel de importantă, de a ne racorda la comunitatea internațională a celor ce promovau valorile euro-atlantice.

Cristian Popișteanu s-a numărat printre cei care au înțeles că o astfel de instituție, odată lansată, presupune o răspundere deosebită din partea celor ce au inițiat-o. El a considerat o obligație personală ca acest Centru Euro-Atlantic să existe, chiar și atunci când autoritățile

au început să uite rațiunile care au stat la baza înființării sale.

Am participat împreună cu Cristian Popișteanu la reuniuni internaționale, în special reuniuni ATA, în care am încercat să promovăm Centrul nostru Euro-Atlantic ca o contribuție a României la dialogul din noul context de securitate internațională. Întorsă acasă, încercam să trezim din somnolență pe cei responsabili din birocrație, care erau datori să sprijine bunul mers al Centrului.

Acum, când se apropie momentul Praga, când speranțele noastre legate de accesul în NATO au șansă să devină realitate, avem obligația să ne reamintim de cei care au depus un îndelungat efort dezinteresat, care au susținut eu entuziasm și abnegație valorile euro-atlantice. Iar printre cei cărora le voi simți în acele momente lipsa va fi în orice caz cel care a fost ziaristul, istoricul, diplomatul de excepție, Cristian Popișteanu. ■

magazin istoric

ANUL I
Nr. 1
APRILIE 1967

SERIE NOUĂ - APRILIE 1997

ORIGINILE SPAȚIULUI EUROATLANTIC

Intrați în limbajul curent, termeni precum Eurasia și Euroatlantic ne par extrem de familiari, iar unii extrem de vechi. În realitate astfel de termeni au fost creați de geopolitică, o știință fundamentală în ultimul an al secolului XIX. În schimb, realitățile definite de ei sunt mult mai vechi decât centenara geopolitică.

Acele realități s-au conturat în preajma și la începutul celui de al doilea mileniu al erei noastre și încă în ordine inversă intrării în uz a terminologiei respective. Astfel spus, dacă spațiul euroasiatic s-a profilat în secolele X-XIII, prin migrațiile târzii, mai ales mongolo-tătare, cel euroatlantic a fost definit de ample acțiuni de mișcare și colonizare, de pradă și comerț, a vikingilor.

VICTOR IONESCU

Delimitarea spațiului euroatlantic a fost generată de poziționarea celor trei principale popoare vikinge: norvegienii, danezii și suedezii. Aflați pe larga fațadă oceanică a Scandinaviei, norvegienii au fost destinați colonizării Atlanticului de Nord, de altfel cea mai teribilă dintre toate aventurile vikinge. Ei vor delimita primii spațiul euroatlantic în partea lui septentrională și vestică, inclusiv coastele nord-americane. Vikingii suedezi sunt cei care au delimitat spațiul euroatlantic la est, creând „drumul de la varegi la greci” (citește de la suedezi la bizantini), care străbătea stepele rusești ajungând până la Marea Neagră și Constantinopol. Ca și norvegienii, suedezii au avut avantajul evoluției în regiuni mai slab populate și, în orice caz, neorganizate politic.

De acest avantaj au fost privați danezii, cei mai apropiați de Europa carolingiană și creștină, care au penetrat mai greu și în etape.

Desigur că în Mediterana lumea europeană începuse a se defini după dispariția Imperiului Roman care o înglobase ca „mare nostrum”. Atacurile arabilor și vikingilor aveau să marcheze clar limitele europene și creștine. La acest an-

tipul european al Scandinaviei vikingii au ajuns pe două căi. Prin Aquitania danezii atacă în 844 Spania arabă, apoi ei au atacat și pe coasta atlantică, intrând adânc pe fluviile Tago și Guadalquivir până la Lisboa sau Sevilla, ultima fiind timp de șase săptămâni un oraș viking. O nouă expediție a avut loc în 859-862, ea delimitând spațiul euroatlantic în Mediterana de vest: Gibraltar, sudul Franței, Baleare, golful Genova, coasta de vest a cizmei italiene. Nu este de mirare că fiii nordului, veniți pe laturile de est și vest ale Europei, au ajuns față în față în Mediterana centrală și chiar s-au confruntat în luptă.

Exploratorii Atlanticului de Nord

Începând cu secolul VIII, norvegienii se aflau într-o serioasă expansiune demografică, care i-a împins să caute noi pământuri și să colonizeze Atlanticul de Nord. În anul 800 ei se instalează în insulele Shetland și Hebride, iar în 825 și în Orcade, toate locuite de celți. Tot în 825, norvegienii i-au gonit din Insulele Feroe pe călugării irlandezi.

Prima descoperire a norvegienilor a fost Islanda, o insulă

atunci virgină, de 103 000 kmp, având centrul acoperit de ghețuri, dar coaste cu terenuri plane, cultivabile. Era în 860 și norvegienii i-au zis Snaeland – Țara Zăpezii sau Island – Țara Gheții.

Din Islanda va porni etapa a doua a descoperirii și colonizării nord-atlantice de către vikingi. Eric cel Roșu, plecat în grabă din Norvegia, unde se certase cu legea impusă de regele-centralizator Harald Păr Frumos (872-930), se așeza prin 980 în Islanda. El a pornit în căutarea unui legendar pământ verde. Parcurgând 700 km spre vest-nord-vest, Eric cel Roșu a descoperit cea mai mare insulă a lumii, pe care a botezat-o Groenlanda (Țara Verde).

Eric cel Roșu a fost prima căpetenie a prosperiei Groenlande libere. El a acceptat și creștinismul. Dar sângele său clocoțitor fusese transmis fiului său Leif. În anul 1000 tânărul Leif Ericsson reia marșul maritim norvegian spre vest. El pleca pentru a găsi noi țărâmurii și mai ales păduri, al căror lemn le era atât de necesar coloniștilor groenlandezi.

Amintirea călătoriei lui Leif cu o singură corabie lungă dăinuie în 60 de poeme epice. Ele narează cum rând pe rând fiul lui Eric cel Roșu, Leif cel Norocos, a descoperit Helluland

- Țara de Piatră (insula Baffin), Murkland - Țara Pădurilor (peninsula Labrador) și Vinland - Țara Vinului (Terra Nova - gurile fluviului Sf. Laurențiu).

Organizatorii nord-estului european

În timp ce vikingii norvegieni explorau și colonizau Atlanticul de Nord, frații lor suedezi aveau un orizont nord-est european prin Marea Baltică și populațiile riverane: balți, slavi și fino-ugrici. Ei vor trece repede la deschiderea de drumuri ale comerțului și războiului pentru a atinge mările Neagră, Caspică și Mediterană și a se conecta la rutele comerciale orientale. Începând cu secolul VIII suedezi inițiază astfel de drumuri care, după ce vor fi străbătut stepele rusești, îi vor duce în fabuloasele capitale orientale: Bizanțul și Bagdadul.

Navigând în amonte, corăbiile lungi suedeze au ajuns prin 750 pe malurile lacului Ladoga, unde și-au instalat primul punct comercial. Etapa următoare a fost descoperirea celor două fluvii mari ale Europei de est - Nipru și Volga. Ei se lansară pe noile drumuri de apă spre atrăgătoarele Imperii bizantin și arab. Al Yakubi, un călător arab, îi identifica pe vikingii suedezi, numiți de el „ruși”, ca fiind din aceeași rasă de piraiți ca și cei care atacaseră Sevilla, respectiv vikingii danezi.

Cronicarii ruși îi menționează pe vikingi sub același nume de „rus”, dar le mai spun și „svei” sau „variagi”. Se pare că denumirea „rus” a fost dată suedezilor de vecinii lor finici care le mai spuneau „ruotsi”. Denumirea slavă „variag”, din care derivă bizantinul „varengoi” și francul „varegi” are ca bază chiar un nume suedez: „vaeringjar”.

Cronica lui Nestor sau *Povestea vremurilor de demult*, compilată la Kiev, probabil în 1113, relatează că pe la 860 slavii, care nu aveau legi, au hotărât să caute un prinț care să-i organizeze. Ei s-ar fi dus la rușii varegi cărora le-ar fi spus: „Țara noastră e mare și bogată, dar nu este ordine în ea. Veniți să cârmuiți și să domniți peste noi”. Cronica spune apoi că trei frați, căpetenii ale variașilor, cu oamenii lor, au acceptat, cel mare așezându-se în Novgorod (Rurik), mijlociul la Adosoro, iar mezinul la Izborgsk. Datorită acestor lideri regiunea Novgorodului s-a numit „țara rușilor”. Narațiunea confirmă faptul că vikingii suedezi au jucat un rol organizator în teritoriile rusești, cărora le-au dat numele și în care, la început au reprezentat un fel de aristocrație militară.

Legenda despre Rurik afirma că murindu-i frații el a rămas singur stăpân al întregii regiuni a Novgorodului, iar istoria confirmă că din secolul XI Novgorodul a devenit un centru comercial important și solid fortificat, care a dezvoltat relații comerciale și chiar și diplomatice cu Imperiile bizantin și arab. Existența unui stat viking în nordul Rusiei este confirmată în anul 839 de o relatare bizantină privind misiunea diplomatică trimisă de împăratul Teofil (829-842) împăratului Ludovic cel Pios (814-840). În suita ambasadorului bizantin care trebuia să ajungă la Ingelheim pe Rin figurau și câțiva soli „ruși” care, din cauza revoltei indigenilor de pe Nipru, se alăturaseră ambasadei pentru a ajunge în Scandinavia lor prin vestul Europei.

La scurt timp după instaurarea puterii lui Rurik, doi dintre căpitani săi au pornit spre sud de Nipru, întemeind orașul Kiev. N-a durat mult până ce Kievul s-a devinut un concurent serios al Novgorodului dar, în anul 882, Helge,

succesorul lui Rurik, mai cunoscut sub numele de Oleg, a ocupat orașul, reunind cele două centre într-un singur principat și făcând din Kiev capitala unei dinastii vikinge în curs de slavizare.

Primul Parlament din lume

Acest stat controla „drumul de la varegi la greci” care pomea din Baltica, trecea prin lacul Ladoga și, după o porțiune de uscat ajungea pe calea de apă a Niprului în Marea Neagră și, în fine, prin Bosfor la Constantinople sau „cea de a doua Romă”. Astfel la începutul secolului X actuala Rusie era împărțită între două khaganate asiatice, Hazar și Bulgar, și un stat slav condus de vikingi, mai ofensiv și care câștiga spațiu și influență în detrimentul celor două khaganate.

Recunoscând puterea, curajul și loialitatea vikingilor, împărații bizantini îi vor recruta în garda personală, așa cum multă vreme vor avea prinții domnitori din Kiev. În Constantinopol relațiile vikingilor au fost cele mai diverse. În secolul X ei au făcut șase tentative de a cucerii capitala bizantină. În același timp, prinții lor semnau cu împărații de pe Bosfor tratate comerciale, iar mercenarii varegi au jucat un rol important în campaniile bizantine din Sicilia și Italia de Sud, unde au luptat inclusiv împotriva normanzilor din Cotentin (vikingi danezi creștinați).

Pentru a completa conturul spațiului euroatlantic marcat de ei, vikingii au desfășurat, în afara acțiunilor majore ale suedezilor și norvegienilor, și unele rute excentrice pe axele Marea Nordului-Mediterana Occidentală (danezii) și Marea Baltică-Marea Caspică (suedezi).

(Continuare în p. 40)

AMINTIRI DESPRE N. IORGA

Născut în Mitocul Dragomirnei, în nordul Bucovinei, istoricul Vasile Grecu (31 iulie 1885-27 mai 1972) a fost unul dintre întemeietorii școlii românești de bizantinologie. După studii universitare la Viena și Cernăuți, a predat această disciplină în capitala Bucovinei și, apoi, la București. A fost membru corespondent al Academiei Române (din 1936) și președinte al Societății Române de Studii Bizantine.

În nr. 11/2000 am publicat o prezentare a sa, din 1921, făcută cititorilor lui Ștefan cel Mare din nordul Moldovei. În colecțiile Cabinetului de Manuscrise al Academiei Române se păstrează și câteva pagini de evocări inedite consacrate lui N. Iorga, scrise de V. Grecu spre sfârșitul vieții.

Le reproducem, păstrând ortografia și titlul dat de autor, cu intervențiile noastre în paranteze drepte. (I.L.)

VASILE GRECU

Era prin iarna de la începutul anului 1908 [1909], când mai mulți studenți români de la Universitatea – germană pe atunci – din Cernăuți ne-am dus la Iași, unde la 24 ianuarie se sărbătorea unirea Principatelor Române de odinioară: Moldova și Muntenia.

La statuia lui Cuza Vodă, un student bucovinean, Bodnărescu, fiul preotului din Hatna pe atunci (Dărmănești de acum, raion – județ – Suceava), în vorbirea ce-a rostit-o, între altele, spune: „Am venit nu noi la voi, ci noi la noi”.

Întorși la Cernăuți, am fost citați la Direcția Poliției și întrebați cine a spus cuvintele acestea. Firește că nimeni nu și-a adus aminte. Directorul poliției era român, Constantin Tarangul, și dosarul a fost închis repede.

Toți câți am fost la Iași ne-am dus la Teatrul Național, unde Nicolae Iorga a ținut cu-

vântarea festivă spre entuziasmul nostru nesfârșit; aduce un omagiu marelui Cuza Vodă și sfetnicului său, Mihail Kogălniceanu; și rostește cuvintele profetice, să ajungem la o „Românie fără marginile înșângerate”.

Nicolae Iorga a cunoscut țările locuite de români, nu numai din citite și auzite, ci și a călătorit prin ele și le-a străbătut în lung și lat. Călătoriile acestea le-a descris, toate descrierile purtând pecetea darului lui cel mare de scriitor genial. A umblat și prin Bucovina de sub stăpânirea austriacă, pe atunci; călătoria este descrisă de dânsul în volumul *Neamul Românesc în Bucovina*, Editura „Minerva”, 1905, p. 254, cu 47 de ilustrații.

Scrișul lui Nicolae Iorga avea mare răsunet în rândurile românilor bucovineni, mai ales ale tineretului de intelectuali. Acest lucru însă n-a putut rămâne ascuns autorităților

guvernamentale austriace, fără îndoială, foarte vigilente.

Și, într-adevăr, periodicele publicate de Nicolae Iorga, începând cu *Sămănătorul* și sfârșind cu *Neamul Românesc pentru popor*, erau așteptate cu nerăbdare de către cititorii bucovineni. Urmare a fost că guvernul austriac i-a oprit intrarea pe teritoriul austro-ungar, așa că Iorga, când pleca la Paris, unde ținea cursuri la Sorbona, trebuia să plece peste Serbia, Italia și Elveția. Românii din Bucovina, în schimb, în vara anului 1908, au venit cu sutele întru întâmpinarea lui Iorga la Iași, unde ne-am fotografiat în jurul lui. [La 20 aprilie 1908, la Iași s-a deschis o expoziție istorică, organizată de N. Iorga pentru românii bucovineni; au venit peste 600 de bucovineni.]

Iorga, după un timp, a lăsat București [în aprilie 1908] și s-a așezat cu locuința la Vălenii de Munte, unde și-a înjghebat o tipografie, în care își tipărea

Cernăuți în anii Marii Uniri
din 1918

lucrările. În lunile de vară ținea cursuri pentru tineretul românesc care venea mai ales din provinciile românești de sub stăpânirile străine de pe acea vreme, spre marea bucurie a lui Iorga. În vara anului 1910 am venit vreo patruzeci de tineri bucovineni.

Ținusem la Societatea Studențească „Junimea” din Cernăuți o conferință despre Nicolae Iorga, conferința a fost ascultată cu mult interes de un numeros public românesc și apoi publicată de revista cernăuțeană *Junimea literară* [an] VII, 6/1910.

Urmarea a fost că m-am bucurat de multă atențiune din partea lui și m-a pus să-i pun în ordine cronologică bogata-i corespondență de care avea maldăre întregi. Văzându-mă că din unele îmi fac însemnări, mi-a spus că pot să-mi copieze ce vreau, dar de publicat să nu public nimic fără știrea lui.

Iorga nu se mulțumea să ne țină numai cursuri, ci aranja cu noi excursii neuitate. Astfel am văzut multe localități și monumente istorice și am ascultat descrierile și explicațiile lui competente și atât de spirituale. Până azi mi-au rămas în minte

cuvintele lui că „de mă nașteam cu o sută de ani înainte, de bună seamă mă făceam haiduc, să fac dreptate poporului”. Odată, într-o excursie, ne ajunseră și ne întrecură rădvane boierești de mari proprietari de pe atunci și am prins cu urechea vorbele: „Dar, cine-săștia?” „Popor de ăla de al lui Iorga”.

La cursurile lui de la Vălenii de Munte ne făceau lecții și alți conferențieri. Între aceștia, au fost și profesorul de la Universitatea din Iași, A.C. Cuza. Acesta, odată, ne dă sfatul să luăm exemplu de la sașii din Ardeal, care se dau bine pe lângă stăpânirea maghiară și pe urma aceastea [acesteia] se aleg cu frumoase avantaje culturale și economice. Întâmplător, la acest curs asista și Nicolae Iorga. Asculta, dar se vedea că abia își putea stăpâni mișcările de nemulțumire și nerăbdare să se termine odată aceste expuneri.

Cum s-au terminat, Iorga spune că-i pare rău că trebuie să contrazică pe antevorbitor;

el, dimpotrivă, ne dă cu toată hotărârea sfatul să stăm și să rămânem mereu în opoziție și luptă față de stăpânirea străină, „căci odată și odată între noi și asupritorii noștri o spadă o să cadă în cumpănă și aceea o să hotărască”. Aceste cuvinte au fost cu adevărat profetice, căci așa și s-a întâmplat.

După întregirea neamului – aceasta era, vorba lui Nicolae Iorga, nu înfăptuirea României Mari – am avut norocul să-l însoțesc pe marele învățat într-o excursie prin Bucovina.

Ajunsesem pe Dealul Iederii (localitate mai la amiază-zi de Margine, județul Rădăuți). În fața unei case, zărește o grădiniță cu flori multe și frumoase. Se apleacă și rupe un fir, căci era mare iubitor de flori.

La înmormântarea lui Iorga – face să amintesc și acest amănunt –, lumea adunată a umplut tot spațiul de la intrarea în cimitirul Bellu, până în fața capelei, așa de multă era.

Universitatea care l-a avut profesor a arborat steag negru, la stăruința profesorului Nicolae Bănescu (*Magazin istoric*, nr. 11/1995). ■

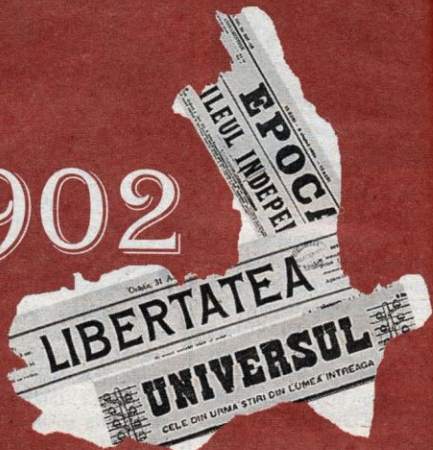

Iorga între cursanți, la Vălenii de Munte

ROMÂNIA ACUM O SUTĂ DE ANI

1902

GEORGETA FILITTI

Guvernul liberal este atent monitorizat de conservatori și răspunde la acuzele acestora cu bilanțuri triumfaliste în toate domeniile și cu elogiarea la scară națională a primului ministru D.A. Sturdza. Disputele celor două partide se regăsesc și la primăria Bucureștilor, mai ales când e vorba de limitarea întinderii orașului. Conservatorii deplâng decăderea agriculturii și propun un congres pentru găsirea de soluții constructive. Expoziții de pictură, teatrul și amenajarea grădinilor publice, soliditatea tezaurului C.E.C. confirmă dinamismul societății românești. El e întărit și de diversitatea reclamelor (în primul rând din construcții), ca și de aportul de meșteri străini, atrași de prosperitatea României. Presa românească din monarhia austro-ungară răzbate cu greu printre foarfecele cenzurii.

„Consfătuirea majorităților liberale” constată că bilanțul activității guvernului liberal e pozitiv; în 1900 conservatorii se retrăseseră din cauza deficitului de 71 de milioane de lei ce apăsa țara. „O asemenea lovitură grea se repară anevoie”, constată *Voința națională*. Deținătorii străini de rentă românească rămăseseră sceptici asupra sănătății finanțelor românești, dar liberalii erau încrezători în forțele lor și deja se întrebau – la un buget de 218 milioane – ce vor face cu excedentul. Ministrul Vasile Lascăr declară că „nu numai țările balcanice ne iau de pildă, dar chiar și statele mari occidentale, ca bogata Franță... mulți oameni de stat, financieri renumiți nu au decât cuvinte de laudă pentru noi”. Apoi se dovedise că legislația noastră nu

era „asiatică, barbară”. Și meritul principal revenea primului ministru D.A. Sturdza. Dacă restul membrilor echipei sale nu-i puteau egala capacitățile, „vor ști cel puțin să-l urmeze”, declara același ministru.

După telegramele primite din județe cu ocazia zilei onomastice a primului ministru, se părea că întreaga țară e la unison: „Ziua de astăzi ne reamintește opera de salvare națională începută de dvs. În mijlocul deznădejdiei generale... țara liniștită s-a pus la muncă cu toată încrederea ce-i dă prezența dvs., bunului printre cei mai buni români, la cârma ei” (Bârlad); „În istoria politică a României numele scumpului șef al Partidului Național Liberal, demn și eminent urmaș al marelui I.C. Brătianu, va fi

Ruinele Curții domnești din Târgoviște

Piața Teatrului Național,
cu Hotelul Continental

1902

socotit ca simbolul muncii victorioase și cinstite" (R. Sărat); „Grație patriotismului dvs. s-au înlăturat toate primejdiiile" (R. Vâlcea); „Rugăm Providența să vă dea mulți ani pentru binele partidului și fericirea țării" (Târgoviște). Îl mai felicită locuitorii din Cernavodă, Hârșova, Tulcea, Bilciurești, Găești, Odobești ș.a. La 24 noiembrie 1902 D.A. Sturdza deținea și portofoliile ministerelor de Război, Agricultură, Industrie, Comerț, Domenii și Lucrări Publice.

Cele mai mediatizate în această lună sunt realizările din sfera învățământului. De exemplu, înființarea a 20 de cantine în școlile primare de la periferia Bucureștilor, unde elevii săraci primeau supă, pâine și un fel de mâncare pentru 20 de bani; apoi profesorilor de la școlile de stat li s-a interzis să predea în institute particulare, căci elevii acestora – pentru omologare – trebuia să se prezinte în fața comisiilor ministeriale. Ministerul Instrucțiunii a aprobat, socotind-o „cât se poate de instructivă" și „de un netăgăduit folos" piesa de teatru *Beat mort* de Ilie Lupu din comuna Bora, Ialomița. La fel, ministerul a autorizat funcționarea internatului de băieți Macovei pentru elevii Liceului „Matei Basarab" din București în schimbul unei taxe de 640 lei pe an. Meditațiile oferite în internat se plăteau cu 20 lei/lună (pentru cursul inferior) și 25/lună (cel superior). În fine, la școala de meserii din Curtea de Argeș se crease o secție de olărie.

Opoziția contestă orice faptă a guvernului. E vehementă mai cu seamă în ceea ce privește alegerile. La Buzău, citadela conservatoare condusă de Alexandru Marghiloman, erau denunțați „ciomăgașii electorali", care îi stâlțiseră în bătaie pe simpatizanții conservatori ieșiți la miezul nopții dintr-o adunare politică. La Mizil primarul Mareș provocase „cele mai mari nelegiuiri" și doar calmul opoziției făcuse ca lucrurile să nu degenereze în tragedie, pentru că la căruciuma lui G. Dovleac, unde conservatorii se adunaseră spre a se consulta cu privire la viitoarele alegeri, apăruse agentul electoral Ion Pistol. Proxenet în restul timpului, acesta stârnise scandal și molestase lumea; unii ajunseseră la

spital, dar, din fericire, scăpaseră cu viață. La București, *Epoca* remarcă încredințată că „în mijlocul sărăciei de idei a celor două tabele[sic!] de politicieni care solicită voturile alegătorilor, Partidul Conservator apare ca o rază de lumină în mijlocul unui pustiu".

În Capitală confruntarea privea mai ales legea propusă de conservatori „de mărginire a Bucureștilor". Aceștia ceruseră limitarea „lățirii în neștre cu cocioabe", care dusesse la deprecierea valorii imobilelor. Ei cereau ca pe viitor străzile să aibă 16 m lățime, iar casele să fie retrase 10 m de la stradă. Dar primarul general C.F. Robescu își făcea în continuare de cap prin acordarea unor despăgubiri disproporționate. Astfel, ing. Henry Marin primise pentru o casă „modestă" pe str. Berzei 76 000 lei. Jumătate din această sumă era socotită suficientă de inamicii primarului pentru sistematizarea întregii străzi Virgiliu aflată în apropiere. La Craiova, primarul Romanescu se angaja ca „în cel mult două campanii de lucru să fie orașul complet pavat".

Dar *Monitorul comunal al primăriei București* reține și o serie de măsuri salutare, sustrase înțelesului politic. Astfel, la cererea Institutului de Bacteriologie „de exterminare a câinilor vagabonzi, care fiind în număr prea mare s-au înmulțit și cazurile de turbare", primăria a decis supravegherea riguroasă a serviciului de ecarisaj prin medicii veterinari ai municipității; comisia de salubritate refuză autorizația pentru înființarea unei fabrici de săpun la Dudești, a alteia la bariera Vergului și a unui depozit de oase pe Calea 13 Septembrie, solicitat de Fabricile române unite.

În fața ineficienței liberalilor, conservatorii propun, prin glasul lui Vasile Kogălniceanu, organizarea primului congres al agriculturii românești: „Va face epocă pentru că va da agriculturii voințele și energiile care să lucreze în folosul ei", însemnând în același timp „triunful inițiativei private, fiind organizat de marii proprietari". Plini de avânt, conservatorii socoteau ziua de deschidere a congresului – 14 decembrie – drept una „epocală", cu efect moral pozitiv asupra opiniei

1902

Loteria Comunității Spaniole

CRAIOVA

cu 155 diferite câștiguri. Câștig principal 5000 Lei

Face negreșit tragedia la

- 1 Noiembrie 1902 -

Contrar plătește 20 lei de bilet

Un bilet 60 bani

20 bilete 10 lei

LOTERIA

PR. EVANGELICE, GALAȚI

Câștiguri 14 000 Lei

Un bilet usual

50 bani

Comanda la

L. STEINBERG

Pașagiu-Vilceas

București

Liceul „Carol I” din Craiova

publice românești. Pentru moment erau înșirate hibeile agriculturii naționale: lipsa creditelor și a cadastrului, dificultatea investițiilor, transporturi scumpe și întârziate, comerț haotic cu cereale, docuri ineficiente, protecție minimă în convențiile cu străinătatea... Și aceasta în timp ce guvernul liberal manifesta „o soliditate până la duioșie” pentru alte ramuri ale economiei. Congresul a rămas doar în fază de proiect; aceeași soartă o va avea propunerea conservatorului Titu Maiorescu referitoare la interzicerea „o vreme”, pentru foștii miniștri avocați, a apariției la bară. Într-o notă veninoasă (*Poliția și bicicliștii*), *Epoca* semnalează că poliția din București amendează, după registrele de înscris, pe toți posesorii de biciclete, „chiar și pe cei care nu se mai urcaseră de ani de zile în șa ori lipseau din oraș”. Asta ca „să-și scoată banii de la alegeri”, conchide autorul.

Atacul la persoană al liberalilor se îndreaptă în acest timp cu predilecție spre Take Ionescu. „Natură târâtoare”, acesta îl criticase într-o adunare „de obscuri și modești” pe I.C. Brătianu, deși altă dată ar fi fost bucuros „de a purta zgarda unui om ca Brătianu și se mândrise cu ea”. I se reproșa „sindicarea vanitoșilor găunoși” și noua formațiune politică, Partidul Conservator Progresist, unde, din „satelit neînsemnat” ajunsese „podoabă și stea”. Și Gr. Manu, redactorul *Gazetei pensionarilor*, era încondeiat de liberali pentru că încerca să-i ațâțe pe cei retrași din activitate împotriva guvernului. „Clasa pensionarilor aparține tuturor partidelor”, observă înțelept un redactor de la *Voința națională*.

Dar viața își urmează cursul și dincolo de disputele politice. Un ziarist plin de idei sugerează înființarea unei grădini zoologice în Cismigiu, „ca să avem ce arăta elevilor și străinilor”. În plus, animalele expuse puteau ridica „prestigiul Bucureștilor”. Altul – ascuns sub numele de Lys – îi face praf pe „barbarii de la Fundația Carol”. E vorba de studenții care citesc cărțile din bibliotecă și le murdăresc „parcă ar fi fost cumpărate de la un negustor de

măslină”. El cere întemeierea unei ligi pentru descoperirea și pedepsirea nesimțitorilor. De altfel, interesul pentru cultură al românilor părea destul de redus, fiindcă mai multe foi semnalau „scăderea gustului pentru citit” și iminența falimentului unor edituri (asta și din cauza „necinstei proverbiale” a librarilor). Astfel, *Socec* și *Minerva* (București) rezistau, dar *Samica* (Craiova), *Sfetea* (R. Vâlcea) și *Șaraga* (Iasi) erau amenințate, încât, constată reporterul pesimist, „o să ajungem să citim numai ziare”. Ministerul Domeniilor nu era de aceeași părere, de vreme ce dispunea înființarea de biblioteci agricole comunale.

Revista teatrelor, condusă de J. Livescu, deplânge indiferența românilor pentru reclama în străinătate: un reporter de la *Bühne und Welt* voise să scrie despre Teatrul Național și actorii săi; după o lună obținuse doar fotografia unui actor. Pe de altă parte, se produce „invazia trupelor străine”, încât redactorul foi, în același timp director al Teatrului Național, cere primăriei să-i taxeze în plus pe străini (o jumătate în folosul municipalității și o jumătate pentru actorii pensionari). Așa „nu toți străinii vor putea să vagabondeze ușor în țara noastră”. Constatând săliile de spectacol goale și indiferența Academiei pentru puritatea limbii, omul de teatru observă că de vreme ce „prin fire noi românii suntem ademeniți să ne înșușim de la străini câte ceva”, măcar lumea să nu-și mai piardă vremea prin saloane și să vină la Teatrul Național unde se vorbește „curat românește”.

Că viața pulsa din plin la Dunărea de Jos în acest început de veac o dovedeau și nenumăratele reclame din construcții, imobiliare, importuri, servicii de avocatură, medicină, localuri de agrement, modă, coafură, cosmetică ș.a.: Fabrica de cărămidă și cea de tuburi de beton sistem Mounier a ing. N. Cuțarida, „furnizor privilegiat al C.F.R.”, unde „prețurile înving orice concurență”; Fabrica Teirich et Co. „de instalații de telegraf, gaz, apă, telefon, paratonere, filtre, hidrometre, closete, tuburi de plumb, fontă, fier, bazalt” – cu expoziție și

Clădirea Fundațiilor Regale

A. de Herz, scriitor, în anul 1902, cadet la Școala militară din Iași

1902

export; Societatea română anonimă pentru fabricarea varului hidraulic și a cimentului românesc din Breaza; B. Gaiser, fondată în 1859, furnizoare a Casei regale, „cea mai veche fabrică cu motor pentru lucrări de zinc, la presă și la strung”; *Ruberhoid*, cel mai nou material pentru înveliri și izolări (produs american) de silozuri, hambare, pătule, barăci, magazine, „mai bun și mai ieftin decât acoperișul de tablă”, garantat 10-20 de ani.

Monitorul licitațiilor reține, între altele, „o rară ocazie”: imobil la București de 20 de camere, cu fațadă de 32 m, adâncime de 73 m, cu grădină frumoasă, liniște, la cinci minute de *Hotel de France* [lângă actualul magazin *Victoria*]. Prețul de 44 000 lei trebuia plătit jumătate pe loc și restul în 40 de ani prin Creditul Funciar Urban.

Firma Watson et Youell din str. Academiei 14, București, comercializa vite americane din Algeria, din pepiniera lui Felix Carriere.

Galoșii și șosonii rusești marca „St. Petersburg” (cu o producție zilnică de 40 000 de perechi) erau recunoscuți „ca cel mai bun fabricat din lumea întreagă”.

Barbu Ștefănescu Delavrancea își avea cabinetul de avocatură pe str. Polonă nr. 122; dr. C. Simionescu, președintele „Federației antituberculoase” și director al policlinicii Réaumur din Paris, rue St. Georges, dădea consultații și în limba română, alături de „toate somitățile medicale de la Facultatea din Paris”. Dr. Sterie N. Ciurcu avea cabinet medical în Pelikangasse 10, Viena.

Café G. Weber, de pe str. Lipșcani nr. 3, se prezenta ca local „splendid ventilat și luminat”, deschis între 6,30 dimineața și 12 noaptea. Clienții aveau la dispoziție biliard, șah, table, cărți și 80 de ziare (între cele străine: *The Illustrated London News*, *L'Illustration*, *Kikiri*, *Die Bombe*, *Wiener Merkur*, *Pester Lloyd* etc.).

Salonul de coafură *Murca* din Pasajul român nr. 2, „specializat în coafat dame, mirese și ondulation Marcel”, practica următoarele prețuri: coafura, 2,50 lei, mirese, 7 lei, la

domiciliu, 4 lei. Tot pentru înfrumusețare („piele fragedă”) era recomandată apa de colonie rusească Guerlin, „cea mai bună”, alternată cu zeama de lămâie și lapte. După această mască, fața se pudra cu amidon Guerlin.

Iar pentru că toate aceste reclame puteau provoca dureri de cap, se recomanda să dai foc unei bucăți de hârtie galbenă de împachetat și să-i inhalezi fumul. Migrena dispărea în două minute...

În presa din Regat apar ecouri ale vieții conaționalilor din Transilvania. *Epoca* îi face un mișcător panegiric lui Ion Rațiu, președintele Partidului Național Român: „a suferit batjocura și închisoarea, a mers prăpădit de boală să îndure tortura temnițelor ungurești, dar postul nu și l-a părăsit. Lângă sicriul lui Ion Rațiu ar trebui să plângă tot neamul românesc... pildă vie de patriotică virtute strămoșească, adevărat martir al cauzei naționale”. Foaia *Privitorul*, scoasă de Aurel Onciu la Viena și tipărită la Brünn, rămâne în albia presei din monarhia bicefală. În articolul *Condițiunea existenței românilor*, după ce amintește că aceștia sunt așezați pe valea Dunării alături de bulgari, sârbi, croați, cehi și unguri, prea numeroși ca să se stingă, dar prea mici ca să se afirme, redactorul sugerează, fantezist, să se federalizeze în cadrul monarhiei, spre a nu fi înghițiți de ruși. Ba chiar România să adere la această uniune împotriva firii: *Glosele* foii, cu înțepături la adresa unor notabilități bucovinene („primim știrea telegrafică că mareșalul țării a inventat iarba de pușcă și o nouă ață pentru cojoace”) n-o pot salva de încremenire. Nici măcar articolul *Sborul dinamic* despre o mașină zburătoare: „Ca un rotator să se poată urca în aer este de trebuință un motor ce produce o putere de un cal la o greutate de cel mult 26 kg. Aripile trebuie să aibă fiecare greutatea de 25 kg și o suprafață de 2,78 m², din care fiecare m² poartă în cazul rotațiunii de 24 m/sec o greutate de 9 kg. Din aceste cifre rezultă că problema rotatorilor se poate realiza cu mijloacele tehnice actuale. E regretabil că nici un constructor nu s-a interesat mai intens de problema aceasta”.

Sărbătorirea în anul 2002, atât la București, cât și la Tokio, a unui secol de la realizarea primelor contacte diplomatice româno-japoneze ne oferă prilejul de a rememora împrejurările în care acestea s-au produs și principalele etape parcurse până la stabilirea oficială a relațiilor diplomatice dintre România și Japonia.

UN SECOL DE CONTACTE DIPLOMATICE ROMÂNO-JAPONEZE

PETRE STOIAN

În iulie 1880, principele Carol I-a trimis o scrisoare împăratului Meiji (Mutsuhito), prin Mihail Kogălniceanu, atunci ministru plenipotențiar al României la Paris, în care îl informa despre dobândirea de către România a independenței și suveranității de stat. În mesajul său, șeful statului român își exprima dorința „de a vedea stabilindu-se relații de bună și cordială înțelegere” cu Japonia. Dar momentul istoric considerat de cercetătorii din ambele țări drept primul contact diplomatic bilateral s-a produs în mai-iunie 1902. Este legat de activitatea prințului Emil I. Ghica, ministru plenipotențiar al României la Viena, și a conțelui Nobuaki Makino, ambasadorul Japoniei în capitala Austro-Ungariei.

Conținutul discuției avute cu prilejul primei întrevederi cu ambasadorul nipon este descris de ministrul plenipotențiar român în scrisoarea din 21 mai/3 iunie 1902, adresată lui Ion I.C. Bratianu, la acea vreme ministru interimar al Afacerilor Străine.

Generalul Lahovary nu dă curs

„Colegul meu din Japonia, domnul Nobuaki Makino, m-a rugat să mă informez confidențial dacă Majestatea Sa Regele și Guvernul României ar consimți eventual la crearea unei Legații a Japoniei la București și, drept consecință, la încheierea unui Tratat de Comerț și a altor Convenții între Regatul României și Imperiul Japoniei.

Domnul Makino, care este acreditat și în Elveția, unde se deplasează din când în când, mi-a spus că, înainte de a fi trimis în Europa, i se vorbește deja-despre dorința pe care ar avea-o Guvernul japonez de a stabili relații diplomatice permanente cu Regatul României.”

Cu ocazia acestei prime întrevederi, Ghica l-a avertizat pe ambasadorul japonez că, în opinia sa, în cazul în care guvernul român ar admite înființarea unei Legații a Japoniei la București și chiar în eventualitatea că titularul acesteia ar fi rezident în altă capitală, partea română nu va putea proceda la fel, dată fiind limitarea reprezentării diplomatice a României la statele europene.

În răspunsul Ministerului Afacerilor Străine se arată că

regele Carol I ar privi cu vie satisfacție crearea unei Legații a Japoniei la București. În același document se regăsește și motivația asentimentului autorităților române privind stabilirea relațiilor cu Japonia: „Noi urmărim în România cu cel mai mare interes avântul luat [de Japonia – n.n.] în toate direcțiile activității umane și suntem convinși că cele două țări ar putea stabili într-un viitor apropiat raporturi comerciale, urmate de un mare avantaj pentru cele două state”. În finalul aceluiași document, guvernul român se arată dispus să încheie cu Japonia „toate convențiile care ar facilita dezvoltarea raporturilor lor și relațiilor de prietenie dintre cele două state”.

La 8/21 decembrie 1903, ambasadorul japonez readuce în discuție problema stabilirii oficiale a raporturilor diplomatice bilaterale, informând că, din motive bugetare, guvernul Japoniei „a decis să se abțină provizoriu de la crearea unei Legații în Europa”.

Cu puțin timp înainte de a-și încheia misiunea la Viena, Makino revine, așa cum reiese din scrisoarea lui Ghica din 18/31 martie 1904, adresată lui Ion I.C. Brătianu, pentru a-l

informa pe ministrul plenipotențiar român în capitala austro-ungară că guvernul japonez și-a reînnoit interesul pentru încheierea unui tratat de prietenie și comerț cu guvernul român.

Limitarea reprezentării diplomatice a României la spațiul european și izbucnirea războiului ruso-japonez la 9 februarie 1904, față de care România a adoptat o poziție neutră, luând în calcul și o posibilă deteriorare a raporturilor sale cu Sankt Peterburgul, în cazul unei apropieri prea evidente de Tokio, au produs ezitări la București. Presa vremii și cercurile intelectuale românești au manifestat însă un crescut interes pentru Japonia. Ezitățile au continuat și după încheierea ostilităților, la 5 septembrie 1905, prin Tratatul de pace de la Portsmouth. Nu este mai puțin adevărat că, în acea perioadă, interesul prioritar al Japoniei, ca țară în plină ascensiune, era renegocierea termenilor tratatelor de comerț încheiate cu principalele puteri ale epocii. Fapt este că, la 26 mai 1906, ministrul român al Afacerilor Străine, generalul Iacob Lahovary, nu a dat curs propunerii japoneze.

Împuternicire pentru Brătianu

Contactele bilaterale având drept temă analizarea posibilităților de a încheia un tratat de prietenie și comerț au fost reluate la scurtă vreme. În octombrie 1909, consulul general al României la Londra a informat, în urma unei întrevederi cu ambasadorul japonez în capitala Marii Britanii, că Japonia ar fi dispusă să încheie un astfel de tratat și că, în acest scop, reprezentantul nipon la Viena ar fi primit instrucțiuni precise pentru a trata chestiunea cu reprezentanții români. Informația a fost confirmată și clarificată în vara anului 1910 de Nicolae Mișu, ministrul plenipotențiar român în capitala Imperiului Austro-Ungar, însă speranțele acestuia privind semnarea grabnică a unei convenții comerciale cu Japonia au fost contrazise de evoluțiile ulterioare.

Au fost înregistrate și demersuri vizând înființarea unor consulate onorifice, uneori pornite din inițiative ale unor persoane particulare. Astfel, în scrisoarea adresată ministrului Afacerilor Străine Alexandru Djuvara, la 16/29 noiembrie 1910, Nicolae Mișu face următoarea semnalare: „Ambasa-

Domnule Ministre,

Ambasadorul Japoniei Domnul

Akiokubuki primind de la Dnii Paul Haumer din Galați și P. Tenhof din București, Strada

Născut la Iași în ziua de 27 decembrie 1848 (m. 1911), prințul Emil I. Ghica a făcut studii la Paris și a luat parte, ca voluntar, la Războiul de Independență din 1877-1878, devenind ulterior unul dintre cei mai titrați diplomați români ai vremii. Pentru activitatea sa laborioasă, care a inclus, pe lângă etapa Viena, conducerea misiunilor diplomatice ale României la Belgrad, Atena și Sankt Peterburg, a fost distins cu numeroase ordine și medalii românești și străine, între care: Coroana României (Mare Ofițer, 1891), Steaua României (Mare Ofițer, 1896), Ordinul francez Legiunea de Onoare (Ofițer, 1884), Ordinul Sfântul Alexandru al Bulgariei (Mare Ofițer, 1885), Ordinul Tokovo al Serbiei (Mare Cruce, 1888), Ordinul Mântuitorul al Greciei (Mare Cruce, 1889), Ordinul Sfânta Ana al Rusiei (clasa I, 1891) și Ordinul Coroana de Fier al Austriei (Mare Cruce, 1894).

dorul Japoniei, domnul Akidzuki, primind de la domnii Paul Kauner din Galați și P. Tenhof din București, strada Academiei 6, scrisori prin care acești domni cer să fie numiți consuli onorari ai Japoniei, m-a întrebat dacă, în cazul când Guvernul japonez ar lua hotărârea de a înființa consulate onorare în România, Guvernul Regal ar autoriza asemenea înființări."

În răspunsul dat ambasadorului japonez, N. Mișu arată că nu cunoaște opinia guvernului român în problema respectivă, fiind însă de părere că „n-ar fi obiecțiuni de făcut, cu atât mai mult cu cât urmează să se negocieze în curând un tratat de comerț între cele două state". Cu titlu personal, ministrul plenipotențiar român a apreciat că претенdienții semnați de ambasadorul nipon „nu sunt personalități recomandabile pentru sarcina onorifică la care aspiră", dar că totuși va supune chestiunea guvernului român.

Contactele bilaterale, cu o frecvență variabilă, au continuat și în anii de până la declanșarea primului război mondial. Prin declarația de

război făcută Germaniei de Japonia la 23 august 1914, conflictul european izbucnit în urma asasinării, la 28 iunie 1914, a arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Austro-Ungariei, a căpatat proporții mondiale.

În condițiile angajării României în conflict de partea Antantei, ca urmare a declarației de război făcute Austro-Ungariei la 27 august 1916, și adăugării unei dimensiuni trans-atlantice ostilităților, prin declarația de război făcută Germaniei, la 6 aprilie 1917, de Statele Unite ale Americii, diplomația românească nu se mai putea limita strict la spațiul european.

În Referatul nr. 10 948 din 6 august 1917, Ion I.C. Brătianu, președinte al Consiliului de Miniștri și ministrul Afacerilor Străine, pledează în favoarea înființării unor noi Legații ale României, argumentând că „împrejurările actuale necesită strângerea și mai mult a relațiilor politice și economice între România și Statele Unite ale Americii, precum și între România și Japonia".

În ședința din aceeași zi, Consiliul de Miniștri, prin Jurnalul nr. 304, hotărăște „înființarea a două Legațiuni: una la Washington și cealaltă la Tokio..." și îl împuternicește pe Brătianu să supună hotărârea aprobării regelui.

Înființată, desființată, reînființată...

În ceea ce privește misiunea de la Tokio, aproximativ o lună mai târziu, la 11 septembrie, în baza Referatului lui Brătianu, cu nr. 12 513 din data de 8 a aceleiași luni, prin Jurnalul nr. 336, Consiliul de Miniștri l-a împuternicit pe ministrul Afacerilor Străine să supună regelui Ferdinand I proiectul de decret pentru numirea și mandatarea lui Nicolae Xenopol.

Decretul, semnat de rege la 13 septembrie, stipulează că „domnul Xenopol Nicolae, senator, fost ministru secretar de stat, este numit plenipotențiar al Nostru, învestit cu depline-puteri, ca să facă și să semneze în numele Nostru, cu plenipotențiarilor Guvernului Maiestății Sale Împăratul Ja-

Contele Nobuaki Makino s-a născut în anul 1861 (m. 1949) pe domeniul Satsuma (actualmente prefectura Kagoshima, din extremitatea sudică a arhipelagului nipon). Tatăl său natural, Okubo Toshimichi (1830-1878), considerat a fi unul din fondatorii Japoniei moderne, s-a numărat printre principalii lideri ai mișcării pro-imperiale care a condus la Restaurarea Meiji (3 ianuarie 1868). Adoptat de familia Makino, avea să devină ulterior ambasador al Japoniei la Roma și Viena, ministru al Educației în primul cabinet Saionji Kimochi (1906-1908), apoi ministru al Afacerilor Externe în perioada 1913-1914.

poniei, o înțelegere de amicitie între România și Japonia”.

Din nefericire, Nicolae Xenopol a decedat subit, la scurtă vreme după ce, la 19 noiembrie 1917, și-a prezentat scrisorile de acreditare împăratului Taisho (Yoshihito), postul său rămânând o vreme vacant.

Stabilirea oficială a relațiilor diplomatice româno-japoneze a permis o apropiere rapidă între cele două țări, demonstrată prin numărul crescut al vizitelor în ambele direcții, inclusiv prin aceea în Japonia a principeului moștenitor Carol, în 1920. În 1924, Curtea Imperială japoneză a răspuns prin vizita în România a prințului Naruhiko Higashikuni, eveniment comentat cu căldură de Nicolae Iorga în două articole apărute în *Neamul Românesc*, în care marele istoric amintea de „simpatia pe care Împărăția din Extremul Orient ne-a arătat-o oricând, și pe vremea războiului în care am stat umăr la umăr, și după război”.

Vizita prințului nipon a fost facilitată de un alt eveniment major în istoria raporturilor bilaterale, produs la 12 martie 1922: înființarea primei Legații

a Japoniei la București. În discursul prilejuit de ceremonia remiterii scrisorilor de acreditare, Genshiro Nishi, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Japoniei în România, își afirma onoarea și mândria de a fi primul șef al misiunii nou create și convingerea că „cel mai bun mijloc de a răspunde acestui semn marcând încrederea” este acela de a nu precupeți nici un efort „pentru a strânge încă și mai mult legăturile de prietenie care există atât de fericit între cele două națiuni”.

Cu doar câteva zile înainte, din motive bugetare, prin Decretul nr. 1 178 din 9 martie 1922, Legația României la Tokio, la conducerea căreia fusese numit, în 1920, fostul ministru plenipotențiar al României la Viena, Edgar Mavrocordat, „se suprima, pe ziua de 1 aprilie 1922”, împreună cu „Legatiunile României din Portugalia, Olanda, Spania, Norvegia, Finlanda”, precum și cu „Agenția diplomatică și Consulatul General al României din Egipt”.

Până la 1 aprilie 1927, când, în baza Decretului nr. 834 din 22 martie 1927, este reîn-

ființată Legația României la Tokio, ministru plenipotențiar fiind desemnat Aurel-Ion Vasiliu, interesele României în Japonia au fost reprezentate de Ambasada Franței în capitala niponă.

În intervalul respectiv, la 1 mai 1923, a fost înființat primul Consulat Onorific al României în Japonia, cu sediul la Osaka, „consul general onorar” fiind numit Katsutaro Inabata, senator inamovibil, fost președinte al Camerei de Comerț din Osaka, mare industriaș și proprietar al uzinelor chimice al unei case de export-import, ambele cunoscute sub numele de „Inabata & Co.”.

După negocieri îndelungate, Tratatul de stabilire, comerț și navigație între România și Japonia avea să fie semnat la 12 decembrie 1934.

Întrerupte la 31 octombrie 1944, ca urmare a situației complexe create în urma celui de al doilea război mondial, relațiile româno-japoneze au fost restabilite la 1 septembrie 1959, Legația României la Tokio fiind redeschisă doi ani mai târziu, la 1 septembrie 1961, și ridicată la rang de ambasadă la 1 iunie 1964. ■

Exclusivitate

Peste tot în lume drogurile constituie o amenințare și autoritățile din cele mai multe țări fac eforturi susținute pentru a limita efectele nocive, pe plan social, politic și economic. Sunt însă zone în care stăpânii rețelelor mafiote care dirijează traficul de stupefiante reușesc să se infiltreze în structura autorității de stat, devenind un adevărat pericol politic.

Dacă în sudul Italiei, în Sicilia și Calabria, la Neapole, fenomenul rămâne sub control, într-un teritoriu apropiat, în Balcani, zone întregi au ajuns sub stăpânirea unor astfel de organizații de tip mafiot. Ca întotdeauna, există o istorie a realităților de azi.

DE CÂND TRECE DRUMUL DROGURILOR PRIN BALCANI

ALEXANDRE DAVIER (Meudon, Franța)

Multe, nenumărate legende circulă despre mafie. Originea termenului este incertă, ca și modul cum trebuie ortografiat. S-a spus că ar fi o veritabilă societate secretă, cu ritualuri de inițiere la fel de riguroase ca ale francmasoneriei. Nostalgicii romantismului și epigonii nazismului au pretins că scelerată de asemenea fibră sunt legați între ei prin pacte de sânge și foc. Legende amuzante, dar false.

Mafia? Termenul este atât de prost folosit, încât și-a pierdut din semnificație și a ajuns să califice acum orice bandă sau gașcă de golani. Dimpotrivă, o mafie, o adevărată mafie, este o entitate criminală bine precizată, perfect definită și care n-are decât prea puțin de a face cu mediul răufăcătorilor ce pot fi întâlniți în mod curent mai peste tot în lume.

Aptă a rezista celor mai cumplite represii, organizația mafiotă este un stat în stat, cu teritoriu, supuși, lege și forțe armate. Familia mafiotă nu se stinge niciodată. Sunt arestați doi-trei membri ai ei, dar familia rămâne.

Prin trecutul lor – mai mult sau mai puțin frământat –, tradițiile lor și caracterul indivizilor, țările balcanice au fost un teren favorabil dezvoltării unui astfel de fenomen.

Traficul din Orient Express

Iarna 1905-1906 a fost una dintre cele mai aspre cunoscute în Balcani. Zăpada a atins incredibila înălțime de cinci metri. Troienele puseseră stăpânire pe șosele și pe căile ferate. Orient Expressul de Constantinopol a fost blocat cinci zile, la 150 km de punctul de plecare, în așteptarea unui ajutor ce trebuia să vină de la Belgrad. Au urmat ore interminabile. Graham Greene, în romanul său *Orient Express* (apărut la Paris în 1932 și ecranizat doi ani mai târziu), descrie o pasageră care, exasperată de așteptare, își exprimă nerăbdarea de a sosi mai repede la Paris, pentru a gusta opiumul pe care îl duce în valiza de călătorie. Oh! Nici un exces! Doar două sau trei pipe pe zi, a căror lipsă o simte

deja. Mica toată: pachetele de opium uscat, cam un kilogram, într-un ambalaj de plastic, obișnuit în epocă.

Orient Expressul – după cum povestește un ambasador al Franței care l-a frecventat adesea – s-a bucurat întotdeauna de o reputație mai aparte. Tren de lux, cu un confort neegalat (draperii de catifea, covoare orientale, lambriuri de mahon, fotolii în piele de Cordoba, bucătării dintre cele mai rafinate), cu o viață ce continuă și azi, a fost primul expres transcontinental, atrăgând elita societății europene, inclusiv regale. A acoperit o distanță de peste 2 740 km, cu opriri scurte în orașe ca München, Viena, Budapesta, București, și a fost anulat doar în timpul celor două războaie mondiale. După 1919, ruta lui clasică, Paris – Istanbul, a suferit modificări: Calais – Paris – Lausanne – Milano – Veneția – Zagreb – Belgrad – Sofia.

Acest minunat mijloc de deplasare rapidă colcăia de spioni și femei mondene, prinți decăzuți, diplomați și ex-diplomați. Reprezentanții străini, chiar dacă erau mai grijulii cu propria imagine, cum am spune noi astăzi, nu se sfiau să practice traficul de droguri. Valiza diplomatică constituia un vehicul ideal pentru contrabandă. Mare parte dintre călătorii care transportau opium îl comercializau în Turcia. A spus-o atât de bine scriitorul Jean Cocteau: „Foșnetul bulgărelui brun degaja un parfum de boemă cultivată și de companie selectă.” Opiumul trecea frontierele fără nici o pedeapsă, fără sancțiuni, fără control și scotociri în bagaje... Drumul mătășii devenea încet-încet drumul drogului.

Dacă exceptăm câteva porturi franceze, Toulon, Marsilia, Bordeaux, Le Havre, numărul opiomanilor din Franța era atunci foarte redus. La Paris, cele câteva localuri unde se fuma opium erau ținute de corsicani. După război situația se va schimba radical. Spre sfârșitul anilor

'30, capii din Marsilia au început să se intereseze de droguri și au pus pe picioare filiera de trafic cea mai eficientă: cea a Orient Expressului.

Oamenii lor erau în legătură directă cu traficanții turci și greci. Rețeaua era atât de solidă, atât de bine organizată, încât în 1942, guvernul de la Vichy, după două tentative eșuate ale Biroului 2, (serviciul de spionaj și contra-spionaj al armatei), a făcut apel la Carbone și Spirito, capii filierei, pentru ca oamenii acestora să furnizeze informații din Europa Centrală (scria Roger Colombani, în *France Soir*, din 11 aprilie 1973).

Marsilia, ca intermediară

La sfârșitul anilor '30, ca placă turnantă pentru toate aceste activități din Mediterana, servea Marsilia. De acolo Spirito și Carbone controlau întregul trafic: Turcia, Libanul, Grecia. Echipajele de marinari aveau să asigure contrabanda de droguri până la război și după, până prin anii '50...

Mediul corsican al Marsiliei a reprezentat „intermediarul” de neînlocuit între Balcani, Orientul Mijlociu și Statele Unite. Extraordinara concentrare de traficanți de heroină și de rafinării de heroină în regiunea Marsiliei nu era un accident, o întâmplare.

În nici un alt oraș al Europei nu se găsea o infrastructură de răufăcători comparabilă cu „mediul” corsican din portul Marsilia. Era atât de solid instalată acolo, încât până la mijlocul anilor '70 nu a putut fi dislocată.

Toată lumea era de acord că Franța și regiunea Marsiliei constituiau sursa imediată a circa 90% din heroina care intra în Europa. Traficanții din Beirut au menținut multă vreme contacte strânse și durabile cu gangsterii corsicani din Franța, cu excepția perioadei războiului, din motive lesne de înțeles.

Luptători antiotomani din Balcani, la începutul secolului XX

În iulie 1944, s-a instalat însă debandada. Blindatele aliate s-au năpustit asupra Parisului și capii rețelelor s-au grăbit să fugă. Traficanții francezi au schimbat continentul. Așa a apărut Latino-Connection între America de Sud și Statele Unite. Aprovizionau piața laboratoarelor clandestine germane și olandeze, implantate de câțiva ani în jurul marilor porturi. Iar în Balcani, pe măsură ce cererea de stupefiante creștea, apăreau și circumstanțele favorabile; drumul drogurilor în zonă se contura tot mai ferm.

Până la începutul anilor '70, traficanții au dirijat morfina bază și heroina direct din perimetrul producerii lor către porturile europene, Marsilia, în special. Intensa supraveghere exercitată de acest oraș în docurile unde acostau cargourile i-a obligat pe traficanți la o maximă prudență. Vigilența în ce privește traficul internațional de droguri a sporit: poliția a capturat cantități enorme.

Transportul cu vaporul devenea din ce în ce mai costisitor. Eram la începutul anilor '70. Drumul Balcanilor reprezenta o alternativă.

Portocala cerată

În Turcia, la Istanbul, se semnalau la sfârșitul veacului XIX localuri unde se fuma opium în cartierele din jurul Marelui Bazar. Erau și mai multe pe coasta asiatică, unde mari familii ale epocii otomane duceau o viață mondenă desuetă și, deopotrivă, rafinată. Dar să nu uităm să remarcăm că islamul interzice drogul, ca și vinul și jocurile de noroc, promise ca voluptăți ale Vieții de Apoi. Mustafa Kemal Atatürk, creatorul Turciei moderne, a scos în afara legii consumul de opium de la începutul anilor '30. La originea măsurii s-au aflat marii afaceriști, care aprovizionau Europa. Locuind în somptuoase conace pe coasta europeană a Bosforului, ei organizau seri la care participau cele mai înalte personalități din Istanbul. Birourile lor de import-export se găseau pe Bulevardul Istiklal, al Independenței, printre buticuri de lux. Organizarea era fără cusur. Opiumul ajungea acolo din Afganistan sau Iran. Era prelucrat în laboratoare ultramoderne, apoi mutat în antrepozite aparținând unor societăți de export de citrice.

Multă vreme, drogul a fost expedit în portocale de ceară fabricate în acest scop. Fiecare cântărea aproximativ cât o portocală

obișnuită. Coșurile erau apoi amestecate cu altele, pentru a fi expediate. Transportul, care reprezenta de fiecare dată zeci de milioane de franci, se făcea fără probleme grave, cu avize speciale emise de ministerele competente. Navele efectuau legătura cu principalele porturi europene: Marsilia, Le Havre, Hamburg, Barcelona.

Dincolo de riscul prezentat de controlul vamal și de urmărirea polițienescă, comerțul cu droguri, deși clandestin, era considerat de către traficanții turci un negoț ca oricare altul. Ei nu ignorau nimic din regulile de import-export, de marketing și de producție. Dacă de la sfârșitul anilor '30 până după război cererea nu a fost prea mare, începând cu anii '50, circuitele de distribuție s-au structurat, profitând de avântul economic cunoscut de Turcia, care s-a deschis larg către lumea exterioară, în special către Europa occidentală. Cererea, stimulată de ofertă și prozelitismul pervers al drogurilor, va permite pieței să-și ia elan. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

Editura

CORINT

Tel.: 222.19.49; 223.19.28.

Fax: 222.40.34.

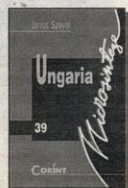
e-mail: corint@dnr.ro

**vă semnalează ultimile
apariții în colecțiile de istorie:**

Clio

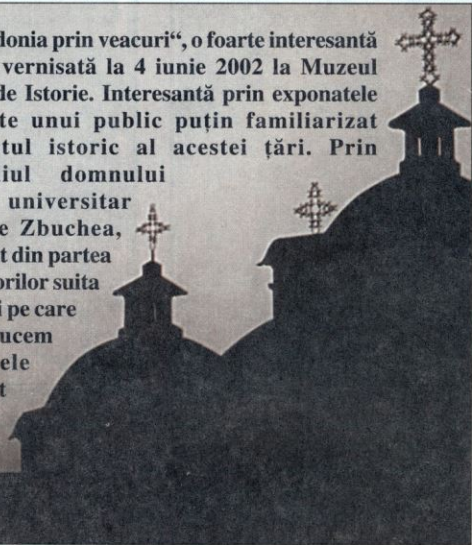

Microsinteze

ALBUM ISTORIC

„Macedonia prin veacuri“, o foarte interesantă expoziție vernisată la 4 iunie 2002 la Muzeul Național de Istorie. Interesantă prin exponatele prezentate unui public puțin familiarizat cu trecutul istoric al acestei țări. Prin intermediul domnului profesor universitar Gheorghe Zbucnea, am obținut din partea organizatorilor suita de imagini pe care le reproducem în planșele din acest număr.

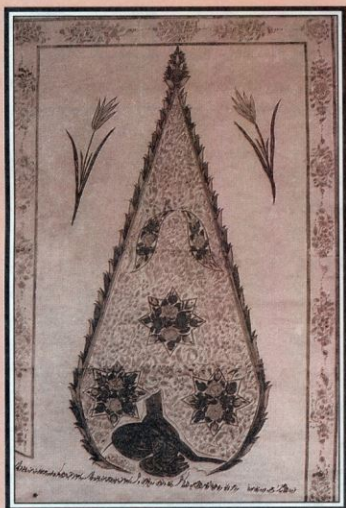

Buna Vestire, icoană din secolul XIV, Ohrida

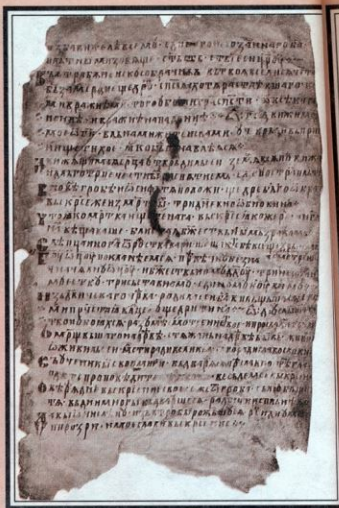

Moscheea pictată din Tetovo, secolul XVIII

Firman al sultanului otoman către cadiul de Reka, din mai 1838, prin care îi porunceea să nu oprească trasul clopotelor, al căror sunet chema pe creștini la slujbă

Fragment dintr-un Penticostar, din regiunea Prespa, secolul XIV

Viata Sfântului Clement de Ohrida,
manuscris din secolul XIV

Scrisoarea Arhiepiscopului Gavril de Ohrida,
din 8 octombrie 1587, prin care solicita
ajutorul arhiducelui Ferdinand de Habsburg

Fortăreață medievală

Așezarea antică de la Stobi

Evangelia lui Asemant, un vechi manuscris slav, în alfabet glagolitic, pe pergament, de la sfârșitul secolului X sau începutul celui următor

Evangelia pictorului de icoane, manuscris slav de secol XI

CAROL II ȘI ANTONESCU – „OAMENII MOMENTULUI“

DICTATURA LA ROMÂNI

Cum am văzut în numărul trecut al revistei, la 10 februarie 1938 începea un lung șir de dictaturi: a lui Carol II, a lui Antonescu, apoi cea comunistă, ilustrată de Dej și Ceaușescu.

SORIN ALEXANDRESCU

Ambii ajung la putere într-un moment de criză, fie reală, fie plusată chiar de ei. Văzând lucrurile din perspectiva deciziei Parlamentului din 4 ianuarie 1926 de a-l demite pe Carol din drepturile lui dinastice – la propria-i cerere, de altfel – nu exista în 1930 o criză de putere reală,

ci numai o criză în legătură cu completarea regentei. Aceasta a funcționat, în jurul regelui minor Mihai, relativ bine, din 1926 până la moartea regentului Gheorghe Buzdugan, în 1929, și nefericita încercare a lui Maniu de a forța numirea în loc a unui om al lui, C. Sărățeanu. O, bizară greșeală la

un om politic atât de prudent, explicabilă poate la nivel mental prin dorința de a avea și el influența asupra Palatului pe care pe vremuri o avusese Ionel Brătianu asupra regelui Ferdinand.

Pe de altă parte, o mulțime de mesageri benevoli (Averescu, Manoilescu) s-au

năpustit asupra lui Carol ca să-l convingă de necesitatea de a se întoarce să „salveze” țara. Cu imensa lui autoritate, totuși, Maniu ar fi putut pune lucrurile la punct, dacă ar fi vrut și dacă ar fi arătat aceeași fermitate în 1930, pe cât arătase Brătianu în 1926.

Dorința, de data asta, de a se purta altfel decât Brătianu l-a condus pe Maniu la a doua sa greșală, aceea de a accepta o promisiune raportată a lui Carol – părăsirea d-nei Lupescu și revenirea la soția sa, Elena – drept un acord politic. După numai două zile de înghesuială servită a politicianilor în jurul viitorului monarh, Parlamentul a votat unanim (un singur vot contră!), la 8 iunie 1930, anularea actului din 4 ianuarie 1926 și proclamarea lui Carol ca rege.

Scenariul crizei este evident: uimit probabil de propuneri la început, Carol a înțeles rapid șansa nesperată de a reveni la puterea la care singur renunțase, a plusat în promisiuni, pentru a da aparența de cooperare la rezolvarea „crizei dinastice”, iar echipa de lobby iscătă ca din pământ la București a plusat și ea, în

speranța de a fi gras răsplătită în caz de succes. Situația a ajuns rapid la un moment de fierbere, când ea nu mai putea fi controlată fără pericol de conflict public.

Am putea astfel spune că lobby-ul pro-carlist a creat o situație de *self-fulfilling prophecy* (profeție care se autoîmplinește): tam-tamul în jurul crizei dinastice a creat criza dinastică, după cum profeția că numai întoarcerea lui Carol o poate rezolva a dus la întoarcerea lui Carol.

În al doilea rând, lobby-ul a știut să dea aparența unui consens de opinie publică prin antrenarea unor forțe atât de diferite precum Iorga, Nae Ionescu, Manoilescu, înalți ofițeri, prințul Nicolae, Averescu, lideri național-țărăniști printre care, cu jumătate de gură, chiar Maniu etc. Spun „aparență”, pentru că acești oameni nu împărțeau aceleași motive pentru a agree

Restaurația și nici nu prea știu unii de ce fac ceilalți.

Al treilea și cel mai important motiv al reușitei a fost însă slăbiciunea instituțiilor publice și absența unui lobby contrar, capabil să mobilizeze opinia publică reală. Cum pentru mulți membri P.N.T. actul de la 4 ianuarie 1926 devenise, între timp, o mașinație a liberalilor, al cărui sens național și legal nu mai era apărut de nimeni, anularea lui a putut deveni rapid „un act de dreptate” care se cuvenea realizat de „noua putere” național-țărănistă. Iată aici un semn de mentalitate politicianistă, mai puternică decât o conștiință politică propriu-zisă, capabilă să distingă între interesele de partid și interesele generale ale instituțiilor și ale legalității, demne de apărut de toate partidele politice.

Dacă această atitudine de maturitate politică ar fi existat,

Cine n-a cunoscut ispita de a fi întâiul în cetate nu va pricepe nimic din jocul politic, din voința de a-i supune pe ceilalți pentru a-i transforma în obiecte, la fel cum străin îi va rămâne și meșteșugul disprețului.

Carol II, Mihai și Frederic de Hohenzollern la Alba Iulia

măcar la o parte influentă a P.N.T.-ului, or la mass-media din epocă, ar fi fost posibilă fie stoparea impresiei de „criză dinastică”, fie refuzul instituțiilor responsabile de a accepta revenirea lui Carol. Or, instituțiile pur și simplu s-au „topit” la simpla aterizare a avionului lui Carol: familia regală, partidele politice, parlamentul, apoi armata n-au știu decât să aplaude frenetic pe cel pe care aceleași instituții îl dezavuaseră, la fel de „unanim”, cu numai patru ani în urmă. Venirea la putere a lui

Carol a fost în ultimă instanță posibilă într-un *vid de putere legală*.

Dar venirea la putere nu înseamnă defel asumarea unei puteri dictatoriale. Dimpotrivă, așa zice, prima se produce legal, în timp ce cea de a doua, care anulează legalitatea primeia, se desfășoară treptat sau după un timp. Ar fi deci de văzut cum se comportă viitorul dictator a doua zi după asumarea puterii legale și, în al doilea rând, cum trece el de la putere legitimă la dictatură.

Este interesant că regele Carol se desparte treptat, dar rapid, de toți aceia care l-au ajutat să ia puterea. Regele se distanțează de mama sa, Regina Maria (*Magazin istoric*, nr. 8/2002), trimițându-l în exil pe Barbu Știrbei, amantul ei „oficial”, intră în conflict cu prințul Nicolae în 1931 deja, în ciuda sprijinului acestuia din 1930, și-l va demite din drepturile sale

decisivă în asumarea puterii în 1930. El se desparte de toți cei cărora le datora ceva, cu excepția câtorva apropiați din exilul anilor 20, precum, desigur, Magda Lupescu și „secretarul” Puiu Dumitrescu.

Ceea ce caută Carol, și găsește uimitor de ușor, nu sunt deci aliații, ci figurile obediente: o camarilă dependentă de el, nu consilieri de care el să fie dependent. Conform unui principiu în fond mafiot, Carol preferă oamenii noi, cărora nu le datorează nimic și pe care îi poate manipula cum vrea, oamenilor vechi, de care ar fi fost legat prin datorii de recunoștință. Carol se angajează așadar mai întâi în lupte prin care să-și anihileze vechii prieteni, nu în lupte care să lovească în vechii lui dușmani.

Cooperarea liberalilor fiind în 1930 imposibilă, el se adresează național-tărăniștilor, favorabili restaurației, dar nu prin respectarea coeziunii

acestui partid, ci prin dezbinarea lor: Mihalache este jucat contra lui Maniu, Vaida Voievod contra lui Mihalache și apoi tinerii, precum Armand Călinescu, împotriva celorlalți, considerați „bătrâni”.

O primă fază de consolidare a puterii este deci îndreptată contra unor (potențiali) rivali, nu împotriva unor dușmani cerți, precum în anii '30 legionarii sau alte grupuri extremiste, printre care minusculul partid comunist. Abia după ce această consolidare este terminată, trece Carol la extinderea puterii și invită în cercul acesteia oameni „noi”, provenind din alte cercuri.

La epuizarea resurselor P.N.Ț.-ului este într-adevăr chemat partidul liberal la putere, dar nu liberalii integri, precum Dînu sau Gheorghe Brătianu – atunci ei înșiși despărțiți – ci, după asasinarea lui Duca – un om de caracter, ucis de legionari într-o dubioasă absență a forțelor de pază pe peronul regal de la Sinaia –, oportunistul Gh. Tătărescu, premier obe-

Mă-ntreb dacă s-a remarcat simetria: ca să fii om politic, altfel spus ca să ai stofă de tiran, e necesar un dezechilibru mintal.

în 1937, prin Consiliu de Coroană, pentru vina de a se fi căsătorit cu Ioana Doletti (*Magazin istoric*, nr. 11, 12/2000), deși el, Carol trăia în văzul lumii cu Elena Lupescu, se distanțează de Mihail Manoilescu și de Nae Ionescu, ca și de Iorga, după guvernul lui fără speranță din 1931.

S-ar putea spune că regele Carol II renunță la sprijinul politic pe care aceștia i-l acordaseră și că este în căutarea altor forțe politice aliate. Care? În fața intransigenței lui Maniu, Carol se desparte definitiv de el, deși complicitatea sau slăbiciunea acestuia fusese

Una dintre ultimele fotografii făcute la Estoril, în Portugalia, în 1952, înaintea morții fostului suveran

dient între 1934-1937, simplu executant al ordinelor regale. La fel, când acesta pierde alegerile din 1937, Carol nu recurge la Garda de Fier, partid ieșit totuși pe locul trei la alegeri (după liberali și țărăniști) – cum jocul constituțional ar fi cerut-o, oricât de primejdioasă ar fi fost această alegere – nu atât din scrupul democratic, cât din siguranța faptului că acest partid și mai ales conducătorul lui, Corneliu Zelea Codreanu, nu ar fi fost executantul obedient al deciziilor sale, precum premierii precedenți.

Când nici insignifiantul Goga, numit prim-ministru în ciuda puținelor voturi obținute (9,15%), nu îl mai poate sluji, Carol îl destituie și instituie dictatura regală. Până acum Carol datorează păstrarea puterii inexistenței unei solidarități minime a celorlalți factori politici. Când aceasta se desenează, timid, la începutul lui 1938 – Goga și Cuza ca legionarii, liberalii cu P.N.Ț. –, Carol preia puterea direct, pentru că vechiul său joc de

divide et impera a unor facțiuni rivale nu mai este eficient.

Nici acum însă clasa politică nu se manifestă ferm: la guvernele de „tehnocrați” dintre 1938-1940 participă Armand Călinescu (inițial P.N.Ț.) sau Argetoianu (de diverse culori politice). Oportunismul politic al unor indivizi, poate și credința, la unii dintre ei, precum „omul forte” Armand Călinescu, în capacitatea de a salva, prin colaborare cu regele, instituțiile statului distrug de fapt sistemul democratic și duc la catastrofele anului 1940.

Exercitarea puterii de către Carol se împarte deci într-o fază legală de respectare formală, dar de manipulare în fond a instituțiilor, așa cum le găsisese (1930-1938), și într-o a doua fază de asumare *fățișă* a puterii personale prin

desființarea acestor instituții (1938-1940).

Generalul, viitor mareșal Antonescu vine la putere tot într-un moment de vid al puterii. O vreme închis de Carol, salvat de la moarte, pare-se, prin intervenția Legației Germaniei, Antonescu devine brusc omul zilei, atunci când „opinia publică” este de părere că nici o altă soluție nu mai exista pentru a „salva țara”. Demisionând dintr-un prim guvern al lui Carol în 1938, purtând tratative cu Maniu înainte de a accepta puterea, beneficiind de manifestațiile legionare contra lui Carol, după dictatul de la Viena, Antonescu dă impresia că este „omul momentului”, singura figură de compromis acceptabilă pentru toate forțele aflate în joc.

Antonescu, precum Carol, ia puterea oferită de ceilalți

Ca să rezisti tentației politice, e necesar să te supraveghezi în fiecare clipă. Dar cum să reușești – mai ales într-un regim democratic, al cărui viciu capital e că-i permite primului sosit să răvnească puterea, să-și dea frâu liber ambițiilor?

Ion Antonescu vorbește la un miting organizat de legionari, în octombrie 1940

profitând de ideea lor că nu exista nici o alternativă, deși aceasta, în fapt, exista: regenta și minoratul regelui Mihai în 1930, un alt guvern militar, eventual din generali fideli lui Carol, precum Mihail, în 1940. Ambii cer, și obțin, de la autoritatea statală existentă puterea absolută și ambii, după ce o obțin, anihilează autoritatea care le-a dat puterea: Carol obține titlul regal, deși Maniu ar fi preferat să-i ofere doar un loc în regentă, și-l scoate apoi din joc pe Maniu; Antonescu cere puterea absolută de la Carol, care i-o dă vrând-nevrând la

4 septembrie, pentru ca apoi, a doua zi să-i ordone să părăsească țara.

Antonescu este astfel singurul dintre cei patru dictatori care obține imediat ce se instalează la conducere puterea personală absolută – regele Mihai având o funcție strict decorativă și Garda de Fier situându-se, teoretic, în subordinea sa. Ceilalți trei traversează mai întâi, precum Carol, o fază de consolidare a puterii în limitele legale în care se află.

Carol ca și Antonescu obțin puterea, de altfel fără vărsare de sânge, dar lui Antonescu îi trebuie câteva luni să distrugă revolta legionarilor și amândoi dau impresia că iau puterea „siliți” de situație, dat fiind că țara nu putea fi salvată în nici un alt chip. Mitul „sacrificiului pe altarul patriei” funcționează deci în ambele cazuri.

Luarea puterii de către Antonescu în 1940 se baza pe un consens, la fel ca și în cazul

în locul lui Carol, nu program politic pro-occidental instaurază, cum se presupunea, dat fiind antecedentele sale politice, ci alianță pe față cu Germania lui Hitler. Primii oameni politici de care se dezbară sunt aliații de ieri, adică Maniu și Brătianu, în timp ce trece la alianță cu „oameni noi”, legionarii, față de care își manifestase simpatia depunând mărturie pentru Codreanu, de exemplu, în 1938.

Antonescu guvernează mai întâi cu legionarii, între septembrie 1940 și ianuarie 1941. Abia după ce îi distruge pe legionari, adică pe aliații lui expliciți, prin acțiunea de la 22 ianuarie 1941, Antonescu exercită puterea singur, adică prin alți ofițeri, deși nu e vorba de o juntă militară, dictator fiind numai el. Se poate deci spune că, în fapt, și la Antonescu este vorba de o scurtă perioadă de consolidare a puterii înainte de executarea efectivă a dictaturii personale,

deși puterea absolută o avea încă din septembrie 1940.

Cu toate că avea motive suficiente de a-i reprima pe legionarii lui Horia Sima, în condițiile în care era evident că vandalismul iresponsabil al acestora putea distruge statul român, trebuie totuși spus că Antonescu, strict politic vorbind, repetă tehnica lui Carol, aceea de a se război mai întâi cu aliații, nu cu dușmanii lui (să zicem partidele tradiționale pro-occidentale, ori comuniștii) și de a trece de la împărțirea puterii cu aceștia, la preluarea puterii singur.

Tehnica preluării puterii personale este aceeași la Carol și Antonescu, deși noi astăzi suntem înclinați să criticăm pe primul, pentru că a demontat sistemul democratic al țării, și să dăm dreptate celui de-al doilea, pentru că i-a anihilat pe legionari, dușmanii cei mai înverșunați ai aceleiași democrații.

Oricum, o anume accelerare a deciziilor intră în joc – după formula lui Marin Preda, timpul nu mai avea răbdare – și distanța dintre obținerea legitimă a puterii și dictatura personală se micșorează: 8 ani la Carol, 5 luni la Antonescu. ■

(Va urma)

Dacă aș pune mâna pe putere, prima grijă ar fi să-mi lichidez prietenii. A proceda altminteri înseamnă să faci treabă de mântuială, să discreditezi tirania.

(Emil Cioran, Istorie și utopie)

lui Carol în 1930. Ambii iau puterea în mod nelegitim, din punct de vedere al legilor de atunci ale țării, dar pe creasta valului unei popularități imense care, în momentul respectiv, ținea locul legitimității juridice.

Odată ajuns la putere, Antonescu își schimbă însă rapid atitudinea: nu cu partidele istorice, cum îi promisese lui Maniu, face guvernul, ci cu legionarii, nu premier sub Carol devine, ci „conducător”

După înfrângerea rebeliunii legionare

1945-1947.

În mai 1945, la sfârșitul celui de al doilea război mondial, în Polonia supraviețuiseră 60 000 din cei 3 000 000 de evrei existenți la 1 septembrie 1939.

Tinere evreice poloneze în drum către Israel

EXODUL EVREILOR POLONEZI

TEODOR WEXLER

În cursul lunilor iunie-august 1945, 20 000 de evrei polonezi, supraviețuitori ai lagărelor naziste, s-au reîntors în Polonia. Acești oameni sperau să mai regăsească o parte a avutului lor, rude, prieteni și să se încadreze într-un fel sau altul în societatea poloneză postbelică, profund divizată datorită luptei pentru putere între comuniști și cei care mai credeau în dezvoltarea democratică a Poloniei.

Divizarea societății poloneze era marcată neîndoiește și de existența unui segment al populației care în anii războiului a colaborat cu ocupantul nazist și a contribuit la decimarea populației evreiești.

Sovieticii nu se implică

Între evreii care s-au întors din lagărele de exterminare naziste și populația poloneză s-a născut un conflict de interese: proprietarii antebelici își cereau drepturile, iar proprietarii fostelor bunuri evreiești din anii războiului considerau că le-au dobândit „legal”. În același timp, conflictul era alimentat și de existența pe teritoriul Poloniei a unor bande înarmate provenite din fostele unități de voluntari SS din rândul populației ucrainene și poloneze.

Într-un raport prezentat la adunarea anuală a organizației de caritate evreo-americană

JOINT, din septembrie 1946, reprezentantul acesteia pentru Europa, Joe Schwartz, arăta: „Azi la Varșovia, un evreu este o curiozitate. Oamenii se uită surprinși când văd un evreu mergând pe stradă. Atitudinea generală a populației pare a fi: «Cum se mai află asta în viață?»”.

Un nou fenomen avea să accentueze conflictul de interese între polonezi și evrei. În noiembrie 1945, evreilor polonezi deportați în Asia sovietică de către Armata Roșie (după ocuparea teritoriilor din Est în 1939) li s-a permis să se întoarcă în Polonia. Nu a fost un act umanitar. Evreii deportați în anul 1939 intraseră în conflict cu populația locală majoritară.

ritar de religie musulmană. Kremlinul dorea să scape de evrei. Guvernul comunist polonez nu a fost pregătit pentru absorbția evreilor întorși din deportarea sovietică. Numărul lor se ridica la aproximativ 150 000 de suflete. Conflictul era accentuat de două contradicții vizibile din prima zi a reîntoarcerii lor. Cei mai mulți dintre evreii repatriați nu vorbeau limba poloneză, erau vorbitori de limbă idiş și de rusă. Limba rusă și-au însușit-o obligatoriu în cei șase ani de deportare și era un factor de risc într-o Polonie cu puternice resentimente față de Moscova.

O altă sursă de conflict pentru evreii întorși din deportările sovietică și nazistă au fost contradicțiile de interese cu sutele de mii de polonezi de origine țărănească, strămutați în Silezia, la sfârșitul războiului. Era o adevărată luptă pentru un spațiu de existență între supraviețuitorii evrei sau polonezi ai purificărilor etnice naziste sau sovietice.

Foametea cumplită din Polonia anului 1946 a accentuat conflictele sociale, deși în primele șase luni ale anului organizația JOINT a trimis circa 100 tone de alimente.

Primele molestări și asasinat de evrei au avut la început un caracter individual. Dar în primele nouă luni ale anului 1945, 351 de evrei au fost uciși în trenuri prin strangulare, înjunghiere sau au fost aruncați din mers. Acțiunea depășise stadiul unor răfuiești de conturi între persoane, căpătând un caracter organizat.

În august 1945, la Cracovia (al doilea oraș al Poloniei), are loc un pogrom împotriva evreilor. A avut ca rezultat distrugerea a numeroase locuințe evreiești și un număr de 72 morți și zeci de răniți. Organele de ordine au intervenit abia a doua zi, iar comandamentul sovietic nu s-a implicat în potolirea dezordinilor.

Sprijiniți și de comuniștii cehoslovaci

La 4 iulie 1946 are loc un alt pogrom la Kielice, o localitate între Cracovia și Varșovia. Înainte de război, Kielice avea 30 000 de locuitori evrei. În iulie 1946 la Kielice mai existau cam 200 evrei. Dintre aceștia, 42 au fost uciși și alți 102 au fost răniți. Practic, comunitatea evreiască din Kielice a fost decimată.

Pogromul de la Kielice a izbucnit pe fondul lansării de zvonuri privind pregătirea de către evrei a unor omoruri rituale, vechea calomnie generatoare de pogromuri de-a lungul istoriei. Băiatul în vârstă de nouă ani al unui cizmar polonez din Kielice a anunțat miliția că în pivnițele unor locuințe evreiești sunt sechestrați copii catolici, care urmează a fi uciși în cadrul unor ritualuri. Populația poloneză și miliția au colaborat în executarea pogromului. Spre diferență de acțiunile de salvare a evreilor din alte țări (*Magazin istoric*, nr. 8/2002), Biserica poloneză catolică nu s-a implicat în potolirea spiritelor și nici în condamnarea pogromurilor de la Cracovia și Kielice.

Efectul lor imediat a fost o emigrare aproape totală, cu caracter însă ilegal, a populației evreiești din Polonia. Numai în perioada iulie-noiembrie 1946, 90 000 de evrei au emigrat în Palestina, prin Cehoslovacia. Ritmul zilnic al trecerilor ilegale ale frontierei cehoslovace atingea 3 000-4 000 de evrei.

Cehoslovacia a fost o țară de tranzit; evreii erau apoi trecuți în taberele de persoane strămutate din Germania, Austria și Italia, de unde luau drumul Palestinei. În zonele de ocupație britanică și franceză din Austria și Germania, unitățile de poliție militară duceau o adevărată vânătoare împotriva evreilor polonezi. În zonele de ocupație americană, autoritățile militare fie că închideau ochii față de transporturile ilegale de evrei polonezi, fie că sprijineau găzduirea acestora în tabere de refugiați și înlesneau emigrarea ulterioară în Palestina. Ea se făcea din portul italian Bari sau din porturile iugoslave la Marea Adriatică. Uneori, unități militare britanice utilizau avioane, elicoptere sau vase de război spre a-i împiedica pe evreii polonezi să ajungă în Palestina. După interceptarea vaselor, ele erau dirijate spre Cipru, unde englezii

Tabără de tranzit în Cipru

organizaseră lagăre de concentrare pentru emigranții evrei.

Diverse organizații evreiești, de la Mossad la JOINT, s-au implicat în exodul populației evreiești din Polonia. Dar fără sprijinul deosebit al întregii clase politice cehoslovace, nimeni nu ar fi putut realiza, în mai puțin de 20 de luni, transferul a circa 230 000 de evrei polonezi în Palestina. Sprijinul cehoslovac a venit inițial din partea cucerilor democratice reprezentate de președintele Beneš și ministrul de Externe Masaryk, dar și al activștilor comuniști Klement Gottwald, Vladimir Clementis, Vaclav Nosek sau Zoltan Toman, care au susținut transbordarea

evreilor polonezi. Dintre comuniștii cehoslovaci care au sprijinit acțiunea de emigrare a evreilor polonezi, doar Zoltan Toman era evreu. Ulterior, cu excepția lui Klement Gottwald, comuniștii care i-au sprijinit pe evreii polonezi au fost epurați și judecați.

Transportul și cazarea evreilor polonezi ce tranzitau Cehoslovacia erau asigurate de autoritățile cehoslovace. Și azi UNRRA dătează un milion dolari statului ceh drept contravaloare a transportului pe calea ferată a evreilor polonezi.

Sprijinul cehoslovac pentru emigrarea evreilor polonezi a continuat pe întreaga perioadă a anilor 1946-1948, în ciuda

protestelor săptămânale ale ambasadorului britanic la Praga, Philip Nichols, și ale celui sovietic, V.A. Zorin.

Menționăm, de asemenea, că în aceeași perioadă, în ciuda intervențiilor ambasadorului sovietic, au fost instruiți în Cehoslovacia câteva mii de militari ai viitorului stat Israel. Din câte cunoaștem, exemplul cehoslovac este unic în Europa acelor ani.

În ce privește autoritățile comuniste poloneze, ele vor folosi diversiunea antisemită și în anii deceniului opt al veacului XX, mai ales în ciocnirea de interese dintre grupările rivale din partid, deși în Polonia nu mai existau decât 1 000-2 000 evrei polonezi. ■

ORIGINILE SPATULUI...

(Urmare din p. 19)

Rutele excentrice i-au pus pe vikingi, oameni ai nordului frîguos, față în față cu arabii și berberii, oameni ai căldurilor deșertice din Asia Centrală, Magrebul african sau Hispania arabă. Două căpetenii daneze, Bjorn Mână de Fier și Hasting, au rămas în cronicile arabe prin expediția lor nereușită din Spania, convertită într-o expediție mediteraneană. În anul 859 ei au apărut, cu o flotă de 62 de corăbii, la gurile fluviului Guadalquivir. Informat de venirea lor, emirul Cordobei Mohamed I (852-886) i-a întâmpinat și respins chiar la malul oceanului. Pirații au trecut apoi în Africa unde au lovit orașul Nekar (azi Mazimma), ținându-l sub teroare și ocupație timp de opt zile.

După trei ani de aventuri războinice în Mediterana occidentală, Bjorn Mână de Fier și Hasting s-au reîntors în regatul franc unde, creștinându-se, Hasting a primit titlul de conte și domeniul Chartres, pe care l-a stăpânit din 863 până în 890, lăsându-l apoi moștenire urmașilor săi, care l-au

apărat cu succes mai ales împotriva vikingului Rollon, în 911, acel Rollon care va primi drept fief Normandia, de unde urmașii săi vor cucerii Anglia (1066).

A doua rută excentrică a fost deschisă și utilizată de vikingii suedezi, pe Volga, între mările Baltică și Caspică. De-a lungul acestui mare fluviu est-european existau o serie de centre comerciale ale asiaticilor, unul fiind Bolgar, capitala khaganatului cu același nume, iar altul Itil din Țara Khazarilor. Ibn Fadlan, trimis de califul din Bagdad, i-a întâlnit la Bolgar, în anul 922, pe negustorii vikingi care vindeau, spune călătorul arab, mai ales, sclavi și blănuri, cumpărând în schimb mătase de China, arme fabricate în Asia Centrală, argint sub formă de podoabe și monede, pietre prețioase venite din India.

Navele lor iuți le-au permis războinicilor nordici să delimiteze spațiul euroatlantic, devenit de atunci încoace una dintre ariile fundamentale și dinamice ale civilizației omului pe Terra.

Dezvoltând mari arii de exploatare economică (prin pradă sau tribut) vikingii au pus ba-

zele sistemelor de recensământ al contribuabililor și au impus în teritoriile subordonate lor o legislație unică, precum faimoasa lege daneză – „danelow” din Marea Britanie.

Din nevoia dezvoltării autonome, vikingii norvegieni stabiliți în Islanda au instituit un organism național de arbitraj și legiferare. Acesta a fost Althingul – reuniunea Thingurilor (adunări regionale ale tuturor oamenilor liberi), care funcționează și azi ca Parlament al Republicii Islanda; este considerat cel mai vechi parlament al lumii, primul Althing având loc în 930.

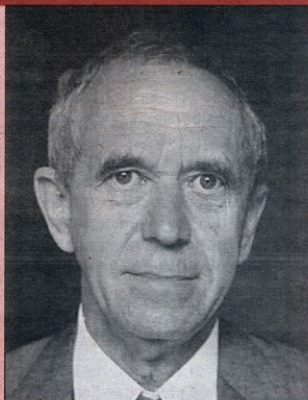
Putem spune că vikingii au sporit mult orizontul maritim atlantic și baltic ca și orizontul căilor de apă fluvială est-europene, făcând istoria să avanseze un pas și conturând spațiul euroatlantic în care expansiunea civilizației europene și aporturile specifice ale continentelor parțial incluse în această sferă (America de Nord, coasta vestică a Africii și nord-vestul Asiei Centrale) vor duce la conceptele de civilizație euroatlantică și la euroatlantismul politico-militar de azi. ■

Academician Henri Cabannes

„Construcția Europei nu va dura 1000 de ani“

În urmă cu câteva luni, Senatul Universității de Vest din Timișoara s-a reunit în ședință extraordinară pentru a decerna titlul de Doctor Honoris Causa unei personalități din domeniul mecanicii fluidelor, domnul academician Henri Cabannes, de la Universitatea Pierre et Marie Curie din Paris.

Cunoscut în lumea științifică pentru contribuțiile sale în ceea ce privește domeniul undelor de șoc, al dinamicii magnetofluidelor, teoria cinetică a gazelor și studiul vibrațiilor într-un mediu supus continuu șocurilor sau fricțiunilor, Henri Cabannes este și supraviețuitorul unei

foarte agitate perioade din istoria Franței. Născut la 21 ianuarie 1923, la Montpellier, Henri Cabannes a fost admis în 1942 la prestigioasa Școală Normală Superioară din Paris. Între 1943 și 1945 și-a întrerupt studiile și a părăsi Franța ocupată, înrolându-se în Forțele Aeriene Libere Franceze.

Cu ocazia prezenței în România, domnia sa a răspuns întrebărilor pe care i le-am adresat pentru revista Magazin istoric, care va publica și

câteva pagini din memoriile academicianului Henri Cabannes privind modul cum a evadat din Franța ocupată.

- Care era atitudinea tineretului față de guvernul de la Vichy?

- În 1940, după ce fusese instalat guvernul de la Vichy, la 10 iulie, câteva săptămâni după semnarea armistițiului, la 22 iunie, aveam 17 ani. Și, asemeni altor tineri francezi, credeam că o înfrângere atât de rapidă, de neprevăzută și stupefiantă nu putea să fie definitivă și că în cinci, poate 10 ani, noi vom relua războiul împotriva Germaniei. Ziarele din zona liberă scriseseră, la 19 iunie, că un general francez, pe moment necunoscut, declarase cu o seară în urmă la postul de radio Londra, că Franța pierduse poate o

bătălie, dar cu siguranță nu pierduse războiul...

Cățiva tineri francezi foarte curajoși, dar din păcate nu prea numeroși, reușiseră să ajungă la Londra. Unii aleseseră calea mării, plecând cu vaporul din Bretagne, iar alții, deghizați în soldați polonezi, se imbarcaseră la Saint-Jean de Luz, la 21 iunie, la bordul celor două nave care părăsiseră Marsilia pentru a transporta pe teritoriul englez resturile armatei poloneze înfrânte. Mai existaseră și alte posibilități de a părăsi Franța. Cum a fost cazul lui Pierre Messmer, devenit mult mai târziu prim-ministru (iulie 1972-mai 1974; *Magazin istoric*, nr. 8/2000),

care s-a imbarcat în mod clandestin pe un vapor în portul Marsilia, cu destinația Oran, Algeria. Această navă făcea parte dintr-un convoi mai mare. În timpul călătoriei, Messmer, alături de unul dintre camarazii săi, bineînțeles și cu acordul comandantului și a mecanicului șef, dar fără știința pasagerilor, l-au deturnat, schimbându-i cursul spre Gibraltar și mai apoi Liverpool, în Marea Britanie.

Dar cea mai mare parte a tineretului francez, din care făceam și eu parte, și-a continuat studiile. În luna septembrie 1940, guvernul de la Vichy a promulgat primele legi ostile comunității evreiești;

mi-aduc aminte că aceasta m-a șocat cu adevărat, chiar dacă, în mare, restul populației franceze a acceptat deciziile destul de ușor, până spre mijlocul anului 1942. În acea perioadă eram elev la liceul Saint-Louis din Paris și mă pregăteam să dau concursul de admitere la Școala Normală Superioară. La 7 iunie, ne-am descoperit unii dintre colegi venind la școală cu steaua galbenă cusută în piept. Guvernul stabilise purtarea însemnului de către evreii trăitori în zonele ocupate de germani. Unul dintre elevii din clasa mea, Jean-Claude Pecker, se găsea într-o asemenea situație. Am dat împreună examenul de admitere, care s-a terminat pentru elevii zonei ocupate la 17 iulie 1942, moment în care Pecker și-a rupt însemnul din piept, spunându-mi că aflase că guvernul îi va aresta pe toți evreii, dar el hotărâse să se ascundă în pădurea Saint-Germain.

I-am urmat și eu exemplul și am plecat amândoi a doua zi dimineață cu trenul, din gara Saint-Lazare. Ne-am îndreptat către locuința unui fermier curajos, a cărui adresă o deținea colegul meu. Ne-am

pus peste noapte cortul pe proprietatea acestuia, iar pentru că lui Pecker îi era teamă să se deplaseze, eu m-am ocupat cu achiziționarea puținelor alimente pe care aveam dreptul să le cumpărăm pe baza cartelelor. Informația lui Pecker fusese corectă, căci la 16 iulie 1942, poliția franceză îi arestase pe toți evreii din regiunea pariziană. Aproximativ 13 000 au fost adunați pe marele velodrom de iarnă din Paris, înainte de a fi trimiși la Drancy, apoi în Germania. Numai câțiva au revenit, în jurul a douăzeci de persoane, restul, marea majoritate, au fost asasinați sau au murit în lagărele de pe teritoriul Reichului.

După o săptămână petrecută în pădure, arestările fiind încheiate, ne-am hotărât să ne întoarcem la Paris, de unde Pecker a și plecat imediat spre zona liberă, unde a trăit până la eliberare sub un nume fals.

La sfârșitul lunii iulie, au fost afișate și rezultatele de intrare la Școala Normală Superioară. Fuseserăm admiși amândoi, dar lui Pecker îi era atribuit un număr bis, care nu îi permitea să se înscrie ca admis. Cu mulți ani după consumarea acestor eveni-

mente, Jean-Claude Pecker și-a redactat memoriile, pe care le-a încheiat cu dureroasă remarcă: „Am încercat să supraviețuiesc și am reușit. Părinții mei au plecat însă și s-au amestecat în cenușa lagărelor”.

La 16 februarie 1943, guvernul de la Vichy a instaurat Serviciul de Muncă Obligatorie (S.T.O.). Tinerii francezi, născuți în 1920, 1921 și 1922, erau trimiși să muncească în Germania. Foarte puțini dintre ei au reușit să rămână în Franța. Și cu toate că ostilitatea față de hotărârile guvernului era în creștere, aproximativ 675 000 de tineri au acceptat să îndeplinească sarcinile S.T.O.-ului și numai 85 000 au refuzat și, fie s-au ascuns în spațiul rural, fie s-au alăturat rezistenței din interior, cunoscuți „les maquisards”, sau celei din afara țării, ajungând cu mare dificultate în Africa de Nord, după ce trecuseră în mod clandestin culmile Pyreneilor. Dintre aceștia, cam 23 000 au reușit în încercarea lor. În schimb, aproape 7 000 au eșuat, fiind mai apoi trimiși în lagăre de concentrare din Germania, unde și-au găsit sfârșitul.

Guvernul de la Vichy

Din acel moment, numai câțiva colaboraționiști au continuat să susțină hotărârile guvernului de la Vichy. Restul populației, milioane de francezi, au început să aștepte clipa eliberării. La 22 august 1944, germanii l-au arestat pe mareșalul Pétain, la Vichy, și l-au dus la Belfort, apoi la Sigmaringen, în Germania (*Magazin istoric*, nr. 9, 10/1984). La 25 august, generalul de Gaulle sosea la Paris, ca în ziua următoare să-și facă intrarea triumfală pe Champs Elysées, aclamat de peste două milioane de parizieni. Toți francezii deveniseră membri ai Rezistenței. Guvernul de la Vichy murise.

– Ce le-ați recomanda tinerilor din Europa?

– Acum nu mai sunt deloc tânăr, tinerețea mea este foarte departe. Totuși, nu pot uita această perioadă a vieții mele, mai ales că un asemenea lucru ar fi aproape imposibil pentru o generație care a trăit timpuri atât de încărcate de istorie. Franța a avut nevoie de 1 000 de ani pentru a se ridica și la fel s-a întâmplat cu toate țările ce au un trecut glorios, ca Italia, Portugalia, Spania sau Anglia. În ceea ce privește situația Germaniei, aceasta este foarte diferită. Hitler a declarat odată că „pacea mea va dura 1000 de ani”. Dar ea nici măcar nu a existat, iar regimul său, care a durat 12 ani, s-a încheiat odată cu sinuciderea liderului.

Aș vrea să spun tinerilor europeni, fie că sunt francezi, români sau germani, că acum este momentul să construiască împreună Europa. Această întreprindere va necesita multă răbdare și perseverență. Dar ea, cu siguranță, nu va dura 1000 de ani. Grație

dezvoltării uluitoare a telecomunicațiilor, în particular a rețelei de Internet, Terra a devenit un simplu sat. La ora actuală, ajungi de la Paris la Tokio în doar 12 ore. Pe când tatăl meu era student la Paris, călătoria sa din capitală și până la Nice, unde-i era familia, dura mai bine de... 14 ore. Iar când bunicul meu din partea mamei, pe care de altfel l-am și cunoscut

Un tânăr ofițer de care nu auzise nimeni: Charles de Gaulle

bine, era copil, nici nu exista electricitate!

Astăzi, națiunile europene, chiar și cele mai puternice, nu mai pot trăi singure. Europa, de la Atlantic la Ural, după o formulă a generalului de Gaulle, formează un ansamblu de 600 de milioane de locuitori, care împărtășesc mai bine de 10 secole de cultură comună, în special de cultură religioasă. Altă dată porneam războaie pentru a deplasa frontiere. Astăzi, frontierele nu se mai mută, ci se suprimă. De la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, unificarea Europei de Vest a progresat încet, dar sigur. Am mers de multe ori, împreună cu soția mea, în Germania, cu mașina, fără a ne mai opri vreodată la frontiere și de puțin timp încoace, chiar și fără a mai schimba moneda de circulație. Acesta este un mare progres material, oferind în același timp și o imensă satisfacție psihologică. Avem mulți prieteni în Germania, iar cele două țări, cu excepția limbii, sunt asemănătoare.

Pentru a încheia, aș vrea să spun tinerilor de astăzi următoarele: „deveniți europeni, dar fără să vă renegați Patria; călătoriți cât mai mult, cu ardore și pasiune, încheiați prietenii în toată Europa”. Și aș mai vrea să mai adaug ceva care, la prima vedere, poate să pară fără legătură cu subiectul: „Îngrijiți-vă sănătatea, nu vi-o deteriorați prin abuzul de tutun sau alcool. Europa are nevoie de voi, are nevoie de toți europenii, are nevoie de toții copiii pasionați și entuziaști, însă are nevoie de ei sănătoși”. Mult succes României, mult succes Europei! ■

Interviu realizat de
Doina BENEĂ

Povestea unor acte mici LA ORA 8 PRECIS

SIMION CÂLȚIA

Astăzi România are puțin peste 40 de bănci. În 1938, după falimentele crizei economice și fuziunile care au venit o dată cu prosperitatea regăsită la mijlocul anilor '30, România încă mai avea peste 700 de instituții bancare și de credit. Totuși, din acest mare număr de stabilimente bancare, unul a reușit să-și creeze o imagine aparte în rândul marelui public, și nu numai prin impozanta clădire de pe Calea Victoriei. Arhitectura monumentală și somptuoasă a sediului C.E.C.-ului va fi dat multora încredere în stabilitatea instituției, constituindu-se într-o adevărată garanție, e adevărat, necontractuală, dar zidită în piatră.

În spatele zidurilor, oameni ca toți ceilalți și-au dus viața de zi cu zi. Un petec de hârtie abia mai mare decât o palmă încearcă să ne povestească câte ceva despre ei. Prin adresa No 14 280 din 1935, i se reamintește „Domnului P. Pătrășcanu, Avocat”, că „În vederea lucrărilor curente, în care consultarea Contenciosului este indispensabilă, tinerii avocați sunt obligați a fi prezenți în serviciu la ora 8 precis”. La prima vedere, o hârtie banală, seacă, precum toate actele administrative, una din acele hârtii care chiar și când ne sunt adresate nouă, poposesc cu grăbire în coșul de gunoi.

Dar să ne oprim pentru o clipă și să ne uităm mai îndeaproape. Actul, redactat pe o foaie de dimensiuni reduse (cât jumătate dintr-o coală de scris), are tipărit în cap antetul C.E.C.-ului și bătute la mașină, data și numărul de înregistrare. Deși o simplă hârtie internă, ea este astfel construită, încât destinatarul să simtă toată greutatea instituției apăsând și întărind cele ce i se spun în scurta comunicare. La sfârșit, semnătura a însuși președintelui consiliului de administrație ține să-i mai amintească încă o dată că e cazul să ia lucrurile în serios.

Dar pentru ce toate acestea? Românii n-au fost niciodată un popor de nemți. Însă o instituție financiară, dacă vrea să-și păstreze — și

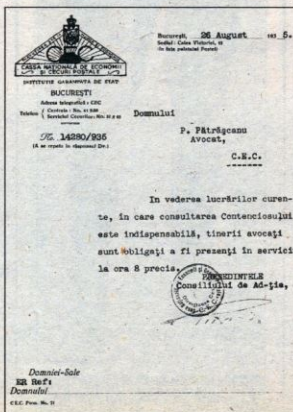
deci să-și mulțumească — clientela, trebuie să-și facă treaba nemțește, la timp. Micul negustor care scoate bani pentru a plăti taxe sau a face o afacere, părintele care vrea să achite taxa de facultate la copilului sau bătrânul care face o retragere pentru a-și plăti doctorul sau medicamentele nu au, nici unul, nevoie de scuze sau explicații. Așa că C.E.C.-ul, dacă nu avea nemți, trebuia să-și crească funcționarii în spiritul de punctualitate și disciplină fără de care o asemenea instituție nu poate funcționa.

De aceea atâta oficialitate în această hârtie, pentru că nu o simplă întârziere a unui tânăr funcționar era pusă în cauză, ci, cum am văzut, un element mult mai important al funcționării unei instituții de credit: punctualitatea.

Formularea comunicării înseși nu este deloc întâmplătoare. Prezența domnului Pătrășcanu „la ora 8 precis” este motivată de o necesitate „indispensabilă” a instituției, de care nu se poate lipsi nici măcar o zi („lucrările curente”). Cuvințele pe care le-am subliniat sunt categorice, nu lasă nici o posibilitate pentru interpretări, eschivări sau minimalizări. Nu rămâne decât să te conformezi. Stilul este sobru, nici un cuvânt în plus, concizia și rigoarea întărind caracterul ultimativ al textului.

Și ceea ce nu apare în text este interesant. Tânărul nostru avocat a greșit, a întârziat la serviciu — probabil că nu o singură dată, din moment ce a primit o astfel de notificare. Dar nicăieri nu este vorba de vreo pedeapsă, nici de vreo amănintare în caz că fapta se va repeta. Nici măcar o aluzie. Aceasta ne relevă o lume în care regulile sunt foarte clare și dacă nu le respecti, te plasezi în afara ei.

De altfel, tânărul nostru avocat a și învățat să le respecte, căci alte hârtii, la fel de oficiale, îi confirmă că a avansat, că i s-a aprobat un concediu, că are un salariu mai mare. Și viața lui a curs mai departe, între atâtea alte sute, sub cupola eclectică a C.E.C.-ului. ■

La 19 noiembrie se împlinesc 120 de ani de la nașterea lui Aurel Vlaicu, unul dintre pionierii aviației mondiale. A realizat un planor, trei avioane și a proiectat un dirijabil, pe care nu l-a putut concretiza din lipsă de fonduri. El a introdus câteva inovații în construirea avioanelor: aripa cu profil variabil, inelul din jurul motorului, trenul de aterizare triciclu.

A avut parte de un sfârșit tragic, în jurul căruia a plutit o aură de mister, sporită de speculațiile legate de un posibil sabotaj.

În paginile ce urmează, vom prezenta filmul evenimentelor din ziua de 31 august/13 septembrie 1913, când tentativa de a trece Munții Carpați s-a încheiat cu moartea lui Aurel Vlaicu, și mărturiile specialiștilor care au fost prezenți în primele momente la locul accidentului.

Aurel Vlaicu (desen de Iser)

CUM A MURIT VLAICU

Dr. VALERIU AVRAM

Zborul peste Carpați, pentru a duce românilor din Transilvania salutul fraților din țară era un vis mai vechi al lui Vlaicu. Nerăbdător, el nu a așteptat terminarea noului aparat de zbor „A. Vlaicu nr. III”, cu un motor de 80 CP. Promise invitația să participe la serbările Asociației ASTRA (Magazin istoric, nr. 1/2002) organizate la Orăștie și s-a hotărât să zboare până acolo, cu o escală mai mare la Brașov. De fapt, pentru a ajunge în orașul de sub Tâmpa, trebuia să mai facă o, escală de re-alimentare, undeva dincolo de Ploiești. I-a spus italianului Giovanni Magnani, mecanicul

său: „Prepară-ți automobilul și anunță pe Silișteanu să vină să luați benzină, căci la 2 după-amiază plecați înainte, să alegeți locul de aterizare la vreo 14 km dincolo de Ploiești, unde am să-mi încarc rezervorul cu benzină. Eu am să plec la 3 după-amiază, ca să vă las vouă timpul să puteți ajunge și să alegeți locul. După ce mi-or da plecarea, [prof.dr.] Nedelcu [Constantin] și cu Miron [Maieras, vărul său] mă vor urmări cu automobilul meu, până unde voi ateriza să iau benzină. Din acest punct, eu voi trece Carpații și voi ateriza la Brașov, iar voi veți veni împreună”.

Să ne vedem la Brașov!

La ora 14.30, primul automobil a pornit spre Ploiești. Dincolo de oraș, la km 73, au găsit un loc bun pentru aterizare. Nu după multă vreme, a sosit și Vlaicu. „Se dă jos din aeroplan – nota C. Silișteanu – și îi obiectez că de ce a aterizat perpendicular pe arătură, căci pământul era moale și, înfundându-se roțile, risca să-și strice trenul de aterizare. La această obiecțiune, Vlaicu îmi răspunde: «N-aveam cum să aterizez de-a lungul arăturii, căci aș fi avut vântul în coastă. Deci,

trebuia să aterizez cu vântul în față». «Silișteanu, nefiind pilot, nu știa acest lucru.

Poate și din cauza emoției, cei doi uitaseră să ia și o pâlnie, așa că, pentru a umple rezervorul avionului, au fost nevoiți să facă apel la șoferul unui automobil oprit pe șosea. „În automobil era domnul general Hartel, însoțit de un domn locotenent, care veneau de la Castelul Peleş. Foarte binevoitori, ne-au dat pâlnia, cu ajutorul căreia, în patru-cinci minute, am umplut rezervorul cu benzină. În acest răstimp, automobilul în care erau Nedelcu cu Miron nu mai venea. Erau ceasurile 4 și 30 minute. Ca să nu mai pierdem timp, căci aveam de străbătut aproape 100 km până la Brașov și [Vlaicu] voia să ajungă acolo devreme, n-am mai așteptat să vină și celălalt automobil. I-am dat plecarea [avionului], care a rulat 400-500 m pe arătură, fără să poată păși pământul, căci terenul fiind moale din cauza ploilor, roțile se infundau până la butuci și aeroplanul nu-și putea lua viteza necesară, ca să poată decola. Am alergat spre el și l-am găsit [pe Vlaicu] lucrând la șurubul ce fixa cablul frânei, care, din cauza rezistenței, a frecării cu pământul, se desprinsese și înfrâna roata dinapoi.

După ce l-a fixat, i-am spus să ruleze pe partea dreaptă a câmpului, terenul fiind mai rezistent. Am dat direcția aparatului. Magnani învârtește elicea, motorul zbârnâie și noi strigăm: «Ura, să ne vedem

la Brașov!», iar Vlaicu ne răspunde: «La Hotel Continental» și rulează vreo 200 m; terenul îi opune rezistență din nou. În sfârșit, decolează și aparatul începe să se ridice maiestuos în aer.

Înainte de plecare [Vlaicu] s-a sfătuit cu noi că nu-și va lua direcțiunea până nu vede automobilul nostru în mers. Noi ne găseam la aproape 500 m de șosea, și până să ajungem, Vlaicu a luat înălțimea de 200-300 m și a început să vireze, ca noi să ajungem la automobil. Plecând și noi, Vlaicu își ia direcțiunea, având o superioritate de viteză, căci noi întâmpinăm obstacolele vehiculelor ce ne încrucișau drumul, și la un cot al șoselei nu l-am mai văzut. După 14-15 km de mers, vedem în mijlocul șoselei un automobil și persoane care ne

faceau semne disperate cu mâna să oprim. Eram încă în viteză și un domn, desprindem în urmă am aflat că se numește Ferechide, prefect de Buzău, sare din automobil spunându-ne: «Dumneavoastră urmăriți pe Vlaicu! Nu-l mai urmăriți, căci a căzut cu aparatul și e mort». Aceste vorbe au căzut ca o bombă asupra noastră.

Ținuse ascuns gândul

Silișteanu a sărit din automobil și a fugit pe câmp, iar Magnani, după ce a intrat cu automobilul într-un șant, l-a urmat. Iată cum descrie italianul scena care li s-a înfățișat dinainte: „Vlaicu zăcea mort pe ruinele aparatului său. Înarmămuriți de intensitatea nenorocirii, ne uitam năuci și nu ne venea să credem. Silișteanu se apleacă asupra lui; îl îmbrățișează, îl strigă pe nume, zadarnic.

Vlaicu nu răspundea, el nu mai era printre cei vii.

După vreo zece minute ne-am mai dezmeticit; vedem că de față era și primarul satului Bănești, și câțiva țărani, care, întâmplător, se găseau pe câmp. Sosind lumea, am hotărât să se ducă [primarul] la Câmpina, să anunțe autoritățile, apoi să cumpere o candelă și lumânări.

Așa cum se găseau, după aceea, am examinat toate cablurile, „să vedem nu cumva a fost vreunul rupt, dar nici un cablu, nici o sârmă nu era ruptă.”

Vlaicu și aparatul său

L-au scos cu greu pe Vlaicu dintre dărâmături. L-au urcat în ambulanța Societății „Steaua Română” și, cu acordul procurorului, l-au transportat la camera mortuară a spitalului din Câmpina.

Primul raport privind accidentul a fost întocmit de locotenentul aviator Gheorghe Negrescu, prieten apropiat al lui Vlaicu. În aceeași zi de sâmbătă, Negrescu nu avea program de zbor, dar a profitat de vremea frumoasă pentru a decola. Sosit la hangarul de la Cotroceni, a aflat că Aurel Vlaicu pornise spre Brașov, cu intenția de a trece munții.

„Ne văzusem de dimineață, dar nu spusese la nimeni gândul său – nota Negrescu în amintirile sale, rămase inedite. Pe acea vreme, aveam toți obiceiul de a nu bate toba înaintea unui zbor serios, ci întâi să-l executăm și apoi puteam vorbi de cum a fost el. Obiceiul acesta era necesar pe atunci și s-a dovedit de folos oricărui aviator serios, pentru că fragilitatea și nesiguranța materialului volant făcea să nu izbutescă adesea cele mai frumoase proiecte. Cel mai bun lucru era să taci și să faci, mai ales că marele public urmărea cu multă atenție mișcările aviatorilor, iar răuvoitori se găsesc întotdeauna. Tăcerea lui Vlaicu o aprobam, căci nici eu nu trămbășasem când executasem raidul la Bârlad [26-27 mai 1912].

La ora 6 p.m. am plecat în zbor pentru vreo jumătate de oră. Căldura mare din

timpul zilei produsese mari valuri de aer, pe care le-am simțit chiar la înălțimea de 800 m la care am urcat în acea zi, deși am zburat la o oră când golurile de aer se potoleau de obicei. Pe când zburam, cu zgâlțâituri, mă gândeam ce trebuia să fi încasat Vlaicu, care plecase în zbor cu aproape trei ore înainte.”

Un avion obosit

Reîntors în oraș, Negrescu se afla pe terasa Oteteleşanu, când i-a auzit pe vânzătorii de ziare anunțând ediția specială: „Căderea aviatorului Vlaicu”, „Moartea aviatorului Vlaicu lângă Câmpina”. „Am plecat imediat la Cotroceni și am luat legătura telefonică cu șefii mei,

cerând permisiunea să mergem la locul accidentului. La ora 8 seara, împreună cu căpitanul Paraschivescu, comandantul Parcului de aviație, și locotenentul Ștefan Petrescu, elevul meu la zbor, am plecat cu camioneta Școlii de pilotaj la locul accidentului. După ce trecem de Băicoi și ne îndreptăm în plină viteză spre Câmpina, înainte de intrarea în satul Bănești, suntem opriți de lumina unui felinar purtat de un ostaș jandarm. Oprim mașina și cel care ne făcuse semn, văzându-ne în uniformă, ne întreabă unde mergem. La răspunsul nostru că suntem în căutarea locului unde a căzut aviatorul Vlaicu, jandarmul ne raportează că locul este acolo unde oprim; el fiind de pază la resturile avionului. Scoborând din camionetă și la lumina felinarului suntem conduși la

vreo 20 m de marginea șoselei, spre partea de vest, unde sfărâmăturile avionului lui Vlaicu stăteau neatinsse de nimeni. Ne-am dus la Câmpina și l-am găsit în camera mortuară a spitalului. Stătea pe o masă, cu o rană adâncă la tâmplă... Nici o urmă de groază sau înclăștare pe figura sa. Un ușor zâmbet încremenise pe buzele sale, iar fața îi era senină, cu o sfântă expresie de liniște, liniștea datoriei împlinite până la capăt, pe care a iubit-o cu toată dragostea și credința sufletului său luminat de flacăra creației divine.”

În cursul anchetei s-au conturat două ipoteze, pe care locotenentul Negrescu

Fotografie realizată cu ocazia mîningului aerian realizat de Aurel Vlaicu în orașul Brăila, în august 1911. De la stînga la dreapta: Poly Vacas, sft. Alebra, Aurel Vlaicu

le prezintă astfel: „1) Ori motorul aeroplanului a început să funcționeze neregulat tocmai atunci când intra în Valea Prahovei, adică în zona cea mai grea, și atunci a virat înapoi și a venit planând la limită spre a ajunge la primul teren de aterizare, care era la capătul plantației de pomi din Bănești. Neavând suficientă înălțime, a ținut avionul la limita pantei de planare, care la prima rafală de vânt puternică – rafale frecvente în acea zi din cauza căldurii – l-a adus la prăbușire pe o aripă, semn al pierderii de viteză, tocmai când mai avea puțin să ajungă la terenul de aterizare. 2) Ori lui Vlaicu i-a venit rău, pe sus, din cauza golurilor de aer puternice în acea zi și atunci, virând, s-a întors, alegând locul de aterizare la marginea plantațiilor de pomi de la ieșirea satului Bănești. Ajungând aproape de pământ, nemaifiind stăpân pe el, deci pe avion, s-a prăbușit de la înălțimea de 50-60 m, alunecând pe aripă. Această ipoteză este mai verosimilă față de declarațiile martorilor oculari din sat, care au spus că motorul mergea cu întreruperi și apoi s-a oprit.

Concluziile mele, ca cel care am făcut ancheta oficială a cauzelor accidentului, după ce am examinat modul cum decursese zborul și am ascultat declarațiile martorilor oculari ce urmăriseră zborul deasupra Câmpinei și în apropierea locului accidentului, ținând seama de impresiile mele de aviator care zburasem în această zi și constatasem curenți puternici ascendenți și

descendenți, au fost următoarele.

Avionul «A. Vlaicu nr. II», în care inginerul Aurel Vlaicu a încercat trecerea Carpaților în ajunul întrunirii de la Orăștie a Asociației ASTRA, era un avion obosit după o vechime de zbor de doi ani. Chiar dacă ar fi fost nou, înălțimea maximă la care ar fi putut ajunge nu era mai mare de 1000 m, după care avionul plafona. Or, pentru trecerea Carpaților era nevoie de 2 500 m înălțime. Vlaicu știa ce înălțime putea atinge avionul său; în discuțiile pe care le avusese cu căpitanul [aviator] Andrei Popovici asupra zborului peste munți, îi spusese acestuia [lui Vlaicu] că un astfel de zbor, el [Popovici] l-ar executa de-a lungul talvegului râului Prahova, adică cum s-ar zice urmând firul apei. Vlaicu însă a căutat să ia cât mai multă înălțime, totuși nu s-a putut ridica mai mult de 1 000 m. Mai mult ca sigur că înălțimea munților l-a impresionat pe Vlaicu, când i-a văzut după ce trecuse de Câmpina și se apropia de strămoșia de la Comarnic-Posada, știindu-se atât de jos și zburând într-o atmosferă foarte agitată din cauza curenților ascendenți-descendenți ce domneau în acea zi călduroasă“.

În această situație, el și-a dat seama de puținele șanse ce avea ca să reușească acest zbor peste munți. În aceste condițiuni, a luat hotărârea să renunțe la acest zbor, la această

tentativă, hotărâre urmată imediat de virajul de 180° pentru întoarcerea înapoi spre câmpie, începând scoborârea prin întreruperea motorului pentru a putea ateriza pe unul din terenurile bune de aterizare de la sud de satul Bănești, de unde începe câmpia spre Băicoi-Ploiești. Aterizarea se impunea pentru că Vlaicu voia să iasă înaintea automobilului care venea pe șoseaua Ploiești-Câmpina cu ajutoarele lui Silișteanu-Magnani și mecanicul Miron, cu care probabil voia să se consulte. La ieșirea din satul Bănești, spre câmpie, pe o distanță de circa 2 km la vest de șosea se afla un rând de livezi în lungul cărora Vlaicu a scoborât mereu ca după ultima livadă, unde mai avea o înălțime de 100 m, să poată să aleagă locul de aterizare. În acest moment, a fost văzut cum încercând să facă un viraj, avionul a alunecat pe o aripă și s-a prăbușit în ultima livadă, la 50 m de șosea și de marginea ultimei livezi de unde începeau locuri bune de aterizare. O rafală de vânt l-a surprins desigur în acest moment de planare în viteză mică pentru aterizare și l-a aruncat la pământ, zdrobindu-l, fără ca avionul să răspundă la manevra de apărare făcută de pilot. Accident stupid, care s-a repetat peste vreo 25 de ani, când s-a prăbușit la pământ un excelent pilot, căpitanul Olteanu, pe aerodromul de la Băneasa.

Pe baza datelor medicale, s-a spus că moartea lui Vlaicu s-a datorat unui infarct miocardic. Aurel Vlaicu era, într-adevăr, bolnav de inimă.

Într-un raport înaintat ministrului de Război, locotenent-colonelul Adrian Miclescu, directorul Arsenalului Armatei, arăta, printre altele, că „domnul inginer Vlaicu se află suferind de cord și în unele zile muncește puțin sau vine la serviciu mai târziu, întrucât se vede clar că nu se simte bine cu sănătatea. Am fost înștiințat că, încă de când studia la München, avea probleme cu sănătatea”.

O figură destinsă

Din nefericire, actele medicale întocmite de medicul legist de la Cămpina cu ocazia accidentului mortal al marelui inventator nu s-au mai păstrat. Cu toate acestea, cu câțiva ani în urmă, am pus la dispoziția unui mare specialist, colonelul dr. T. Lăzărescu, fotografiile cu accidentul, atâtea câte s-au păstrat. Studiind și masca mortuară aflată în patrimoniul Muzeului Aviației, regretatul specialist a constatat, pe baza experienței pe care o avea, că „acolo, în aer, în ziua fatidică de 13 septembrie 1913, s-a întâmplat ceva grav, pe care numai îl bănuim. Mai mult ca sigur că inginerului Aurel Vlaicu i-a venit rău, pierzându-și cunoștința sau chiar a

suferit un stop cardiac și a murit subit. O dovadă în acest sens ar reprezenta-o însuși chipul său, care este destins... Mai apare un element care ne pune pe gânduri: inginerul Vlaicu a murit ca urmare a loviturii primite la baza nasului și a tâmpiei stângi. Orice om care zboară, în momentul în care se petrece ceva cu avionul, tinde să-și apere capul, fața și i se întipărește pe figură frica morții... la Vlaicu, figura a rămas destinsă, cu un ușor zămbet...”

Într-o scrisoare trimisă la începutul lunii februarie 1912 lui Octavian Goga, Aurel Vlaicu scria: „Frate Tavi. Să mă crezi că aș sta mai bine în locul tău, decât să stau aici și să fiu mereu necăjit. Eu, după cum ai văzut, în Budapesta eram cam bolnav și nu știam

ce-mi lipsește; acum am fost la doctor și el zice că am o boală de piept [cord] și că este periculoasă la efort.

M-a oprit să mai beau ceva și mi-a dat să mănânc numai veghetar, fără grăsimi. Acum s-a isprăvit cu cognacul. Nu știu cum o să mai zbor la vară. Totuși a zis că-mi va da ceva pentru ca să nu mai fiu nervos.”

Ipoteza unui sabotaj care să fi provocat prăbușirea lui Vlaicu este exclusă. Primii care au examinat resturile aeroplanului căzut au fost cei doi prieteni ai săi, inginerul Silișteanu și mecanicul de avion Magnani. Ei au consensnat în scris faptul că toate părțile componente ale aeroplanului erau în regulă. Ipoteza sabotajului era exclusă și de Gheorghe Negrescu.

Ce s-a întâmplat exact în acele clipe tragice cu Aurel Vlaicu? Poate că nu vom ști niciodată cu certitudine. Vom

rămâne însă cu cuvintele lui Nicolae Iorga: „Se uită bărbați politici, se uită scriitori de renume, pe el însă, nu-l vom uita. Oricând îndrăzneala o menească va smulge aiurea succese strălucite naturii învinse, nu vom privi cu invidie pe acel învingător, ci vom zice cu mândrie: și noi am avut pe Vlaicu.” ■

Aurel Vlaicu (x) și I.L. Caragiale (xx)

REVISTĂ DE LAGĂR

Printre lucrurile rămase de la avocatul Hurmuz Aznavorian, fost prizonier într-un lagăr de la Haskovo (Bulgaria) în timpul primului război mondial, s-a păstrat și un manuscris al unei reviste scoase de prizonierii români la începutul anului 1918. Informațiile ce urmează și imaginea ne-au fost comunicate de doamna Rodica Sfîntescu (Aznavorian) și de domnul Claudiu Sfîntescu.

Tonul general al revistei *Pisălogul* – cum se intitula – este surprinzător de stenic. Cei din lagăr făceau haz de necaz într-un mod care poate părea curios cititorului de astăzi, ținând cont de condiția lor. Viața în prizonierat a fost foarte

greă, stau mărturie amintirile unor foști deținuți. Manuscrisul arată că și în acele condiții grele oamenii au reușit să păstreze încrederea. Desigur, chiar dacă în acel moment finalul războiului era încă îndepărtat,

Crucea Roșie elvețiană se interesa tot mai îndeaproape de soarta prizonierilor și le trimitea ajutoare tot mai importante.

Manuscrisul conține 33 de file, dintre care 13 cu desene colorate, foarte reușite, semnate Victor Ioanid. Totul este luat în bășcălie, autorii „caută să îndepărteze pesimismul” celor 419 „cetățeni ai republicii”, cum probabil își definiseră lagărul.

Din cuprinsul revistei aflăm că exista și un teatru unde se prezentau piesele scrise sau adaptate de prizonieri. Rolurile feminine erau jucate în travesti, ceea ce dădea naștere la aluzii „fără perdea”. Hurmuz Aznavorian (Hurmuz P., cum apare în revistă) a scris o piesă, in-

Sliven (Bulgaria)
3/16 iulie 1917

Asta este poate a douăzecea scrisoare pe care ți-o trimet și a suta pe care o scriu pentru București, de când sunt prizonier și totuși mă îndoiesc că vom avea vr-un răspuns, fiindcă sunt sigur că nu va pătrunde în țară, cum n-au pătruns nici cele de până acum. Nouă, prizonierilor români din Bulgaria, ni s-a suprimat dreptul de a comunica cu ai noștri. Nu oficial. Ai, dimpotrivă, dreptul de a comunica cu ai tăi și să expediezi câte 6 scrisori pe lună. Nici una însă n-ajunge la destinație. Și nici la noi nu pătrunde din țară nici o veste, nici un rând. Iată de ce va trebui să mă consider ca cel mai norocos dintre oameni, dacă soldatul bulgar, căruia îi încredințez scrisoarea, ți-o va aduce; nu pentru a mă servi, dar pentru dorința unui bacșiș. Va ajunge astfel la D-tale un glas din mormântul în care sunt închise 60 000 de vieți de atâta vreme sau, mai exact, au fost închise, căci mai bine de jumătate din prizonierii români din Bulgaria s-au prăpădit și mulți alții vor pieri până la sfârșitul acestei nebulii sângeroase. Puțini sunt cei care pot să reziste la o foame perpetuă, în intemperiiile cele mai

capricioase, terorizați zi cu zi. E destul să-ți expun prin câteva cuvinte tratamentul la care suntem expuși noi ofițerii, ca să-ți dai seama cât de ticăloasă e viața celorlalți. Cei 700 ofițeri români prizonieri în Bulgaria suntem înuțiți în 3 lagăre: 250 (toți de la Turtucaia) în lagărul de la Kirjali; 350 (majoritatea de la Turtucaia) în lagărul de la Haskovo, iar ceilalți 150 (toți prinși între Dunăre și București) în lagărul de la Sliven. Un lagăr e o pușcărie. Cel de la Sliven, unde sunt aci de la 25 martie, cuprinde în afară de 150 ofițeri și 50 plutonieri români, alți 2 000 de soldați români, sârbi și ruși, care fac aci numai un stagi de câteva zile, căci sunt trimiși de la o muncă la alta și vreo 4-5 000 de ostatici sârbi, bătrâni, femei și copii. Tot acest furnicar omenesc e îngrămădit în vreo 2-3-4 pogoane de teren, înconjurat de santinele la câțiva pași una de alta. Noi, ofițerii și plutonierii, locuim vreo 2 000 într-o baracă. Dormim jos pe saltelele de paie.

La Haskovo, unde am fost până la 25 martie, n-aveam nici aceste saltele și dormeam pe podeaua goală, fără foc și având pe noi numai hainele cu care fusesem prinși. Drept hrană ni se da pâine de mălai 500 gr. și un fel de boabe

titulată *Datoria*. Textul se păstrează la Fundația Avocat Hurmuz Aznavorian, înființată acum câțiva ani. În revista prizonierilor i se face o cronică dramatică nu tocmai laudativă. Se spune despre autor că vorbea toată ziua de Parisul unde își începuse studiile de drept. Acolo, în calitate de secretar general al Comitetului franco-român, a ținut un discurs, în august 1916, la aflarea vestii intrării României în război, îndemnând pe studenții români aflați la Paris să intre în armata română, nu în cea franceză.

Mai aflăm din revistă că prizonierii primeau, de la Crucea Roșie Internațională, pachete cu țigări, alimente, cafea. Modul în care erau ele împărțite dădea naștere la bărfe, chiar la învinuiri directe.

Se împrumutau și cărți în lagăr. Biblia ocupa un loc im-

portant în lectură. În articole se dau citate cu indicarea clară și exactă a versetelor. Se jucau și cărți, mai ales *chemin de fer*. Se făceau multe aluzii cu haz la cei care câștigau azi și pierdeau mâine. Alții încercau să învețe limba franceză. Uneori nu cu prea mult spor. Era citat cazul unui începător, care tradusese „il était une fois” (a fost odată) cu „era un ficat” (*fois*, dată, și *foie*, ficat pronunțându-se la fel în limba franceză).

Funcționa și un „Restaurant boeresc”, întemeiat de doi prizonieri, Avadic și Bellu, care se chinuiau să facă rost de ceapă și cartofi sau să achiziționeze de la prizonierii care primeau pachet țigări sau alimente.

Majoritatea colaboratorilor revistei erau ofițeri. Printre ei

se aflau și subofițeri, precum Hurmuz Aznavorian, care avea gradul de plutonier. Era numit „regele chenarelor”, poate datorită pasiunii lui pentru artă, realizată mai târziu prin colecția cunoscută în cercurile bucureștene. Tablourile ce au mai putut fi salvate din perchezițiile ce au urmat epurării din barou în 1948, ce n-au fost vândute pentru a se putea întreține sau nu au fost confiscate după arestare (a murit în 1961, în închisoarea din Botoșani) au fost donate Muzeului Colecțiilor de Artă.

Atmosfera ciudat de relaxată pe care o degajă revista poate fi pusă pe seama optimismului unor tineri pe care viața îi implicase într-una dintre cele mai grele încercări prin care poate trece omul, prizonieratul, și căreia încercau să îi reziste cu speranța tinereții. ■

de grâu fierte. Săptămâni întregi n-am primit decât numai o jumătate de pâine fără alt adaos. În 7 luni n-am primit nici haine, nici rufe, nici ghetă. Cei mai mulți eram îmbrăcați în zdrențe și încălțăminte obănuită o formează târlăci și sandalele de lemn. Ca soldă avem 30 leva lunar, căci restul până la 70 leva ni se reține pentru hrana arătată mai sus. Baie n-am făcut deloc în timpul captivității mele și neavând rufe ca să ne schimbăm, am fost invadați de păduchi, cu care luptăm zilnic fără succes definitiv. Aici la Sliven cel puțin avem apă. La Haskovo lipsea și aceasta, așa că, umblam săptămâni întregi nespălați.

Ziare n-avem voie să citim; în contact cu altă lume decât cea a lagărului n-avem voie să fim niciodată. Alimentele și lucrurile absolut necesare se vindeau cu prețuri fantastice.

Ofițerii de la Turtucaia au fost duși în Munții Rodopi, puși să sfarme pietre și să care bolovani pentru șosele,

apoi sunt bătuți oficial cu ciomagul pe piețele publice. Soldații sunt reduși la un sistem de distrugere sistematică: istoviți de muncă de tranșee, mine și șosele, nehrăniți cu săptămânile, lăsați să degere iarna, sunt duși în lagăr spre a se întrema.

Degerați de astă iarnă, flămânzi, murdari și goi, se întind la soare și mor. E un popă sârb care îi prohodește. Uneori prohodește câte un convoi de morți și vii la un loc, pentru că știe că și celor vii le va veni în curând timpul să moară.

Ți-am scris aceste rânduri pentru a-ți face o iconă palidă de traiul prizonierilor români în Bulgaria.

Iartă-mă dacă scrisoarea mea e uneori in-

corectă. E scrisă în fugă, la marginea unui șanț, pe genunchi, căci nu mai avem voie să avem scaune și mese; dacă le văd, le confiscă.

Sublocotenent
Alex. Filipescu
Reg. 45 infanterie
Sliven (Bulgaria)

TRAGICUL DESTIN AL LUI DIONISIE BÁNFFY DE BONȚIDA

Castelul din Bonțida în secolul XIX și Dionisie Bánffy, pictură de Martin van Meytens, aflată la Budapesta

GABRIEL VIRGIL RUSU

În anul 1661 Mihail Apafi devine principe al Transilvaniei. A fost debutul unei perioade de mare stabilitate pentru principat, dar și de refacere a puterii nobilimii. Profitând de moderația principelui și favorizate de puterile externe rivale, ce au susținut adevărate partide politice, stările transilvane au reușit să-și redobândească pozițiile pierdute vremelnice în perioada cât la conducere s-a aflat dinastia Rákóczi. Apafi a fost dominat de consilierii săi, care s-au constituit, din anul 1671, în așa-numita „Ligă blestemată“, care acționa în propriul interes și în detrimentul Dietei, respectiv al Consiliului princiar.

Cel mai influent și mai puternic personaj din Transilvania celei de-a doua jumătăți a secolului XVII a devenit magnatul Mihail Teleki, un om politic talentat, dar ambițios și lipsit de scrupule. Pentru a-și menține poziția, Teleki a trebuit să se confrunte cu o serie de rivali politici. Între aceștia, nobilul Dionisie (Dénes) Bánffy, din familia de Losoncz, părea a fi cel mai puternic și trebuia eliminat.

Losonczy-Bánffy din spița Tomaj era una dintre familiile vestite și avute ale Transilvaniei medievale. Legenda voia să descindă din conducătorul peceneg Tanuzapa sau Thonuzopa, adică „Cel cu Barbă de Aur“. Cronica acestui neam este impresionantă: șiruri de comiți, vicevoievozi și voievozi ai Ardealului, nobili de seamă ai principatului,

conducători de oști, guvernatori și supuși credincioși imperialilor habsburgi.

Proprietari de secole ai domeniului de la Podul Bonțului sau Bonțida, generațiile de Losonczy-Bánffy au ridicat și extins o curie nobiliară pe malul drept al Someșului Mic, construcție pe care tânărul Dionisie a transformat-o în a doua jumătate a secolului XVII

într-un somptuos castel-cetate, pe măsura gustului său ales, a ambiției și bogăției.

Fiu al magnatului Mihail Bánffy și al Judithei Kapi, născut în anul 1638 (după unii autori, în 1630 sau chiar mai devreme), Dionisie urcă un *cursus honorum* în politică și administrație, cumulând în timpul domniei lui Apafi, cu care era cumnat prin căsătoria

cu Bornemisza Kata, sora principesei, demnitățile de consilier și comite al Clujului.

Sărutări ascunse

În 1662, Dionisie își extinde proprietățile prin cumpărarea domeniului Gilău pentru suma de 25 000 de florini, pe care-l va schimba șase ani mai târziu cu cel al Gherlei, având în acest sens avizul Dietei transilvane. Stăpân al cetății lui Martinuzzi (*Magazin istoric*, nr. 1/2002), nobilul îl primește aici la data de 6 septembrie 1668 pe însuși principelul Apafi, ca expresie a bunelor raporturi existente încă între cei doi. În acest timp, potrivit istoricului Cserey, Dionisie Bánffy „...zilnic, cu tot mai multă splendoare, a început să-și mărească Curtea de la Bonțida, încât [dorea] să egaleze Curtea princiară, nu atât prin număr, cât mai ales prin pompă”. El și urmașii au dus la capăt acest proiect ambițios, din moment ce castelul de la Bonțida a ajuns să fie considerat multă vreme Versailles-ul Transilvaniei.

Faptul că tânărul consilier, un om frumos, era iubitor de fast, eleganță și lux ne-o mărturisește același autor ungar: „...el apărea în fiecare zi în haină princiară, în special după obținerea titlului de baron”.

Ascensiunea lui Dionisie Bánffy, opulența afișată, ambițiile sale politice, influența asupra principelui și,

nu în ultimul rând, simpatiile prohabzburgice declarate au atras invidia celui mai puternic om al statului, contele Mihail Teleki, de la care a plecat inițiativa conjurației. De planurile de eliminare a tânărului nobil nu erau străini nici magnații Paul Béldi și Ladislau Csáki. Ultimul fusese rănit în orgoliu deoarece, fiind la o vânătoare cu suita în pădurile de pe valea Someșului, a încălcat proprietățile casei de Bánffy, fapt pentru care a fost arestat de Dionisie și condus la castelul de la Bonțida. Acolo, după ce a fost ospătat regește, i s-a permis să plece. Csáki nu a uitat acest episod. Paul Béldi era gelos și-l dușmănea, la rândul său, pe chipeșul comite al Clujului, bănuindu-l de legături amoroase cu soția sa, Susana. Temerile magnatului deveniseră certitudine, mai ales de când, la o petrecere, cei doi au fost văzuți de un aprod sărutându-se.

Îndepărtarea soției

Teleki a avut grijă ca principele să fie „informat” despre faptul că Dionisie uneltește în complicitate cu Casa de Austria înlăturarea sa și ocuparea tronului, ca o primă etapă a unui presupus proiect de alipire a principatului protestant ardelen la coroana catolică habzburgică, un mai vechi obiectiv al Curții de la Viena. La erodarea poziției politice a lui Dionisie Bánffy a contribuit și împotrivirea sa categorică față de expediția militară plănuită de Dietă în sprijinul răzvrătiților reformați din Ungaria, ridicăți la luptă împotriva imperialilor.

Comitele, aflând la rândul-i despre manevrele conspiratorilor, se retrage în toamna anului 1674 la Cluj, unde mobilizează corpurile de pază ale cetății, pe care le întărește cu contingente de dărbani chemați de urgență din Șimleu. Apoi alarmează garnizoanele fortificațiilor din comitatele nordice, în perspectiva neutralizării trupelor de secuî dislocate pe valea Someșului Mic de principele Apafi. Practic, Transilvania se afla în pragul unui război civil.

Dându-și seama de dimensiunea acțiunilor sale și de urmările tragice ce puteau rezulta dintr-un

Principele Transilvaniei, Mihail Apafi

conflict armat; nobilul ezită. La această atitudine a contribuit și erodarea autorității sale în partea de principat controlată militar, în condițiile în care comandanții cetăților de margine se conformează ordinelor principelui.

Observând slăbiciunile rivalului său, Teleki stabilește detaliile prinderii lui Bánffy, sarcină pe care o lasă în seama lui Ladislau Csáki. Pentru a nu fi bănuț de complot, se deplasează, cu aprobarea principelui, în cetatea Chioarului, spre a soluționa o „serie de probleme”. În acest timp, Dionisie, părăsit de aliați, cade în capcană. În toamna anului 1674, nobilul de Bonțida este atras la reședința sa din Gherla, înconjurat de pușcași și arestat, în numele autorității supreme princiere, de căpitanul cetății, Ioan Nemeș. Apoi este încarcerat în subteranele întunecoase și umede ale ctitoriei fratelui George Martinuzzi, acolo unde, în mod paradoxal, chiar el îi întemnițase în 1668 pe nobilul Ștefan Petrőczy și pe fiul acestuia.

Istoricul Kádár József prezintă o altă variantă a prinderii lui Bánffy. Fiind probabil speriat de prezența în comitat a trupelor de secui fidele principelui, ar fi căutat protecție și adăpost în spatele puternicelor ziduri și bastioane ale Gherlei, dar a fost trădat

de Nemeș și predat oamenilor lui Apafi.

Ulterior, nobilul bonțidean este transportat, cu o puternică escortă condusă de Gașpar Kornis, la Cluj, iar de aici la Alba Iulia, unde va fi prezentat Dietei și judecat pentru faptele comise. Discuțiile în legătură cu vinovăția sau nevinovăția nobilului au fost încinse și dirijate din umbră de către contele Teleki. În final, judecătorul Martin Sárpataki a stabilit nu mai puțin de 32 de capete de acuzare, reținându-se în sarcina lui vini mai mari sau mai mici, unele adevărate, altele imaginare, pentru care se cerea condamnarea la moarte a lui Dionisie și confiscarea totală a averii. Soarta comitelui de Cluj se afla în mâna principelui, acesta

urmând să ia decizia finală. Văzând că Apafi este nehotărât în a semna sentința și cunoscând influența pe care o exercita asupra acestuia soția sa, Ana Bornemisza, care pledea pentru nevinovăția cumnatului ei, contele provoacă o ceartă între cei doi. Îndepărtând-o pe principesă, care, potrivit lui Mihail Cserey, nu a îndrăznit câteva zile să apară în fața soțului, Teleki reușește să obțină semnătura lui Apafi pe sentința pronunțată.

Cavaleada în noapte

În timp ce în capitala principatului se consumau faptele descrise, Dionisie Bánffy revine în lanțuri la Gherla, iar apoi este escortat și depus, pe la mijlocul lunii decembrie 1674, în cetatea Becleanului, proprietatea lui Paul Beldi. În aceeași noapte a sosit în grabă mare și Ladislau Csáki de la Alba Iulia, spre a organiza și superviza execuția condamnatului. Pentru a ajunge mai repede cu diligența, el a folosit cai odihniți de la curțile nobiliare întâlnite în drum.

Istoricul Cserey relatează în amănunt derularea evenimentelor. O dată ajuns la Beclean, credinciosul lui Teleki dispune închiderea porților, interzicând pătrunderea ori-

Paul Beldi

PAULUS BELDI 1674

cărei persoane străine în cetate. Apoi îl trimite pe profesorul reformat din Cluj Ștefan Pataki în camera lui Bánffy, pentru a-l anunța despre hotărârea luată de principe. Dionisie se odihnea alături de soția sa, nebănuind cât de aproape îi este sfârșitul. Pataki l-a trezit și i-a spus: „Mărite doamne, ridicăți-vă și pregătiți-vă de moarte pentru că a sosit Csáki cu sentința!“ Au urmat clipe de coșmar; soția lui Bánffy leșină și este dusă într-o încăpere alăturată. Dionisie începe să se roage, în timp ce soldații îl scot cu forța afară într-un pridvor unde îl aștepta un călău de ocazie, un țigan beat, care acceptase să îndeplinească slujba pentru o sumă de bani substanțială.

Condamnatul nu vroia să îngenuncheze pentru a fi decapitat, iar Pataki, confidentul său, îl consola. Pierzându-și răbdarea, Csáki i-a strigat: „Domnia ta, treaba aceasta trebuie să se întâmple!“ În cele din urmă, călăul și-a făcut datoria. A fost nevoie să îi aplice lui Bánffy mai multe lovituri de sabie, deoarece, potrivit aceluiași Cserey, țiganului i-a tremurat mâna, sperindu-se de un așa mare domn. Se pare însă că înainte de execuție, Ladislau Csáki ar fi stricat tăișul sabiei pentru ca să moară în chinuri și mai mari.

Fiind informată de semnarea sentinței și de plecarea precipitată a

lui Csáki spre Beclean pentru a o pune în executare, Ana Bornemisza, nemailuând în seamă supărarea soțului, năvăli în apartamentele private ale acestuia. Căzându-i la picioare, strigă: „Blestematule, nu vărsa sânge nevinovat!“. Slab din fire și nestatornic, Apafi cedă în cele din urmă insistențelor principesei, semnând pe loc o scrisoare de grațiere a cumnatului său.

Conștientă de avânsul luat de Csáki, Ana apelează la serviciile magistrului *mensorum* (stolnic) al Curții, un om de încredere, pe care, promițându-i o recompensă consistentă, îl rugă să se deplaseze urgent cu scrisoarea la Beclean, pentru a opri execuția. Stolnicul alege patru cai din grajdurile princiare și părăsi în noapte Alba Iulia.

Ironia soartei

Pe drum, datorită efortului depus, două dintre animalele căzută epuizate. Către dimineață, mesagerul principesei bătea la porțile cetății lui Béldi, chiar în momentul în care Dionisie Bánffy era scos în pridvor pentru a fi decapitat. Însă slujbașii Becleanului au respectat cu strictețe consemnul stabilit de Csáki, astfel încât, cu toate insistențele sale, magistrul predă castelanului scrisoarea abia după ce călăul improvizat reușise în final să rețeze capul nobilului de Bonțida.

Trupul inert al lui Dionisie a fost acoperit cu o bucată de catifea trimisă de Ana Bornemisza, care luase în calcul și posibilitatea ca stolnicul să ajungă prea târziu la destinație. Bánffy a fost îngropat fără nici o cinstă în capela castelului din Beclean. Se spune că, mulți ani la rând după cumplita execuție, pe piatra de mormânt apărea sângele lui Dionisie.

O dată cu moartea acestuia – scrie Cserey – a dispărut pacea din Ardeal și cei care au fost vinovați de uciderea lui au pățit-o. Afirmatia istoricului maghiar este susținută de fapte reale. Să amintim doar cazul lui Paul Béldi: căzând în dizgrația contelui Teleki și temându-se de diabolicele sale intrigă, fuge la turci pentru a-și salva viața. A murit câțiva ani mai târziu în închisoarea Yedikule. Întreaga avere

Principesa Ana Bornemisza

i-a fost confiscată, iar soția sa, Susana Vitéz, aruncată în beciurile cetății Gherla, unde și-a găsit sfârșitul după o detenție de nouă ani.

Moartea lui Dionisie Bánffy a coincis și cu prima devastare a castelului de la Bonțida, care a fost jefuit și prădat de trupele de secui aflate în zonă. Cu această ocazie au fost luate cu asalt pivnițele, iar butoaiile cu vinuri vechi și scumpe au căzut pradă distrugerilor. Profesorul Aurel Loșonți, autorul primei monografii a localității Bonțida, menționează faptul că evenimentul s-a păstrat în conștiința colectivă locală sub forma zicalei „De la Henczida la Bonțida s-a scurs licoarea”. Apoi clădirile,

arhiva și bunurile mobile ale familiei au fost incendiate, fiind probabil afectată și prețioasa bibliotecă a castelului.

În privința celeilalte proprietăți de pe Someșul Mic, cetatea Gherlei, aceasta a intrat, prin pronunțarea sentinței și rămânerea ei definitivă, în patrimoniul princiar. Ioan Nemeș a răscolit zadarnic încăperile palatelor interioare în căutarea bogățiilor ascunse ale nobilului executat. Știm că în anii următori soția sa încerca să redobândească averile confiscate, aflându-se chiar în litigiu în anul 1675 cu administrația cetății, care revendica de la familia din Bonțida câteva piese de

artilerie înstrăinate de Dionisie.

Că o ironie a soartei, documentele vremii dovedesc prezența, în mai multe rânduri, a contelui Mihail Teleki în cetatea Gherla, unde a rezidat lungi perioade de timp împreună cu nobilii din suita sa.

Însă casa de Losonczy-Bánffy își va reveni spectaculos după șocul provocat de eliminarea fizică a tânărului consilier. Gheorghe Bánffy, fiul lui Dionisie și primul guvernator al Transilvaniei imperiale, redobândind proprietățile pierdute abuziv, va reda castelului din Bonțida strălucirea de odinioară, iar vechii cronici a familiei, privilegiul de-a fi în continuare scrisă. ■

LUGMAN

MIHAIL SADOVEANU

NICOLĂRU
POTCOAVĂ

COLECȚIA
"romanul istoric"

LIBRARII & CARTEA PRIN POȘTA:
Bd. Al. I. Cuza 91, sect. 1, București
tel: 315 39 96, 223 77 55
fax: 315 39 97
email: comenzi@lucman.ro

BLITZ... CONCURS

Trimiteti, până la 10 decembrie 2002, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

Concursul nu are talon.

În ce an apare prima mențiune documentară despre cetatea săsească din Moșna?

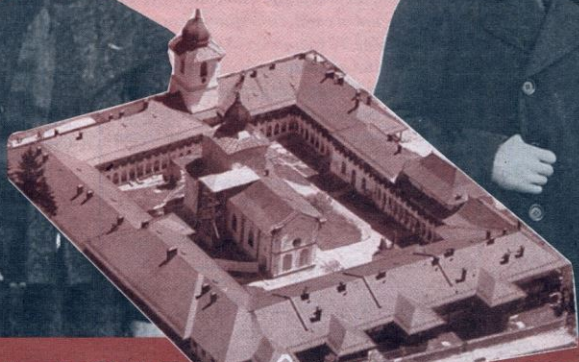
Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna septembrie 2002 este:

Violel Tilea

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **Albișteanu D. Vasile**, din com. Bivolari, jud. Iași.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2003.

Iubiri celebre

LA AGAPIA ÎNTR-O VARĂ

FLORENTIN POPESCU

Vizita studentului Grigore Pîșculescu la Mănăstirea Agapia în ziua de 13 iulie 1898 s-a dovedit providențială nu doar pentru omul, ci și pentru scriitorul de mai târziu Gala Galaction (1879-1961). Sau mai bine spus și pentru literatura română. Clipa în care Galaction s-a îndrăgostit de sora Zoe Marcoci a fost și momentul în care s-a hotărât să țină Jurnalul, început în toamna lui 1898 și continuat timp de 56 ani și care se constituie într-un adevărat roman despre oameni, locuri, fapte, obiceiuri, mentalități și caractere, o mărturie impresionantă a trăirilor și meandrelor biografice pe care destinul i le-a hărăzit scriitorului. Dacă n-ar fi fost întâlnirea cu Zoe Marcoci, viața scriitorului ar fi avut cu siguranță un alt curs...

Într-un interviu acordat lui Ioan Massoff, în 1932, pentru revista *Rampa*, Gala Galaction mărturisise: „La vârsta de 19 ani am avut norocul să întâlnesc pe ființa excepțională care era să fie soția mea de mai târziu și a cărei pietate și curățenie sufletească fără pereche erau să înăurească, definitiv, asupra hotărârilor și asupra pașilor mei în viață. Această întâlnire a fost

pricina care m-a conectat suferințe și m-a determinat la douăzeci de ani să părăsesc facultatea de filosofie și studiile profane și să apuc calea teologiei.”

Peste 40 de ani de la această mărturisire, în 1973, Editura Minerva a început să publice *Jurnalul* scriitorului Gala Galaction, numărând în manuscris nu mai puțin de 8 volume. O bună parte din acest

jurnal o reprezintă chiar frumoase povești de dragoste dintre scriitor și Zoe Marcoci.

Tineri
și îndrăgostiți

La 13 iulie 1898, când trecea pragul Mănăstirii Agapia, împreună cu prietenul său N. D. Cocea, Grigore Pîșculescu (pseudonimul literar Gala

Galaction și-l a luat mai târziu) era un tânăr chipeș, student la filosofie. O fotografie din acea perioadă ni-l arată aidoma lui Doru Filipache, alter ego-ul său din romanul *La răspântie de veacuri*: „Un cap buclat de efeb. Într-un obraz prea rotund și prea rumen pentru un băiat se aprind niște ochi negri și mari, care destăinuiesc simbolic o psihologie întreagă și un anumit unghi de deviație în traiectoria vieții viitoare. Pentru un privitor adânc și preocupat de taina ascendenților lui, Doru Filipache spunea de călătorii și emigrări de la miazăzi și miază-noapte, din Epir și din Constantinopole, spre văile Oltului și ale Dunării. Capul lui rotund și cărlionțat era ca într-o friză grecească. Și ochii lui, la fel, spuneau uimiri și apoteoze privite la țărul mărilor violete.”

Tânărul student în filosofie și aspirant la glorie literară avea doar 19 ani, iar Zoe, cu 12 ani mai în vârstă, l-a fascinat din prima clipă în care privirile lor s-au întâlnit...

Fata era, într-adevăr, de o frumusețe angelică. Și nici nu putea fi altfel, de vreme ce se născuse din patima ascunsă ce-i mistuise pe maica Elipidia Cocea și călugărul Marcoci. Crescută tot timpul în chiliile mănăstirii, Zoe avea obraji diafani și pe chip i se citea o paloare misterioasă, semn al zilelor de

De ce mi-ești așa de departe! Ce ușor ți-ai spune totul, ce mult m-ar ajuta tonul vorbei, gestul, ochii... Și apoi, aș putea să te fac să înțelegi firea rădăcinilor acestei iubiri, făcându-te să mă înțelegi pe mine întreg; ceea ce, după cum îți dai seama, e cu neputință în niște scrisori. Dar să așteptăm; D-ta știi să aștepti și eu, nu mai puțin. Până atunci, te voi mira, din când în când, cu cestiuni ca aceasta: crezi, soră Zoe, că înainte ca să te văd, cu vreo lună, dar când prietenul meu îmi vorbise deja de d-ta, eu am prevăzut, în gândul meu, această dragoste pe care era să ți-o mărturisesc definitiv astăzi? Cât am stat la Agapia, nu mai m-am gândit la lucrul acesta; dar când am început să ne scriem, mi-am adus aminte de acel misterios fior de presimțire.

(Gala Galaction, Jurnal)

post și al nopților de veghe în vis și rugăciune. Avea gesturi sfioase, ca toate ființele trăind departe de zgomotul și păcatele lumii, iar vorba îi era reținută și cristalină.

Tânărul student nu știa ce să admire mai întâi: chipul și

grațiile cu care o dăruise Dumnezeu sau puritatea sufletească, devoțiunea și pietatea creștină? Și mai era ceva: Zoe nutrea gânduri de împlinire literară și spirituală, ceea ce îi deschidea larg porțile către o comuniune sufletească cu prietenul vărului ei. Căci Zoe Marcoci era verișoara lui N.D. Cocea.

Dragoste la prima vedere

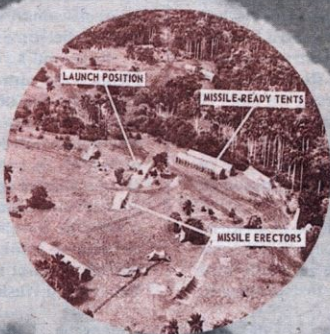
Cei doi tineri n-au stat, în acea vară a lui 1898, decât două săptămâni la Agapia. Suficient pentru ca studentul în filosofie să se îndrăgostească năprasnic de tânăra aspirantă la călugărie. Nici tinereii nu-i era indiferent băiatul, de vreme ce, după plecarea celor doi juni la București, între Zoe și Grigore a început o corespondență intensă, plină de mărturisiri și reflecții asupra vieții și viitorului. Reunite, ulterior, în amintitul *Jurnal*, epistolele se constituie într-un veritabil seismograf al sentimentelor celor doi îndrăgostiți, cu „arsenalul” de rigoare al declarațiilor înfrigate: „Te iubesc cum mă iubești, te iubesc curat, te iubesc sfânt, te iubesc mult-mult: tot atât de mult cât mă iubești!” Neliniști, întrebări, spaime, speranțe, euforie...

Gala Galaction împreună cu M. Sadoveanu

(Continuare în p. 86)

MISTERUL ÎNTÂLNIRII CORNELIU MĂNESCU-DEAN RUSK

Imagine obținută de spionajul american a bazei de rachete instalată de sovietici în Cuba

PETRE OTU

Până la începutul anilor '60 ai secolului trecut, România a fost considerată de Washington un aliat supus al Moscovei. Apoi, percepția diplomației americane s-a modificat și Bucureștii au devenit un partener de dialog privilegiat.

Nu dispunem încă de un număr suficient de documente intrate în circuitul științific pentru a putea afirma că am descifrat toate mecanismele care au condus la stabilirea unor relații speciale româno-americane. S-au publicat, în ultima vreme, mai multe documente revelatoare, care ne permit o mai bună înțelegere a fenomenului.

Astfel, pe site-ul Cold War International History Project poate fi consultată mărturia lui Raymond L. Garthoff, fost ambasador și

istoric al diplomației, făcută publică prima oară la Moscova, în ianuarie 1993. Apropiat al fostului secretar de Stat american Dean Rusk, el a aflat de la acesta că în octombrie 1963 ministrul Afacerilor Externe Corneliu Mănescu, într-o convorbire secretă, i-a oferit neutralitatea României în cazul izbucnirii unui conflict militar nuclear între NATO și Tratatul de la Varșovia, în schimbul promisiunii S.U.A. că nu vor lovi nuclear teritoriul României. Era, într-adevăr, un act fără precedent – și din câte știm, neurmat de vreo altă țară membră a Tratatului –, prin care România se angaja ca, în condițiile menționate, să nu își respecte obligațiile ce îi reveneau ca stat membru al Pactului de la Varșovia.

Corneliu Mănescu i-a comunicat secretarului de Stat american că România nu fusese consultată de sovietici atunci când deciseră plasarea rachetelor în Cuba. La rândul său, Dean Rusk a arătat că S.U.A. ținneau cont de fiecare țară care nu accepta ca teritoriul ei să fie folosit pentru declanșarea unor acțiuni militare contra Statelor Unite. El l-a întrebat pe ministrul român al Afacerilor Externe dacă în România se găsesc arme nucleare. Mănescu i-a spus că S.U.A. pot să verifice acest lucru. Cum informațiile furnizate de serviciile secrete americane confirmau lipsa armelor nucleare pe teritoriul României, nu a mai fost nevoie de vreo verificare.

La Washington, întrevădarea Dean Rusk-Corneliu Mănescu a fost păstrată în cel mai strict secret. Nici guvernele celorlalte state membre ale NATO nu au fost informate.

Nu am găsit, în cercetările întreprinse până acum în arhive, vreun document care să ateste, în mod direct și explicit, conținutul întrevăderii Dean Rusk-Corneliu Mănescu, așa cum a fost el redat de Garthoff. Vrem să prezentăm în continuare două documente interesante, unul premergător și pregătitor al întrevăderii, cel de al doilea ulterior, chiar informarea pe care o face ministrul Afacerilor Externe în fața Biroului politic. Putem să anticipăm și să spunem că nu aflăm mai nimic din cuvântul lui Mănescu, mult mai semnificative fiind spusele lui Dej, mai ales privite cu ochii celui care știe astăzi atât de multe, totuși.

Cel dintâi document este stenograma raportului făcut de Mircea Malița, adjunct al ministrului Afacerilor Externe, în ziua de 18 august

1963, în fața lui Gheorghe Gheorghiu-Dej și în prezența lui Chivu Stoica. Mircea Malița se întorcea dintr-o deplasare în Statele Unite, în cursul căreia avusese mai multe întâlniri cu ministrul S.U.A. la București, William Crawford (cu care călătorise, de altfel, în avion), cu Averell Harriman, subsecretar pentru problemele politice, și cu subsecretarul de Stat adjunct Davis.

Chiar dacă discuția Rusk-Mănescu a jucat un rol important în deblocarea dialogului

Garthoff spune că din informațiile pe care le-au avut americanii, la Moscova nu s-ar fi știut nimic despre cele discutate, dar nu pot ști ce surprize rezervă arhivele. Diplomatul american mai spune că nu știe dacă în arhivele americane sau în cele românești există vreo consemnare scrisă a discuției dintre șefii diplomației din S.U.A. și România.

Raymond L. Garthoff nu își pune problema – așa cum nu și-au pus-o nici actorii episodului din octombrie 1963 – care era, practic, eficiența neincluzării României pe lista loviturilor nucleare în cazul unui atac al NATO, în condițiile în care țări de la granița noastră ar fi fost atacate. Noi, cei care am trăit momentul Cernobil, ne putem pune o astfel de întrebare. Rămâne însă curajul gestului cu totul ieșit din comun și care a deschis drumul unor relații speciale între București și Washington.

româno-american, este evident faptul că procesul începuse cu câțiva ani înainte și se înscria în politica S.U.A. de a reconsidera relațiile cu țările din Europa de Est. De altfel, Harriman i-a spus lui Malița că are mandat special din partea președintelui Kennedy să se ocupe de revizuirea acestei politici. Demersul lui Mănescu, alături de alți factori, a făcut ca România să ocupe, încet-încet, o poziție aparte.

Interesul american față de țara noastră avea și o componentă economică. Țările est-europene începeau să se orienteze, în grade diferite, către relații comerciale și economice mai strânse cu lumea occidentală, în condițiile în care C.A.E.R.-ul își dovedea neputința de a le acoperi nevoile (*Magazin istoric*, nr. 2/2002). Piața de desfacere

De la stânga la dreapta: George Macovescu, ministrul României la Washington, Athanasie Joja, Foy D. Kohler, asistentul secretarului de Stat pentru afaceri europene, Ilie Murgulescu, ministrul Educației, Grigore Moisil, în septembrie 1960, la Washington

pe care o reprezentau genera de-a o concurență între Europa Occidentală și S.U.A. Iată ce-i spunea Crawford lui Malița, în avionul care îi ducea spre Viena: „S-a saturat să tot vadă reprezentanți ai firmelor Europei Occidentale care ne vând instalații bazate pe patente și invenții americane și făcând afaceri considerabile, din care ceea ce revine Statelor Unite este un procent neglijabil.”

În discuțiile cu oficialitățile americane, acestea au sugerat diplomaților români: „Căutați și voi un produs pe care să îl introducem pe piața americană.” Și le-au dat exemplul cu șunca poloneză, care a fost impusă de Chase Manhattan Bank. Dej exclamă: „Într-adevăr, noi singuri nu vom fi în stare. Ce facem până acum sunt mărunișuri.”

Și Harriman „s-a interesat de produsele românești care ar putea fi vândute în Statele Unite. A întrebat dacă putem să vindem o cantitate mai mare de caviar. «Am spus domnului Hrușciiov că caviarul românesc este mai bun decât cel rusesc, dar n-a fost de acord.»”, le-a relatat fostul ambasador american la Moscova din perioada celui de al doilea război mondial.

Malița îl informa pe Gheorghiu-Dej: „În timpul șederii la Washington, am convocat pe reprezentanții comerciali și, într-adevăr, am văzut că sunt posibilități de folosit, atunci când vom dispune de cantitățile necesare. Ei au spus că se cer parafină, toluen, benzol și

ulei de ricină în cantități nelimitate. Dacă am avea asemenea cantități disponibile, am putea să facem operațiuni frumoase.”

O informare care nu informează

O altă dificultate o constituia slaba capacitate de plată în valută a României. Bucureștiul ar fi vrut să cumpere cât mai multă tehnologie din S.U.A., dar pe credite acordate tot de americani.

Din relatările lui Malița rezultă bunăvoința cu care a fost primit de interlocutori. Averell Harriman i-a spus că „România a fost considerată în trecut ca având o politică complet dominată de Moscova. Independența manifestată de România a creat o atmosferă favorabilă în Statele Unite.” Iar Crawford îi declarase, tot în avion: „Legăția a comunicat concluzia că din observarea evenimentelor din România din ultimul timp, aceasta se conduce în mod neîndoielnic «după propriul cap» și că poziția urmăririi intereselor proprii este o poziție fermă, și nu de conjunctură.”

Să mai spunem și că liderii de la București începeau să deslușească mecanismul de funcționare al democrației americane, deși n-au înțeles niciodată foarte bine rolul Congresului, considerând că totul se decidea la nivelul Casei Albe. Astfel, atunci când Malița a redat cuvintele subsecretarului de Stat adjunct Davis despre disputa existentă în Congres între președinte și congresmeni, Chivu Stoica trăgea concluzia: „Congresul la ei are prerogative mari. Congresmenii sunt activi acolo.”

Malița s-a referit o singură dată la întâlnirea ce urma să aibă loc între ministrul român al Afacerilor Externe și secretarul de Stat american. El a luat decizia, când se afla în S.U.A., să nu mai ceară audiență la Dean Rusk, pentru că Mănescu urma să se întâlnească cu el. „El [Dean Rusk] i-a spus în primăvara anului 1962 tovarășului Mănescu la Geneva: când ai probleme, poți să mi te adresezi cu încredere.”

Cel de al doilea document este stenograma ședinței Biroului politic al C.C. al P.M.R. din ziua de 13 noiembrie 1963, deci după întoarcerea lui Corneliu Mănescu din S.U.A.

Așa cum am spus, Mănescu nu îi informează pe membrii Biroului politic despre conținutul întrevederii cu Dean Rusk.

În general, nu prea îi informează cu nimic, în afară de faptul că partea americană a acceptat vizita unei delegații economice românești, condusă de Gaston Marin.

Corneliu Mănescu pe Aeroportul Băneasa, la reîntoarcerea de la o sesiune O.N.U.

Versiunile succesive ale lui 23 august

Mult mai interesante sunt intervențiile lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. El își expune limpede concepția despre des-tinderea în relațiile cu Occiden-tul: „Deci, trebuie să stăm cu mâna pe armă împotriva lu-crurilor care nu ne convin. Așa cum ei înțeleg să folosească pe-rioda aceasta de destindere, conjunctura aceasta, s-o folosim și noi, pentru interesele noas-tre.“ Dej se ferește să atace deschis, chiar și când este doar în prezența lui Malița și a lui Chivu Stoica, politica Mosco-vei. Dar într-un limbaj ce va fi tot mai greu de înțeles cu tim-pul celor care nu au trăit epoca, aruncă săgeți. „Noi nu avem arma atomică, o are Uniunea Sovietică și ea servește la apă-rarea tuturor. Hrușciov a fost destul de sincer, foarte sincer în discuțiile cu noi. Este foarte instructiv, merită să ne strân-gem odată s-o citim [steno-grama discuției cu Hrușciov], să citim și una și alta și să facem o discuție pe problemele astea. Trebuie să avem totuși poziție, să nu mai lăsăm pe alții să gândească pentru noi [...] Eu nu pretind să fim în-trebați pentru fiecare treabă din asta, dar oricum poate ieși o chestiune, un lucru grav de aici, pot apare contradicții și eu vă rog să fiți atenți asupra lucruri-lor care apar în presă în apă-rarea sau împotriva chinezilor și care se bat cap în cap. Ce ar fi vrut chinezii, să fi oprit acolo rachete, asta ar fi însemnat un război nuclear. Le convine chinezilor, ce ar mai râde și ar da din palme, că ei nu au ce pierde. Se mai pune întrebarea,

Fiica lui Averell Harriman

de ce le-ai adus? Sigur, e mare lucru când faci așa un gest pentru o țară îndreptățită, dar ce rost are să se dea bătaie pen-tru un cap de pod, care nu ai posibilitatea să-l aperi. Sunt situații când nu poți interveni, că intervenind înseamnă un război mondial, un război pentru a apăra Cuba. Este o chestiune de înaltă morală. Hrușciov spune: uite, am mers la aventură! Bine, poți să mergi la orice, dar la aventură nu poți merge, pentru că noi nu suntem aventurieri. Dacă toate sunt favorabile, trebuie să fii pru-dent să nu faci declarații pu-blice recunoscând că noi vom interveni cu toată forța armelor și vorbești în numele tuturor, cu alte cuvinte, vom face un război nuclear [...] Am fost destul de explicit când i-am spus lui Gromiko: te rog să înțelegi lucrul ăsta; și-a strâns totul, cu ce a venit, și a plecat. M-a întrebat dacă noi suntem pentru totdeauna sau numai pentru un anumit timp. I-am răspuns că este greu de spus. A stat pe gânduri și a doua zi nu a mai zis nimic. Așa că și noi ne lăsăm impresionați de un lucru sau altul, însă este bine să avem cap să judecăm cu el,

să avem poziție în toate proble-mele, să nu mestecăm un lucru mestecat. Mergă o dată, de două ori să mănânci mâncarea pregătită de altul, dar nu trebuie făcut o regulă.“

În încheiere, să revenim asu-pra unui pasaj din raportul pre-zentat de Mircea Malița privind întâlnirea cu Averell Harriman. „El spunea că își amintește de România. La Paris a fost în delegația americană în comi-sia pentru România. A po-vestit că a fost invitat de Mihai la Sinaia imediat după sfârși-tul războiului. «Mă duceam cu fiica mea înspre Sinaia – spu-nea el – și am întâlnit pe drum pe dl. Vișinski. M-am bucu-rat că îl întâlnesc, știind că sunt mulți soldați în țară. Mare mi-a fost surprinderea să constat că era mai păzit decât mine și avea o escortă de trei ori mai mare.

Am văzut aplauzele româ-nilor pentru americani după 23 august – a spus el – și sunt convins că există sentimente de prietenie față de poporul american.» Cu acest prilej a avut termeni destul de elogioși față de rolul jucat de Mihai la 23 august.

Am spus că evenimentul de la 23 august a fost rezultatul unor acțiuni în care partidul și conducerea sa, precum și for-țele progresiste în general au jucat rolul hotărâtor.

Crawford a intervenit și a menționat că cunoaște con-tribuția conducătorilor parti-tidului, menționând acți-u-ne condusă de tov. Bodnăraș în legătură cu arestarea lui Antonescu. Zâmbind, a spus apoi că constată că românii sunt mereu nevoiți să facă rec-tificări la diferite versiuni des-pre 23 august, inclusiv la cea sovietică.“ ■

Continuăm prezentarea scrisorii expediate de Carol (Citta) Davila lui Iuliu Maniu, la 14 octombrie 1945, prin care îi propunea liderului P.N.Ț. o mai mare maleabilitate față de sovietici, cu un posibil câștig ulterior, cum credea semnatarul scrisorii.

SEFATURI DE LA LONDRA

LAURA COSOVANU

Ca soluție provizorie însă, în vederea ținerii alegerilor, numai un guvern neutru, de tehnicieni, format din personalități neînscrise în partide politice sau destul de independente de partidele lor pentru a nu fi bănuite de celelalte poate tăia nodul gordian. (Șefii de partide, sau delegații lor, ar putea fi miniștri fără portofoliu, pentru a putea exercita un control permanent asupra nepărtinirii guvernului.) De aproape acum un an am explicat subsecretarului de Stat James Dunn, un vechi prieten, care este supleantul secretarului de Stat Byrnes în Consiliul de la Londra, că nu există altă soluție practică. Dl. Dunn a aprobat ideea, care pare că a fost comunicată după aceasta serviciilor Departamentului de Stat.

Dacă o astfel de soluție e posibilă aș fi bucuros să particip într-un astfel de guvern. (Este interesant de observat aici că, în urma discuțiilor avute cu mine, grupul comunist român-american a suprimat pasagiile violente contra dv. și prea favorabile pentru Tătărescu, din broșura pe care a publicat-o acum o lună.)

Situația dintre marii Aliați este totuși așa de încordată, încât îmi permit să fac o sugestie. Rușii se află într-o mare dilemă: ori continuă cu metoda de până acum și conflictul, mai curând sau mai târziu, cu anglo-saxonii devine inevitabil; ori marchează o pauză a expansiunii revoluționare, în vederea reconstrucției interne, ceea ce de altminteri ar fi în conformitate cu tactica revoluționară stabilită de Lenin. Dacă ei adoptă soluția din urmă, ar putea argumenta că tendința spre stânga din toată Europa este opera lor (prin presiunea revoluției sovietice), că reformele din țările vecine au fost iarăși opera lor (indiferent de realitate) și că a sosit momentul (dispariția fascismului) așteptat de ei pentru a aplica constituția lor din 1936, cu toate consecințele pentru țările vecine. Ar fi o retragere, dar una abilă și urmând principiile leniniste de a avea răbdare și de a ocoli obstacolul, când cucerirea lui prin atac frontal se dovedește imposibilă.

Totuși, dilema există și hotărârea e grea de luat. De aceea, îmi permit a face sugestia că acum e momentul psihologic pentru dv. de a oferi din nou o înțelegere rușilor, trecând cu vederea atacurile contra dv. (care fac parte din procedurile inevitabile ale comuniștilor). Garantând Uniunii Sovietice în mod expres, după retragerea trupelor rusești și în cazul reușitei național-tărăniștilor în alegeri, completa protecție constituțională pentru comuniștii români și angajându-vă să semnați un pact de asistență mutuală cu ea (ideea lui Titulescu) i-ați ușura baterea în retragere și ați putea crea un climat favorabil destinării acum și prieteniei în viitor. În plus, o astfel de nouă inițiativă din partea dv. ar fi utilă în cazul slăbirii provizorii sau încetinelii acțiunii puterilor occidentale, posibilități care nu trebuie niciodată excluse, dat fiind pragmatismul anglo-saxon. Iarăși, în alternativa intensificării politice de forță din partea rușilor, demersul dv. nu poate produce decât un rezultat favorabil.

Urmăresc evenimentele și evoluția opiniei publice de aci de aproape și intervin când trebuie, atât pe lângă guvern, cât și în presă, când se manifestă tendințe care pot deveni periculoase pentru noi. (Alături un scurt memoriu remis Departamentului de Stat și un articol publicat în cel mai important ziar din Washington și comunicat multor personalități din restul țării.) Susțin necesitatea alegerilor libere și a evacuării militare și combat concepția zonelor de influență și a „blocurilor” sub toate formele. Tot astfel arăt că, cu recenta convenție comercială [este vorba de acordul privind crearea sovromurilor], independența României este exclusă.

În nădejdea de a vă revedea în curând și cu cele mai bune salutări,

AlDv.
[ss] Davila

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **N. Carandino** – REZISTENȚA-PRIMA CONDIȚIE A VICTORIEI. ARTICOLE POLITICE APĂRUTE ÎN „DREPTATEA” (1944-1947) (antologie, introducere, note și comentarii Paul Lăzărescu; postfață Valeriu Răpeanu).

Editura Fundației PRO, București, 2000, 447 pp.

● **Petru Ciontu** (coordonator), **Petru Costinescu**, **Nicolae M. Mihăilescu**, **Mihai Olteanu** – INVENTATORI ROMÂNI.

Editura OSIM, Editura AGIR, București, 1999, 169 pp.

● **Ion Andreiță** – CĂLĂTOR LA CAPĂ DE LUME.

Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2001, 252 pp.

● **Petre Gigea-Gorun** – DIN ÎNSĂMĂNȚĂȚILE UNUI AMBASADOR ROMÂN LA PARIS. 1986-1990 (cuvânt înainte de Dumitru Preda).

Fundația „Scrisul Românesc”, Craiova, 2002, vol. I-448 pp., vol. II-426 pp.

● **Helmut Müller-Enbergs** – AGENTII, INFORMATORII ȘI SPIONII STASI ÎN REPUBLICA FEDERALĂ GERMANIA.

Fundația Academia Civică, București, 1999, 256 pp.

● **Ion Bulei** – CONSERVATORI ȘI CONSERVATORISM ÎN ROMÂNIA.

Editura Enciclopedică, București, 2000, 696 pp.

● **Mircea Dumitrescu** – FILE DIN ISTORIA PRESEI ROMÂNEȘTI.

Fundația Națională „NIȘTE ȚĂRANI”, f.a., 97 pp.

● **Raico Cornea** – KOSOVO – REPORTAJE DE RĂZBOI: CÂNTECUL TRIST AL MIERLEI. 1998-2000.

Editura AGORA, Iași & SAPIENȚIA, București, 2001, 111 pp.

Rubrica noastră trezește interesul multor cititori. Primim adesea telefoane și numeroase scrisori prin care ni se solicită volumele prezentate – precizăm încă o dată că este vorba de un singur exemplar oferit redacției, prin bunăvoința autorilor sau editurilor – sau adresele editurilor la care au văzut ele lumina tiparului.

Cum peisajul editorial este tot mai divers în ultima vreme, nu putem deține adresele tuturor editurilor. Oferim însă caselor editoriale – care îl consideră a fi un procedeu avantajos – spațiu publicitar pentru a-și prezenta coordonatele și oferta în paginile noastre.

Așa cum puteți constata număr de număr, sunt deja editori care au înțeles avantajul unui asemenea mod de a intra în legătură cu viitorii cititori.

BRUTAR

6

1957. Pictorul spaniol Salvador Dali (1904-1989), cel care a adus în cadrul supraprealismului o metodă pe care a denumit-o „paranoic-critică”, își notează în jurnal: „Josef Foret tocmai îmi aduce primul exemplar din *Don Quijote* ilustrat de mine într-o tehnică personală. După ce-am inventat-o eu, tehnica a făcut înconjurul lumii, deși este absolut inimitabilă. Încă o dată, Salvador Dali a raportat o victorie imperială. Și nu e prima. Încă la douăzeci de ani făcusem legământ să obțin Marele Premiu pentru pictură al Academiei Regale din Madrid cu un tablou pe care să-l pictez fără să ating nici măcar o dată pânza cu pensula. L-am obținut, evident. Tabloul reprezenta o fecioară goală. Stând la un metru de șevalet, aruncasem culorile la nimereală pe pânză. Lucru nemaipomenit, n-a existat nici cea mai mică pată. Fiecare tușă astfel obținută era perfectă.”

11

1572. Seara, după ce a lucrat toată ziua în laborator, astronomul danez Tycho Brahe se întoarce obosit acasă, aflată la numai 250 de metri distanță. Ridicându-și privirea spre cer, zărește în constelația Cassiopeea o stea foarte strălucitoare. Începe să strige de emoție, apoi își cheamă servitorii, întrebându-i dacă au mai văzut vreodată acea stea. Oamenii nu-l înțeleg și se sperie de-a binelea, crezând că stăpânul lor și-a pierdut mințile. Tycho începe să observe steaua cea nouă. Vreme de cinci luni, „supernova lui Tycho Brahe”, cum a fost denumită ulterior, rămâne mai strălucitoare decât stelele cele mai luminoase, dispărând (pentru ochiul liber) pe la jumătatea anului 1573. *De nova stella*, lucrarea semnată de Brahe în același an, constată că steaua cea nouă este „stea fixă”, dând astfel o puternică lovitură teoriei aristotelice privind „invariabilitatea cerului”.

14

1894. La Skt. Peterburg are loc căsătoria lui Alix von Hessen-Darmstadt (devenită Alexandra Feodorovna) cu viitorul țar Nicolae II. Nu demult a murit tatăl lui Nicolae, Alexandru III, și, ca logodnică a succesorului la tron, Alix a participat la ceremonia de înmormântare. „Astfel am cunoscut Rusia, avea să își noteze în jurnal viitoarea țarină. Nunta mea, care a avut loc curând după aceea, mi s-a părut tot un fel de înmormântare, ca aceea care avusese loc nu demult.” Nicolae i-a făcut multă vreme curte lui Alix, dar alegerea lui nu a fost pe placul părinților, îndeosebi a mamei, o adversară a nemților. În plus, Alix a ezitat foarte mult să treacă la religia ortodoxă. Peste 24 de ani, cei doi, împreună cu copiii lor, aveau să fie împușcați de bolșevici în subsolul casei Ipatiev din Ekaterinburg.

21

1917. „Când am intrat în război [...] nu mi-a putut trece însă prin minte [...] că va veni o zi [...] în care să trebuiască să ne gândim cum să ieșim cu onoare, fără a ne sinucide.” Sunt cuvintele rostite de regele Ferdinand în Consiliul de Miniștri convocat pentru a discuta posibilitatea încheierii unui armistițiu cu Puterile Centrale, ca urmare a izbucnirii revoluției ruse și a inițierii convorbirilor de pace dintre emisarii lui Lenin și reprezentanții Puterilor Centrale.

24

1938. După o întrevedere pe care regele Carol II o are cu Adolf Hitler, în prezența lui Joachim von Ribbentrop, acesta din urmă subliniază într-o *addenda* la nota de conversație: „Ideea fundamentală a politicii noastre față de Ungaria și România trebuie să fie actualmente de a menține aceste două țări încinse și de a le modela în interesul Germaniei.”

29

1852. Moare matematiciana britanică Lady Augusta Ada Lovelace, fiica lordului Byron și a Isabellei (Annabellei) Milbanke. Părinții s-au despărțit (în ianuarie 1816), la numai două luni după nașterea fetei. „Am trecut pe la Byron, își nota în jurnal unul dintre cei mai buni prieteni ai poetului, John Cam Hobbouse. E neplăcut în familia lui. Mă conjură să nu mă căsătoresc niciodată. Îmi vorbește despre plecarea peste graniță.” Annabellei îi lipseau imaginația și hazul, iar lui Byron fidelitatea. Drept care ea a plecat la părinți, iar el pentru totdeauna în Grecia. Când va crește, Augusta Ada va deveni asociată lui Charles Babbage, cel care a conceput primul calculator numeric automat, fiind considerată primul programator de calculatoare (de unde și limbajul Ada). În 1835 ea se căsătorește cu baronul William King, iar trei ani mai târziu devine contesă de Lovelace (titlu obținut de baron).

De când tot mai multe monumente culturale din România sunt înscrise pe lista Patrimoniului Cultural Mondial a UNESCO și de când turismul internațional redescoperă România, Transilvania săsească își reintră în drepturi ca un ținut cu un peisaj minunat și monumente culturale unice. Printre acestea sunt bisericile-cetăți ale sașilor transilvăneni, cunoscute în timpul comunismului ca „cetăți țărănești“, mai mult trecute sub tăcere decât puse în evidență. Între timp, chiar și românii arată un interes mai mare pentru civilizația săsească, ce a marcat, de peste 800 de ani, regiunea dintre Orăștie și Drăușeni. Invitația noastră de astăzi vă va duce la Moșna (Meschen), comună situată pe șoseaua dintre Mediaș și Agnita, drum care leagă regiunea Târnavelor cu Țara Făgărașului.

MOȘNA

CHRISTA RICHTER, CRISTIAN SENCOVICI

Moșna face parte dintre comunele săsești ale „Țării Vinului“ (Weinland), din jurul Mediașului, în mănăstirea regiunii a Târnavelor. Pe văile laterale ale Târnavelor Mari se cuibăresc cam 50 de localități pitorești, populate secole de-a rândul de sași. Ele aparțin fostului „pământ crăiesc“. Între Orăștie, la Vest, și Drăușeni, la Est, începând cu secolul XII, coloniști germani au întemeiat mai multe așezări.

Moșna este una dintre cele mai impunătoare din zona Mediașului. Datează, cu siguranță, dintr-o fază mai târzie a colonizării, având în vedere că localitatea nu este pomenită în Bula de Aur din 1224 a regelui Andrei II, care statorește dreptul secular al sașilor asupra pământului, precum și celelalte drepturi

civile și bisericești. Abia în 1280 apare într-un document prima mențiune despre Moșna, împreună cu alte sate săsești.

O comună pur săsească

Circulă o legendă despre o pasăre de aur (în dialect săsesc „Meschen“), care le-a arătat coloniștilor drumul în această vale. De aceea, stema și sigiliul Moșnei au ca simbol o pasăre. Cercetătorii nu se mulțumesc însă numai cu atât. Ei se întreabă dacă nu este și o origine slavă la mijloc (Much + ina dau „Mușina“, adică muscă) și dacă nu apare în primul document denumirea de „Musyna“.

Moșna a fost locuită încă din preistorie. Săpăturile

arheologice întreprinse pe teritoriul comunei au scos la iveală atât vase neolitice (cultura Petrești), celtice, scitice, cât și urme din perioada hallstattiană, prima vârstă a fierului. În vecinătate, la Biertan, a fost găsit celebrul „donarium“, un semn al prezenței romane și creștine în zonă. Li se alătură cele 300 de monete romane de argint (din timpul împăraților Nero, Traian, Hadrian ș.a.), descoperite cu ocazia unor lucrări de renovare la sacristia bisericii evanghelice. Pe lângă acestea, în timpul colonizării s-au găsit urmele unei fortificații părăsite pe Dealul Cetății, denumit și *Burigas* (C.Römer, 1912).

Prezența coloniștilor germani este dovedită și de

toponimia zonei (Ackerstal = Acrăstoala, Buschberg = Bosperchi, Grünchen = Granchina etc.), și de primele nume de familie menționate într-un document din 1315 (Herbordus = Herbert și Konz = Konner).
 Destelenirea acestei văi sălbatice a fost o muncă grea. La începutul secolului XX, la construcția noii școli, la o adâncime de 3 m, s-a găsit o împletitură de rădăcini de stuf cu țărushi de stejar. În afară de asta, Moșna prezenta un tip neobișnuit de construcție: casele zidite sus pe versant, iar șurile spre stradă.

În vremea invaziilor otomane, numai satele bine fortificate au putut rezista năvălirilor. În apropierea Moșnei au dispărut, unul după altul, două sate, ale căror pământuri au fost împărțite între localitățile din jur. Până în secolul XVI Moșna era o comună pur săsească, locuită de țărani și meșteșugari. Ea trebuie să fi fost bogată, pentru că deja în 1359 era reprezentată în Adunarea Scaunului Medias.

În 1385 începe construcția unei biserici gotice, din care s-a păstrat numai portalul vestic, pentru că 100 de ani mai târziu biserica a fost reconstruită din temelii (H. Fabini, 1977). Era considerată „cea mai frumoasă biserică hală, în stil gotic târziu, din satele săsești”. Renumitul

zidar și sculptor în piatră sibiian Andreas Lapidica și-a lăsat aici amprenta, atât în cele patru perechi de coloane cu caneluri diferite, care în mod cu totul neobișnuit se evazează spre tavan, în bolțile nervurate, cât și în deosebit de valoroasele sculpturi din biserica Moșnei. În cor se află portalul ușii sacristiei și tabernacolul gotic de 10 m înălțime (considerat cel mai valoros din Transilvania), ca și o decoratie sculpturală deosebită, iar în nava centrală amvonul din piatră. Un unicat pentru Moșna sunt capelele de deasupra intrărilor de nord și de sud, acoperite, de asemenea, cu bolți nervurate. Ferestrele trigeminate cu rozete gotice se datoresc tot lui Andreas Lapidica. Monograma sa AHL, însoțită de indicarea anilor 1500 și 1501,

a putut fi deslușită în cor. Alte date se găsesc în capela sudică (1491) și pe cele două chei de boltă (1525).

De ce în 1720 judecătorul Moșnei a demontat, din proprie inițiativă, minunatul altar al Sf. Thomas (realizat înainte de Reforma evanghelică) și în 1722 l-a vândut parohiei Cincul Mare astăzi nu mai poate explica nimeni. Altarul actual este o operă din 1834, a lui Josef Csűrös. În centru se află o pictură (Cristos și Apostolii dormind) a sibiianului Hans Hermann, flancată de statuile lui Moise și Sf. Ion. Pe predelă este reprezentată Cina cea de Taină și pe coronament o scenă din viața Sf. Thomas. Moșnenii de demult au avut probabil un spirit înnoitor foarte dezvoltat. Astfel și vechea orgă din 1791 a fost vândută bisericii din Răvășel și înlocuită cu una nouă în 1874, executată de constructorul de orgi Karl Hesse din Viena.

Povestea clopotelor

Ca majoritatea bisericilor din jurul Mediasului și cea din Moșna a fost fortificată și amplificată până la a ajunge cetate. La biserică, corul a fost supraetajat cu un coridor de strajă și capelele de la intrările de nord și de sud au fost supraînălțate cu turnuri de apărare. Zidul înalt al cetății

Socul tabernacolului din biserica evanghelică

este oval spre est și prevăzut cu un puternic turn de poartă, iar spre vest are o formă patulateră neregulată. În colțul de nord-est sunt cuprinse în zid resturile unei vechi capele din secolul XIV. Pe partea de sud s-au păstrat coridorul de strajă și câteva camere de provizii. Patru turnuri și patru bastioane se înalță deasupra cetății și impresionează prin soliditatea lor masivă. Turnul bisericii (clopotnița) este astăzi, cu cei 53 m ai săi, cel mai înalt turn din zidărie al unei biserici sătești de la noi.

Merită a fi menționată aici și povestea clopotelor. După ce în primul război mondial două din cele patru clopote au fost demontate și topite pentru a se face arme din ele, iar celelalte două au fost vândute, câțiva ani mai târziu, în 1923, moșnenii și-au comandat trei clopote la turnătoria de clopote Schilling & Ballmann din Apolda (Germania). Ei își vor aminti mult timp transportul acestora de la gara din Mediaș până la Moșna și ridicarea lor în turn (clopotul cel mare cântărește 2,7 t). Pe atunci comuna avea 1765 de locuitori, din care 1 150 sași, 455 români, 152 țigani și 8 maghiari.

Pe la 1516 trăiau în Moșna 1 100-1 200 de sași. Secolul XVII marchează un regres pronunțat. Cauzele stau în pustiiri prin invazii turcești și tătărești,

lupte pentru moștenirea tronului, epidemii de ciumă. În 1766 mai locuiau numai 495 de sași. A început atunci o colonizare forțată din alte localități, au apărut alte neamuri și nume de familie. Comuna se revigorează. În 1830 apare pentru prima oară numele românesc de Moșna, ceea ce demonstrează prezența românilor. În 1857 erau aici 1649 de „suflete“, din care 518 români. În 1910 populația se ridica la 1 851 de „suflete“, cu următoarea repartitie: 1 169 sași, 450 români, 223 țigani și 9 maghiari. Din punct de vedere religios, structura populației era: 1 169 evanghelici, 436 greco-catolici, 237 ortodocși, 9 romano-catolici.

Supraviețuirea comuni-tăților săsești secole de-a rân-dul se datorează ordinii foarte

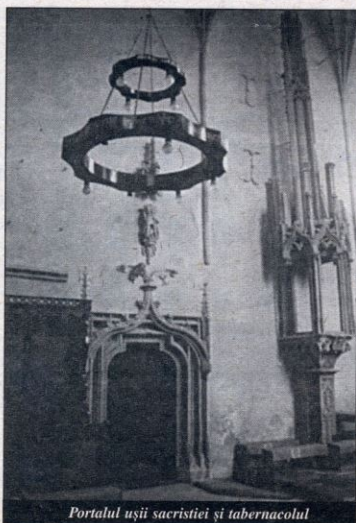
stricte și bunei organizări. Biserica și școala, tradițiile și obiceiurile vechi – transmise peste timp – stabileau zilele de lucru și sărbătorile. Nimic nu era lăsat la voia întâmplării. Breslele meșteșugărești erau supuse unor reguli foarte stricte, ca de altfel și vecinătățile și celelalte asociații. Cine încerca să se sustragă regulilor era pedepsit sau exclus din comunitate.

Sindromul emigrării

Școlile săsești sunt printre cele mai vechi din Europa (deja în 1442 învățământul primar era obligatoriu) și erau subordonate bisericii. Preoții, în același timp și învățători, aveau, cei mai mulți dintre, ei studii în străinătate. La universitățile din Viena, Cra-

covia, Wittenberg ș.a. apar înscriși studenți din Moșna. Cea mai veche școală de aici funcționa într-un bastion în cetate. În 1544 sașii din Moșna au trecut *in corpore* la confesiunea evanghelică, primul preot fiind Vincentius Aurifabri. Dispute politice sau epidemii duc la decimarea sau plecarea locuitorilor. În secolul XVIII, Moșna ajunge să aibă numai 490 de locuitori. Urmează recolonizarea, când pământul și bunurile sunt vândute noilor veniți.

Revoluția din 1848 aduce noi tulburări; preotul evanghelic din Moșna, Stefan Ludwig

Portalul ușii sacristiei și tabernacolul

Roth (*Magazin istoric*, nr.11/1969, 1/1997, 6/1999), este arestat și executat la Cluj, pentru că a îndrăznit să se angajeze în favoarea drepturilor românilor din Transilvania. El a devenit un martir al populației săsești. Ideile sale inovatoare în biserică și școală, îndrumările sale practice pentru agricultura transilvăneană și, înainte de toate, vederile sale largi în chestiunile etnice îl legitimează ca o personalitate importantă a istoriei Transilvaniei.

Odată cu dualismul austro-ungar, când Ungaria (alături de Transilvania) se desparte de Austria și devine autonomă, toate drepturile sașilor sunt abolite. Astfel ia sfârșit o istorie de 800 de ani și se instaurează o politică de maghiarizare. Efectul este un val de emigrare spre America (1887), care va dura până la primul război mondial. Mulți dintre cei plecați nu s-au mai întors.

În primul război mondial au fost luați pe front 152 de moșneni, din care 31 au căzut eroic în lupte. În 1916, un mare cutremur a avariat grav biserica și un turn s-a prăbușit.

Comunitatea săsească încearcă să se mențină adunându-se în jurul bisericii și școlii și aplicând o strictă organizare comunitară. Agricultură se organizează în asociații, se întemeiază o Casă de Economii, o Asociație a pivnicerilor, asociații de ajutor. Tinerii vor merge la

Școala Agricolă din Mediaș. Funcționează în continuare vecinătățile, asociațiile de femei și de tineri, tradițiile și obiceiurile mențin comunitatea unită.

Acesta este probabil și motivul pentru care nazismul a fost preluat în așa mare măsură de către sași. Organizarea lor perfectă era un teren propice pentru așa ceva și adversarii ideii nu aveau nici o șansă de opoziție. Propaganda dibace a Germaniei hitleriste a găsit un auditoriu deschis la sașii transilvăneni. Când s-au deșteptat din visul lor fals, era prea târziu.

În timpul celui de al doilea război mondial, 52 de locuitori ai Moșnei au murit pe front, 50 s-au întors, 113 au rămas în Germania și Austria, de unde o parte au plecat mai departe în S.U.A. și Anglia. În 1945, restul de bărbați și femei apti

de muncă au fost deportați în Uniunea Sovietică. Anul 1946 a însemnat exproprierea pământului și utilajelor agricole, vitelor și caselor pentru toți sașii. A urmat ceea ce se poate numi „sindromul emigrării”. Se pregătea astfel sfârșitul acestei, odinioară înfloritoare, etnii.

Moșna are șansa de a avea istorici locali buni – profesorii Ionel și Maria Șotropa –, care în monografia în limba română realizată în 2001 (singura monografie română despre un sat săsesc știută de noi) s-au folosit atât de izvoare săsești, cât și de numeroase documente românești, ceea ce îmbogățește mult istoria localității.

Astăzi Moșna este o comună înfloritoare, cu oameni gospodari și harnici. Casele săsești au fost preluate de ceilalți locuitori, unii restaurându-le cu grijă.

Turismul internațional a descoperit de mult această localitate pitorească și falnică ei biserică-cetate. Casa parohială evanghelică, spațioasă și frumoasă, unde a locuit cândva preotul-pedagog Stefan Ludwig Roth, a fost transformată într-o cochetă casă de oaspeți și este ocupată aproape tot anul. De doi ani se organizează la Moșna o tabără de creație de sculptură în lemn. Lucrările artiștilor pot fi admirate în parcul comunei, sub zidurile străvechi ale bisericii-cetate, alături de sculpturile în piatră din interiorul bisericii. ■

Fereastră gotică în peretele de sud

Eveniment

CHIMONOU

CAMELIA ENE, IONEL ZĂNESCU

Muzeul Municipiului București a fost gazda unui eveniment cultural de excepție, vernisajul colecțiilor de artă japoneză, prilejuit de „Festivalului Japonia 2002” (11-20 octombrie), desfășurat sub înaltul patronaj al președintelui României, domnul Ion Iliescu.

Încăperile Palatului Suțu au adăpostit o varietate de exponate de artă tradițională și contemporană: chimonouri, din vasta colecție a Muzeului Bunka Gakuen, artă decorativă din piele, pictură pe sticlă, caligrafie japoneză și, nu în ultimul rând, aranjamente florale Ikebana Sesshu.

Japonia și-a conturat un stil original în artă ca și în costume, mai ales după secolul X, atingând deplina expresie în secolele XV-XIX. În aranjarea parcurilor, ca și a buchetelor de flori sau în pictura pe mătase, întreaga natură este evocată printr-un detaliu redat cu sensibilitate și fantezie, ca într-un poem din câteva cuvinte. Chimonourile nu se mulează pe trup, ci îl învelesc decent, ascunzându-l. Suprapuse peste silueta firavă, o modelează într-un volum general cilindric, înviorat pictural de accesorii vii de culoare.

În timp ce părul era pieptănat în coafuri complicate, cu cocuri prinse cu panglici și ace, împodobite cu flori și bijuterii, pe trup erau suprapuse mai multe chimonouri lungi, din mătase sau bumbac, după stare, lăsând să se vadă câte puțin gulerul fiecăruia. În costumele masculine, la fel ca și în vestimentația feminină, în funcție de rang și anotimp, puteau fi suprapuse până la 12 chimonouri, ultimul fiind legat în talie cu un cordon subțire.

Confecționate din mătase pictată sau brodată cu motive geometrice sau florale, trasate în tuș și culori de apă, cu tonuri delicate, sau din bumbac, utilizându-se pentru ornamentare tehnica imprimării, aceste costume demonstrează simțul estetic al japonezului. Forma cilindrică completată cu mânecile lungi și largi, agrementată de evazări ca aripi de flutură, era potrivită verilor fierbinți și umede.

Purtate în trecut de toate categoriile sociale, astăzi chimonourile fac mai puțin parte din viața de zi cu zi, fiind întrebuințate doar ca veșminte de gală, la ocazii festive.

Costumele, de nuntă, chimonourile pentru copii, ale oamenilor de rând sau cele destinate războinicilor – *jinbaori* – reflectă caracteristicile anotimpului în care erau purtate, respectul pentru conviețuirea omului cu natura și credința străveche a japonezilor, *shintoisimul*, care are numeroși adepți și astăzi.

În timp ce costumele de mireasă japoneză, alcătuit din mai multe piese suprapuse, *chimono*, *obi*, *uckikake*, *tsuno-kakush*, (chimonono, cordon, mantou, voal) este de un alb imaculat, în timpul ceremoniei, și de un roșu aprins pentru petrecere, chimonourile festive pentru copii sunt bogat împodobite cu motive simbolizând urări de sănătate, pe fond roșu sau galben, pentru protejarea de duhurile rele.

I amenii de rând – țărani, pescarii, orașenii – poartă chiar și la ocazii festive îmbrăcăminte confecționată din bumbac, bogat ornamentată, cu motive geometrice, brodate cu măiestrie printr-o tehnică de matlasare numită *sashiko*.

Jinbaori, veștele războinicilor, sunt piese vestimentare bogat decorate, care evoluează de la forma de bluză, cu blazonul familiei, devenind o mantie ce conferă ținutei un aer solemn, când era purtată în public. În compoziția emblemei familiei, ce folosea motive florale, zoomorfe, antropomorfe, culorile erau doar alb și negru.

Expoziția de la Palatul Suțu a marcat aniversarea a 100 de ani de la primele contacte diplomatice între România și Japonia și a fost posibilă datorită contribuției Fundației Culturale Române, Societății Japonia-România, Ministerului Culturii și Cultelor.

Cei ce au vizitat expoziția și-au putut închipui, pentru o clipă, că se află în interiorul unui templu, cu deschidere către grădina de pe malul mării, între personaje nipone din Imperiul de mijloc. ■

Profesorul își continuă
periplul început în
numărul ante-

rior prin Bucureștii de sub
noi, de care s-a ocupat
o viață întreagă.

ENIGMELE CURȚILOR DOMNEȘTI DIN BUCUREȘTI

Dr. PANAIT I. PANAIT

Un caz aparte, de data aceasta mai fericit, oferă Curtea Veche, plasată „în buricul Bucureștilor“. Este unul dintre locurile de început ale metropolei București. Nu însă singurul, deoarece Capitala a teaurizat mărturii privind o lungă dăinuire a societății omenești din zorile pietrei cioplite, apoi lustruite, a descoperirii metalelor, ale simbiozei daco-romane ș.a.

După dovezile arheologice, cunoscute în prezent, cartierul Giulești este unul dintre focarele latinătății la București. Cu puțin timp înaintea marelui cutremur din 4 martie 1977 l-am vizitat pe medicul dermatolog, erudit istoric al medicinei, Nicolae Vătămanu, în apartamentul său de pe Calea Victoriei, din blocul Nestor. Ne cunoșteam mîi de demult, dar acum îl consultam pentru o suferință a mamei mele. M-a primit cu dragoste, fapt pe care l-a strecurat și în articolele și cărțile sale. La dr. Nicolae

Vătămanu am văzut anforete și alte vase romane de la Giulești, pe care istoricul le adora ca sfinte relicve. În timpul cutremurului nimicitor au dispărut, odată cu viața marelui om de cultură, și aceste dovezi de latinitate găsite la București.

Este drept că s-au mai descoperit și altele, dar risipite, nu în depozit cert așa cum arătase nisipăria din Giulești. Era acolo tot un început de istorie nu numai bucureșteană, ci de interes larg, național.

Județul Elhov

A fost apoi un sat purtător de nume al unui bătrân care „a bătut parul”. Unii îl consideră cioban, alții pescar, haiduc sau chiar boier. Nu este nici un dubiu că un Bucur, prin urmașii săi, a dat numele Bucureștilor, adică vatra urmașilor lui Bucur. Legenda îl plasează în secolul XIV, fără a fi darnică privind locul de început, târziu făcându-se aluzie la Biserica Bucur.

Arheologia are și ea dovezi, dar și lacune, care țin seama, printre altele, și de configurația terenului, cu mult diferită de cea de acum. Elementul geografic hotărâtor, pe care unii azi îl iau în derădere nedreaptă, a fost Dâmbovița, râu affluent al Argeșului, curs de apă cu o largă albie schimbătoare. Brațe, iazuri și pâraie însoțeau Dâmbovița în segmentul ei mijlociu.

Printre clipociturile de apă care tindeau spre Dâmbovița se afla și Bucureștioara, pârâu care izvora din zona actualei Grădini a Icoanei și, ca orice apă de câmpie, leneșă, își depunea unda prin mai multe brațe în râul cântat de sute de ani de oamenii locului sau veniți de aiurea: „*Dâmboviță apă dulce / Cin-te bea nu se mai duce*”.

La confluența sau în apropierea acestei întâlniri dintre Dâmbovița și Bucureștioara, azi Piața Unirii, s-a pornit miracolul metropolei românești, în condiții specifice.

După convingerile noastre, bazate pe mărturii arheologice sigure, vatra satului lui Bucur a fost în aval de Piața Unirii, pe partea stângă a Dâmboviței, dincolo de cursul Bucureștioarei. În amonte de joncțiunea celor două cursuri de apă exista un cadru geografic aparte, legat mai întâi de vadul prin care trecea drumul

ce făcea legătura între Târgoviște și Giurgiu. Era unul dintre cele mai importante drumuri ale Țării Românești, care străbătea în acest centru al Câmpiei Române faimoșii Codri ai Vlăsiei.

Străbaterea acestor păduri era posibilă numai prin șleaul ce atingea și vadul Bucureștilor.

Către mijlocul secolului XIV, domnia Țării Românești, reprezentată de bunii apărători și organizatori statali, marile voievod Basarab I, Nicolae Alexandru Basarab și succesorii lor au controlat aceste locuri prin mici construcții, devenite și sedii ale unor conducători locali.

Academicianul Constantin C. Giurescu îmi atrăgea atenția, deseori, că așezarea București se leagă de existența conducătorului județului Elhov (Ilfov), unitate administrativă atestată scris în 1482 martie 23, fiind în mod cert mai veche.

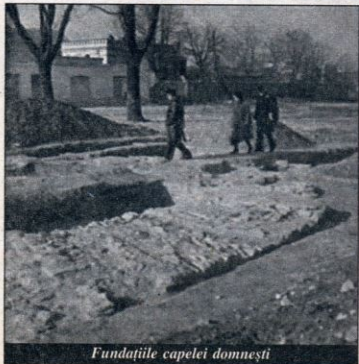
Surprize la Hanul lui Manuc

Aruncând o privire fugară, bazată însă pe consemnări stricte arheologice, identificăm în amonte de vărsarea Bucureștioarei în râul Dâmbovița un tăpșan, un bot de terasă, flancat – spre Biserica de Jurământ a Bălăcenilor – de o văioagă, la est de valea pârâului, spre sud albia Dâmboviței, iar spre nord, adică spre Lipskani și str. Băcani, de izvoare și alte cursuri de apă locale. Faptul acesta este confirmat de păienjeniișul de conducte de apă îndreptate spre Curtea Veche, unele dintre ele alimentând „visteria apelor”, descoperită de D.V. Rosetti în fața Bisericii voievodale, cel mai bătrân monument păstrat în forma inițială de care beneficiază Capitala.

Era în mod cert un promontoriu mai ușor de apărat și care permitea supravegherea vadului Dâmboviței. Observațiile arheologice făcute la Curtea Veche confirmă o diferență de 2-2,5 m altitudine a terenului monumentelor domnești față de traseul Bd. I.C. Brătianu, nu mai vorbim de Piața Unirii.

Zona este în atenția comunității bucureștene de peste un veac și jumătate, de când ruinele caselor domnești mai erau suspectate ca deținătoare de valori.

S-a scris despre descoperirea unei țevi de tun, o ghiulea, o sabie, un inel cu safir și alte mărunțișuri. Din vara anului 1953 s-au început săpăturile arheologice, pornindu-se cu terentul din jurul Bisericii și cu două crâmpoie de pivnițe făcute din piatră și cărămidă bine arsă.

Fundațiile capelei domnești

În anii care au urmat, cercetările au devenit din ce în ce mai firave. La un moment dat, unul dintre arhitecții șefi ai Bucureștilor a propus dărâmarea centrului vechi al Capitalei și ridicarea altuia nou. Același ins susținea și năruirea Palatului Suțu din zona Colțea-Universitate, deoarece, spunea individul, monumentul cu parter și etaj, cu toată cupola lui susținută pe o pădure de bărne masive, prăbușea Piața Universității.

Minți mai luminate, printre care se afla și juristul Vasile Drăgoescu, secretar general al Sfatului popular, nu puteau refuza brutal soluția unui potentat politic de numele căruia se leagă clădirea inițială a Teatrului Național, celebra „pălarie mexicană”. Dar s-a cerut, mai întâi, o cercetare a valorilor istorice și în 1967, fiind emisă aprobarea unei crame în pivnițele domnești din str. Soarelui 10, s-a comandat Muzeului Orașului București o cercetare de specialitate.

Lucrările au început în ziua de 28 august 1967, dar au fost sistate, trei zile mai târziu, din cauza Hanului Manuc. Și acest monument trecea prin momente deosebite.

Unii cereau evacuarea celor cca 80 de familii – care supraviețuiau în condiții greu de evocat – și năruirea acestui focar de infecție urbană. Pentru a se lua o hotărâre judicioasă, Sfatul popular a cerut arheologilor Capitalei începerea unor studii sumare, dar suficiente de concludente.

În săptămâna 1-7 septembrie acel an, s-a lucrat atât în curtea hanului, cât și în hrubele laturii de nord și chiar în fosta Ulița Domnească – rebotezată azi str. Franțuzească, denumire cu totul improprie.

Șeful proiectului a devenit arh. Constantin Joja, ajutat de un colectiv larg de cercetători, proiectanți, desenatori, ingineri ș.a. Surprizele nu au întârziat să apară și cea mai interesantă a fost concluzia că Hanul Manuc nu este o clădire unitară, ci rezultanta asamblării mai multor construcții.

Bolovani din bazinul • Teleajenului

Pe colțul de nord-vest era evidentă o clădire ridicată pe la 1745, apoi pe latura de nord, spre Bazaca, era o altă casă cu două pivnițe lungi, conjugate și, în fine, opera meșterilor lui Emanuel Mirzaian bei – alias Manuc.

Desfacerea panourilor încăperilor de la etaj a arătat existența unei mari săli în care funcțio-

Macheta Palatului voievodal

nase tribunalul Criminalicesc al Țării Românești și, respectiv, Comisia ruso-otomană din 1812, de tristă aducere aminte.

Nicolae Ceaușescu a dorit, până în ultimele lui zile, să dărâme Hanul Manuc, reținând numai ruperea Moldovei de Răsărit hotărâtă de diplomații străini, și nu aspectul de palat în lemn pe care îl degajă curtea interioară a acestuia. În fine, în hrube s-au găsit sub un zid o pătură și o monedă rusească de aur, descoperitorul fiind bine smotocit de miliție să spună drept câte piese s-au aflat acolo. Muncitorul a ținut-o întruna că a fost numai blestematul acela de ban. În viitorul restaurant de la parter au apărut cele opt chiupuri pentru depozitarea uleiului adus din sud.

Reușita salvării și a valorificării hanului Manuc, a Cafenelei Vechi, cu subsolul ei larg desfășurat, au condus forurile locale la amplificarea lucrărilor, obiectivul central devenind acum Palatul voievodal. Situația era foarte complicată, prin marea densitate a construcțiilor cu crâșme, prăvălii, ateliere de croitorie, locuințe.

Erau vizate două artere: str. 30 Decembrie și str. Soarelui, aceasta din urmă trecând perpendicular peste fostul palat. S-a început cu pivnițele, chiar în iarna anilor 1967-1968, apoi decaparea tencuielilor, evacuarea locatarilor, de altfel mulțumiți, căci primeau domiciliu în blocuri noi, în fine, îndepărtarea zidurilor parazitare și menținerea fundațiilor și resturilor unor pereți de epocă.

S-au impus demolări pe ambele laturi ale str. Soarelui și frontul stradal de nord al str. 30 Decembrie, apoi săpături arheologice, unde se putea.

În primele zile ale lunii februarie 1968, înțepinderea de construcții-montaj 2 a început săparea marelui șanț ce urma str. Soarelui, o adevărată coloană vertebrală a întregii lucrări.

Clădire atribuită Tribunalului criminalicesc, înglobată în Hanul Manuc (restaurare, 1972)

Șanțul scotea în evidență bolți originale, fundații din bolovani de râu, la diferite cote, cantități imense de moloz în care erau antrenate vase din lut sau din metal, căteva monede și obiecte de podoabă din aur, cuțite cu mâner din os, furculițe și multe altele.

De pe imensa pasarelă, montată la fostul nivel al străzii, se putea vedea un peisaj dezolant. Într-un colț se păstrau hrubele intacte, în altul amprenta traveei de sud-est, latura sudică rețezată până la 25-30 cm față de talpa zidului, o imensă bute cu doagele prinse cu șină de fier. Arheologi, ingineri și arhitecți descopereau centimetru cu centimetru din ceea ce rămăsese din Palatul domnesc.

Proiectul de restaurare și conservare a revenit arh. N. Pruncu, fiind avizat în repetate ședințe ale Direcției Monumentelor Istorice. După evacuarea miilor de tone de moloz s-a trecut la cercetarea eventualelor vestigii arheologice rămase sub pavimentele hrubelor.

Pentru toți era clar că edificiul scos la mezat de Constantin Hangherli păstra efecte ale unor repetate construcții începute de Vlad Țepeș în anii 1458-1459 și continuate, prin reparații, extinderi, înfrumusețări.

Pornindu-se de la o scrisoare a lui Vlad Țepeș către brașoveni, prin care emitentul cerea meșteri pricepuți în ridicarea unor ziduri din piatră, s-a presupus că și Cetatea Bucureștilor a beneficiat de mâini de lucru aduse de peste munți.

Prof. univ. I. Popescu, geolog, a confirmat că bolovanii folosiți, care pot fi văzuți și azi, proveneau din bazinul Teleajenului. Scurt timp după construire, Cetatea Dâmboviței, numită tot mai frecvent Cetatea București, a fost puternic afectată, suportând în același veac XV rezidiri.

Un vânt rău prevestitor

Opinia publică bucureșteană a manifestat un constant interes hrănit cu pricepere de mass-media. Se descoperise cetatea în care Vlad Țepeș a emis hrisovul din 20 septembrie 1459, socotit ca fiind cea mai veche atestare a Bucureștilor.

Către sfârșitul lunii noiembrie 1968 o descoperire neașteptată avea să tulbure tot ce se știa despre începuturile Curții.

La cca 5 m adâncime de la cota fostei străzi Soarelui, pe capătul de est al operei lui Vlad Țepeș, de fapt o construcție dreptunghiulară cu suprafața de cca 700 m.p., într-un șanț de control, a fost interceptată fundația unui zid din cărămidă. Stratigrafic era un zid anterior anilor 1458-1459, dislocat de cei care zidiseră cetatea.

Zilele de 20-22 noiembrie 1968 au fost cele mai fierbinți, în pofida frigului iernii. Împreună cu Aristide Ștefănescu descopeream că și anterior lui Vlad Țepeș, pe locul acela fusese o construcție aparte.

Nu un bordei, o casă din paiantă, ci o cetățuie, cu laturile de cca 16 m fiecare. Datele respective au fost verificate pe toate cele patru părți.

Un șanț, lat la baza lui de 2,20 m, înconjurase această mică fortăreață. În umplutura șanțului au fost găsite bârne de lemn carbonizate, fragmente de olane de la acoperiș, cioburi de oale-borcan tipice secolului XIV. Ca atare, Vlad Țepeș a preluat dămbul de la întâlnirea Dâmboviței cu Bucureștioara, după ce acesta fusese folosit cu bune decenii înainte. Ceramica, puțină, indică a doua jumătate a secolului XIV.

Tind să afirm că cel puțin Mircea cel Bătrân (1386-1418), în drumurile sale către Durostorum sau Giurgiu, putea poposi și în apropierea satului Bucureștilor.

La peste trei decenii de atunci cred că a fost una dintre importante descoperiri arheologice făcute în vatra Capitalei. Acolo, în stratul de nisip și la câțiva zeci de centimetri de pânza freatică, dănuise vestigiul care cobora istoria medievală a Bucureștilor cu aproape un veac.

Alte descoperiri priveau baia Curții cu cuptorul de încălzit cazanul, conductele de aducere și evacuare a apei, bazinele. Într-un înfrânt din str. Soarelui a fost semnalată cuhnia (bucătăria), indicată printr-o aglomerare de vase de tot felul dintr-o fază târzie, plasată în secolele XVII-XVIII.

Lângă peretele de nord al cetății, într-o cavitate cu pereți zidiți, s-a găsit un valoros set

de vase din faianță – farfurii de diferite dimensiuni, carafe, pahare, toate produse de celebri olari de la Iznik, acolo unde se executau vesela sultană, teracotele folosite la înfrumusețarea geamiilor de seamă, a turbesiuilor și a palatelor padișahilor.

Descoperirea acestui depozit s-a făcut în ziua de 3 martie 1972. Începuse să bată deja un vânt rău prevestitor. Ședințele comandamentelor speciale, conduse de regulă de N. Matei, deveneau tot mai tensionate. În dezbaterile ce a avut loc la Uniunea Arhitecților în ziua de 18 aprilie 1972, cu tema „Curtea Veche”, prin luările lor de cuvânt, arh. C. Joja, istoricul de artă Radu Bogdan, Corina Nicolescu ș.a. criticaseră proiectul executat de specialiștii Institutului „Proiect București” încredințat a fi „ingineresc”, „lipsit de caracterul emoțional al arhitecturii” ș.a.

Cercetările trebuie continuate

Pe aceeași linie s-a plasat și istoricul Iulian Antonescu, devenit director în Consiliul Culturii și Educației Socialiste. El a spus: „Voi fi scurt și crud. Reprezintă provincia și subliniez că acest început se va reflecta în tot teritoriul patriei. Orașele noastre dispar sub zămbetul unor arhitecți contemporani. Blocurile care se înfig în centrul urban vor fi un act de acuzare în istorie”.

Se adânceau diferențele între edilii de sector sau municipali și Direcția Monumentelor Istorice și de Artă.

La unul dintre comandamente, raportându-i-se neavizarea unor propuneri, N. Matei, devenit secretar cu probleme organizatorice, a explodat: „D.M.I.A. asta nu este stat în stat. Ne chinuim să scurtăm termenele, iar ei fac eforturi

Pivnițe din str. Soarelui,
în care se păstrau resturi ale hrubelor voievodale

să ne împiedice să nu se mai ia altă hotărâre în afara acestui comandament”.

Într-una din dimineațele lunii aprilie 1972, s-a poruncit retragerea tuturor muncitorilor de la Palatul voievodal. Lucrările erau în plină desfășurare, departe de a fi încheiate. Se prețuia planul de construcții anuale, care înscrisa cifre de 30 000-40 000 de apartamente, unde era lipsă de forță de lucru calificată. Este drept că I.C.M. 2 își concentrase utilaje, muncitori la Palat, unde erau situații speciale.

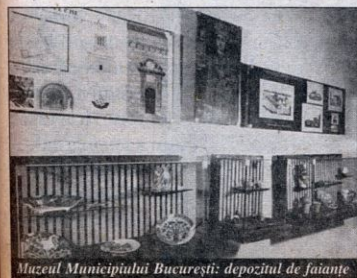
Pentru refacerea bolții camerei cu lunete s-au făcut eforturi deosebite, răsplătite de conducătorul sectorului 3, același N. Matei, cu 2 litri de coniac.

Pentru a se depăși aceste neajunsuri, ce aveau la bază și probleme financiare, s-a hotărât inaugurarea „Muzeului Curtea Veche – Palatul voievodal”, în ziua de 27 aprilie 1972.

Au asistat câteva sute de bucureșteni, în rândul cărora erau academicieni, cercetători, slujbași, muncitorii șantierului aduși la eveniment, elevi, studenți ș.a. În tot cursul zilei, vestigiile Curții domnești au fost văzute continuu, unii oprindu-se la vitrinele cu obiecte, alții admirând tehnica de lucru sau cutremurându-se în fața celor două crani rămase de la condamnați probabil ai Tribunalului criminalicesc, de vis-à-vis, și executați după cum arătau clar loviturile primite de os.

De acum, șantierul Palatului voievodal a intrat în agonie. Toată greutatea s-a mutat spre Hanul cu Tei, Hanul Gabroveni, rămas de altfel în ruină, prăvălii din Lipscași, Șelari.

Curtea Veche este departe de a fi epuizată arheologic. Ea continuă să ascundă varii genuri de necunoscute, pe care timpul le va dezvălui prin priceperea și devotamentul cercetătorului istoriei bucureștene. ■

Muzeul Municipiului București: depozitul de faianțe

SOARTĂ DE ARTIST

Muzica ocupă un rol important în viața tinerilor. Ea s-a dovedit în egală măsură și o formă de protest. Poate că exemplul cel mai cunoscut este festivalul de la Woodstock, din Marea Britanie. Dacă

în democrațiile occidentale cenzura a fost cel mult una voalată, în țările comuniste situația a fost mult mai dramatică. Sunt mulți cei care își amintesc epoca „Phoenix” în România, iar în acest caz problemele erau doar de ordin ideologic. În fosta U.R.S.S. situația era complicată și prin adăugarea problemelor legate de rezistența la deznationalizare. Doamna Maria Brânzan, din Chișinău, ne-a încredințat spre publicare un articol despre formația basarabeană „Noroc” și confruntarea ei cu mașinăria de partid sovietică.

ПРИКАЗ
МИНИСТРА КУЛЬТУРЫ МОЛДАВСКОЙ ССР

№ 477

16. Сентембрия 1970

Учитывая вышеизложенное ПРИКАЗЫВАЮ:

Ordinul nr. 477 din 16 septembrie 1970 condamnă formația la desființare

MARIA BRÂNZAN

Mihai Dolgan s-a născut la 14 martie 1942, în satul Vladimirești, raionul Sângerei (astăzi în județul Bălți), într-o veche familie românească. Odată cu reîntoarcerea trupelor sovietice în Basarabia, în 1944, întreaga familie a fost deportată în Republica Buriată (Siberia), pentru crima de a fi posedat pământ și vitele necesare pentru a-l lucra. Abia în 1957 a fost posibilă reîntoarcerea în Moldova, dar lipsa mijloacelor materiale a impus un nou exil, de data aceasta voluntar, în regiunea Pavlodar din Kazahstan.

Micul Mihai a putut totuși studia muzica la Chișinău, pentru că sora lui mai mare, Eugenia, reușise să scape de urgia deportării căsătorindu-se. Debutul ca instrumentist a avut loc la Casa de Cultură

din Sângerei. Visul lui era să creeze o trupă de jazz. A reușit în 1967. Probabil că acei cinci tineri talentați și ambițioși care o compuneau au vrut într-un fel să forțeze mâna sorții alegând numele formației: „Noroc”.

Vremurile erau cum erau. Pentru ca ansamblul artistic „Noroc” să poată concerta, avea nevoie de aprobarea Consiliului artistic al Filarmonicii și de cea a Colegiului Ministerului Culturii. Ședința reunită a acestor foruri a avut loc la 3 martie 1967, pentru a analiza valoarea muzicală, dar și orientarea politică a formației. Muzicologul D. Prenișnicov s-a opus adoptării programului de concert, considerând că muzica este de orientare prooccidentală și că ar face – s-a spus

atunci – „propagandă sexuală“. În plus, se comisese marea greșeală ca în ajunul a 50 de ani de la revoluția comunistă să nu fie incluse și „cântece patriotice“. Președintele Consiliului artistic, Alexandru Fedico, împreună cu muzicologul Gleb Ciacovschi au fost mai înțelegători, chiar mai cooperanți, oferind celor cinci jazzmeni șansa de a reface programul... în vreme ce componența organismelor care trebuia să le dea girul pentru concert era la rândul ei modificată în spatele ușilor închise. Și pentru că nu muzica era ceea ce le lipsea, până la urmă a fost acceptat primul program.

Urmarea a fost triumful formației „Noroc“ pe scenă. Cântecele *De ce plâng chitarele*, *Cântă un artist*, *Primăvară*, *Dor*, *Dorule*, lansate atunci, au devenit ceea ce se numea în epocă „șlagăre“, iar astăzi „hituri“. Printre succese ar mai trebui amintite încă două: la începutul anului 1970 „Noroc“ obținea laurii Festivalului Internațional „Lira Bratislavei“, ca reprezentantă a Casei de Discuri „Melodia“ din Moscova, iar piesa *Cântă un artist* a

intrat în Topul 10 britanic. A urmat un turneu triumfal prin orașele Ucrainei. Însă...

La 18 august 1970 Adevărul Viniței publica un articol de o virulență extremă împotriva muzicii „decadente“. În cei patru ani de existență ai trupei, sosiseră pe adresa Filarmonicii numeroase scrisori încărcate de

acuze, care cereau – se spunea în articol – interzicerea formației. Lucru firesc, în condițiile în care nimic nu fusese lăsat la voia întâmplării în acest atac concertat. Principalul responsabil al campaniei de desființare a „Norocului“ era Mihail Pleșico, șeful secției de Cultură a C.C. al P.C.M. Până la urmă, decizia definitivă a revenit Ministerului Culturii din R.S.S. Moldova. Ordinul nr. 477 din 16 septembrie 1970, semnat de ministrul Leonid Culiuc, condamna formația la desființare, fără dreptul de a mai activa în Moldova. Motivele? Lipsa disciplinei, promovarea unor valori artistice de slabă calitate, lipsa tinutei scenice, absența unei sănătoase orientări ideologice...

Această grea lovitură a dus la plecarea trupei. Prima etapă a fost Tambov, în Rusia, unde „Noroc“ a devenit „De ce plâng chitarele“ – dar nu pentru mult timp, căci a apărut un nou ordin de interdicție. Dar pentru că nu tot ceea ce e rău în Rusia e rău și în Ucraina, cu atât mai mult că aici Mihail Dolgan și tovarășii săi avuseseră deja succes, Filarmonica din Cerkassî i-a angajat ca soliști.

Timp de doi ani, cântecele lor au fost ascultate cu plăcere, iar versurile au fost traduse în ucraineană.

Cu timpul, lucrurile s-au mai îmbunătățit, fiind posibilă chiar reîntoarcerea la Chișinău, sub numele de „Contemporanul“, iar epoca glasnostului a însemnat și revenirea la vechiul nume, în 1988. ■

Scrisoarea doamnei Maria Brânzan către redacția noastră

Stimate redactor șef al revistei „Magazin istoric“ dl Dorin Stăhilescu,
Vă scriu o ceritoare fidelă din Republica Moldova. Mărturisesc, că găsesc în publicația D-voastră informație istorică captivantă din diverse domenii ale societății atât românești, cât și universale. Cu toate că pentru două state separate, scribim din aceleași valori culturale, constituim un tot rubreg. Gata de ce m-am decis să expediez un articol despre o personalitate marcantă din domeniul culturii contemporane moldovene. Artist cu o scară zbuciumată, ce reprezintă scară vitregă a fraților de dincolo de Prut.

Auerez la articol și copii ale documentelor din colecția Arhivelor Naționale a Republicii Moldova. Rămân în speranța că informația prezentată să contribuie la completarea imaginii românilor barocari.

Vă mulțumesc!

**Jurnal
inedit
1989**

CONJUNCTII ȘI OPOZIȚII

Prof. dr. VICTOR SĂHLEANU

Parcurgând acest episod, cititorul are posibilitatea să rememoreze evenimentele ultimului an al regimului comunist din România – în contextul general al schimbărilor care s-au produs în statele din fostul „lagăr socialist” –, cât și reflec-tarea lor în conștiința unui intelectual al vremii.

După cum am precizat și în episoadele precedente (nr. 8-10/2002), pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile de text. Intervențiile explicative în paranteze drepte aparțin redacției.

Dr. I. OPRESCU

„Aș dori să trăiesc până la depășirea Epocii noastre de Aur“

O imagine devenită obsedantă: N. Ceaușescu în vizită de lucru

● Luna ianuarie – nesfârșite omagii ● Țăranii obligați să-și distrugă propriile case ● Nero nu avea buldozere ● Exodul intelectualilor – hemoragie a organismului social ● Două ore coadă la ouă, trei – la brânză ● Ce ascunde surâsul lui Gorbaciov ● Din ordin de sus, oile tunse mai devreme ● În ziare, nu mai este loc pentru rubrica deceselor

1 ianuarie. Ambianța social-psihologică și morală a țării noastre mi se pare, din când în când, irespirabilă. Sunt plin de amărăciuni – îi mărturisesc lui Valentin [fiul].

4 ianuarie. Vizita (scurtă) a dr. Gr.Gr. Popa, pentru a-l cunoaște pe Valentin, prin care să trimită o fotografie și o carte fiului său Radu, stabilit (ca bibliotecar) la New York. Cu câțiva ani înainte, emigrarea lui Radu (unul dintre cei patru copii) l-a amărât și l-a mâniat, „nu mai vroia să știe de dânsul”. Ca exemplu de urmat, îl dădea pe tatăl său, prof. Gr.T. Popa, care a refuzat, în ajunul celui de al doilea război mondial, o catedră de anatomie în Anglia (cu toate că, în anii „noului” regim, după 1946, nu i-a mers „bine” aici și a trebuit să se ascundă, ceea ce i-a scurtat considerabil viața și, firește, l-a împiedicat să mai fie activ în cercetare).

Democrat „de stânga”, dar oponent pe față al dictaturii impuse de către sovietici, elogiind evoluția și nu revoluția, morală creștină și nu lupta de clasă, guvernării trimiseseră să-l aresteze chiar în timpul unei ore de curs! Între timp, și alt fiu al lui Gr.Gr. Popa s-a stabilit în Occident (R.F.G.), iar în convorbirea ocazională de întâlnirea noastră susține că nu mai are argumente pentru

a-i contrazice pe cei care intenționează să părăsească țara.

5 ianuarie. În orele a.m. [dimineața] cât am lipsit, preotul parohiei de care aparținem, cu sfeștanie (li se permite, iarăși?). Era Ghiuță, fostul diacon al Catedralei din Cernăuți, prieten din refugiu, ulterior (mult timp) cântând în corul Operei din București.

6 ianuarie. Emisiunea radio începe anunțând pe larg apariția în volum a cuvântărilor Elenei Ceaușescu, cu ditirambe.

7 ianuarie. Cartea pe care Gr.Gr. Popa o trimite prin V.[alentin] lui Radu la New York este ediția 1988 (îngrijită de Stelian Brezeanu, nu e trecut în *Enciclopedia istoriografiei românești*, din 1978) a lucrării lui G.I. Brătianu (1898-1953; se știe exact data în care a murit în închisoare; în jurnalul lui Eliade se spune că decesul a survenit fiind bătut în cap; versiunea oficială ar fi fost sinuciderea) *O enigmă și un miracol istoric – poporul român*. Sensibilizat cum sunt, prin decenii de căutări și preocupări, la multiple aspecte ale problematicei tratate, lectura ei (rapidă, cum a fost, și ocazională) este binevenită.

9 ianuarie. Zile întregi de omagiere a „primei femei a țării”. Suprema distincție (decorație), un cântec (printre alte

zeci) menționează că din ochii ei se revarsă lumină; alături de ea stă „cel mai bun, cel drept, cel mare, cel viteaz”. În același timp, fostul președinte al Franței, Valéry Giscard d'Estaing, este îngrijorat de dispariția(?) altei femei, profesoara Doina Cornea, care a îndrăznit să vorbească prea mult și să-i scrie „celui bun, drept, mare, viteaz”.

12 ianuarie. Eu, totuși, vreau să „înțeleg” care este partea de dreptate a acestui regim! Din alte surse află că demolările de sate „avansează” și că s-a trecut la sistemul în care țăranii sunt obligați să-și distrugă ei, prin muncă patriotică, propriile case. Este de notat faptul că unii preferă să se sinucidă, decât să se revolte și să ucidă (ca în 1907!).

S. D. vrea să atingă intrarea în secolul XXI (la vârsta de 76 ani); eu aș dori să trăiesc până la depășirea Epocii noastre de Aur.

15 ianuarie. Citesc din Em. Cioran, eseu violent-anticreștin *Zeii noi*. Prin coincidență binevenită, vizionez apoi (pe casetă) ecranizarea romanului pro-creștin *Quo vadis?* al lui [Henryk] Sienkiewicz [roman-copolonez; 1846-1916]. Cum unul dintre eroi este zeificatul Nero, filmul (1951!) are destule note de actualitate. Incendiatorul Romei avea ambiții

de creator și veleități de constructor (nu avea buldozere).

17 ianuarie. La Viena s-a semnat un document „post-Helsinki” de către reprezentanții a peste treizeci de state, după doi ani de gâlceavă diplomatică. Dar – să nu ne grăbim să răsufliăm ușurați! România a semnat, însă a difuzat o declarație în care avertizează că nu va respecta decât prevederile care îi convin. În aceeași zi de „soluționare” a litigiilor, două alte țări (R.D.G. și Cehoslovacia) au încălcat vizibil angajamentele documentului, împrăștiind cu brutalitate (deși fără vărsare de sânge) câte o manifestație populară în favoarea libertăților. A fost (ieri) în S.U.A. și ziua comemorativă pentru Martin Luther King, negru asasinat acum 25 ani. Așadar, acolo au trebuit să treacă aproape 200 ani de la adoptarea Constituției și peste 100 ani de la Războiul de Secesiune, pentru ca oamenilor de altă „rasă” să li se recunoască prin legi amănunțite dreptul de a fi socotiți, în fapt și cotidian, oameni. Iar americanii pretind ca, la câteva decenii, numai, după instaurarea unui regim totalitar, de la început explicit discriminator și polițienesc, să se ajungă la relații ideale între Puterea de Stat și acel „nimic neglijabil” care este insul! Speranța nerealistă a cetățenilor din țările noastre a fost următoarea:

de vreme ce regimul de tip comunist ne-a fost impus prin complicitate internațională (Yalta etc.), de ce n-am fi salvardați printr-o complicitate (sau printr-un compromis) de același fel?

Încă un detaliu: când reprezentantul Turciei întreabă pe cel bulgar ce se va întâmpla cu milionul de turci din Bulgaria, i se răspunde angelic: nu există turci în Bulgaria, căci toți au primit (forțat, bineînțeles) nume bulgărești. Vom susține și noi, în curând, că nu mai există la noi două milioane de unguri, ci numai poporul român – în care nu mai are „sens” să deosebim naționalități.

Fapt este că atitudinea țării noastre generează o nouă stare de tensiune cu S.U.A. De câțiva ani se ivesc mereu astfel de momente de criză – și am avut, cândva, speranțe care au fost amar dezamăgite.

Farmacistul Fărșirotu (Zizi, aromân!) care are circa 70 ani – a predat istoria farmaciei, a avut un rol major în 1948, la „naționalizarea” industriei farmaceutice și a farmaciilor particulare – îmi mărturisește

că doi din cei trei copii ai săi sunt stabiliți în Canada.

Oficialitățile noastre etichetează exodul intelectualiilor spre condiții bune de viață, lucru, respect al persoanei etc. furt de creiere. Este, desigur, o hemoragie a organismului nostru social. Dar eticheta este nu numai falsă, semnificația sa este antonimică: cei care ne „fixează” aici sunt temerarii unora nu numai inocenți, ci elemente de pozitivitate sociale, cei care pleacă „evadează” în numele dreptului individului și al Omenirii.

Ministrul „nostru” de Externe, la Viena, a susținut că stările de lucru de la noi ar putea fi un exemplu de urmat pentru multe alte state, în primul rând cele „capitaliste”. Dar până și în închisorile bine organizate din Occident viața este mai îndestulată și mai demnă decât la noi.

20 ianuarie. „Cozi” pentru portocale, lămâi, ouă etc., prea lungi pentru a mă încadra cetățenește în ele. Am fost mulțumit să aștept (câteva zeci de minute) pentru niște „leber mozaic” (îi place și pisicii) și „piept arde-

lenesc”. Un drum (fără rezultat) după detergent pentru mașina de spălat rufe mi-a prilejuit o întâlnire cu I.M. Ștefan. Cartea sa despre Eminescu în lumea științei, pentru care a dat „bun de tipar” acum 8 luni, nu apărea (încă) din lipsă de hârtie (sau de hârtie potrivită).

Sărbătorit la 70 ani de viață (Facultatea de Medicină București)

Satisfacție patriotică: peste Prut, s-a acceptat, ca limbă oficială, alături de rusă, moldovenească.

21-22 ianuarie. Zile de achiziții: ieri, coadă de două ore, pentru treizeci de ouă; azi, alta de trei ore, pentru 2 kg brânză telemea și 1 kg cașcaval.

Televizorul ne aduce, pe cele patru programe la care avem acces (cel românesc, cel moscovit, două bulgărești) variate minute de muzică, culoare, mișcare (inclusiv campionat de patinaj artistic), cunoștințe, epică cinematografică, natură, artă.

În Ungaria, un început de pluralism politic! În Polonia, unul de pluralism sindical. (În U.R.S.S., deja, zone semnificative de pluralism lingvistic.) La noi, cel mult unul religios.

În drum spre ședința de Istoria medicinei, mă ispitește o coadă la care se vindeau cotlete afumate. Am reușit să iau 1 kg.

24 ianuarie. La Televiziunea Română, o reconstituire a Unirii din 1859. Bunicii noștri erau copii sau puberi, atunci când s-a ales, ca domn, Alexandru Ioan Cuza! Este ciudat că nu i-am solicitat sistematic pentru a povesti din istoria la care au fost martori.

26 ianuarie. Ziua președintelui (71 ani), ocazie de exacerbare a ridicării sale în slavă. Undeva, în Occident, criticile continuă până la formulări injurioase și la discutarea unor adec-

vate diagnostice psihiatrice. Dar M. Gorbaciov îi trimite felicitări și o medalie comemorativă – dezumflând pe cei care speculau asupra atitudinii sale, mai mult decât rezervate. Ce semnificație are faptul că el, Nicolae Ceaușescu, consideră că disidenții (și adversarii regimului) sunt bolnavi mintali (și-i internează pentru tratament, atunci când nu-i trimite la închisoare)?

Ce se întâmplă în Ungaria? Se reconsideră istoria post-belică, iar evenimentele (cumpilite) din toamna lui 1956 nu mai sunt privite ca o contrarevoluție, ci ca o (justificată!) revoltă populară împotriva unei oligarhii care a uzurpat conducerea muncitorească. Osemintele lui Imre Nagy, executat în 1958 ca trădător al socialismului, sunt căutate în groapa comună pentru a fi înhumate în chip respectuos. Se schițează o viață politică pluralistă etc. În același timp, în U.R.S.S. se reabilitează mii și mii de victime ale regimului stalinist. (Vorba unui autor de sketchuri satirice: ce bucurie va fi, în cimitire!)

Trebuie să mă satisfac orice progres al libertății, chiar pe o

porțiune de câțiva kilometri pătrați?! Însă în Cehoslovacia, tentativa de a depune buchete de flori pe mormântul unui tânăr care s-a sinucis în semn de protest împotriva brutalei înăbușiri (prin invazie armată) a primăverii de la Praga este privită ca o inadmisibilă provocare huliganică, duce la masive arestări și – probabil – la condamnări. Iar ex-regele nostru înaintează o scrisoare către O.N.U. cerând intervenție, în numele drepturilor omului, în situația în care un regim obligă poporul, umilit și înfometat, să-l aclame și să-i mulțumească.

5 aprilie. În Polonia, după opt ani de rezistență activă, sindicatul liber „Solidaritatea” este legalizat (din nou) și, cu această ocazie, se convine la unele reforme politice. (Deși Walesa este tată de mulți copii, nu a fost laș, cum sunt părinții români. E adevărat că „România” nu este „Polonia”. E prea adevărat...)

6 aprilie. Este problematizantă apariția, la noi, în ultima vreme, a unor „erori”, a unor proteste riscante la adresa conducerii, cum ar fi și cele (recent

ajunse în atenția internațională) ale poetului Dan Deșliu. A ajuns de nesuportat sau atmosfera internațională favorizează actele de disidență? Citesc în Marian Popa (*Dicționar de literatură română contemporană*, 1971, p. 214-215) că D. Deșliu (n. 1927), pentru

În mijlocul câtorva colaboratori

poemele sale sub semnul romantismului revoluționar spectaculos și univoc a primit de mai multe ori (1949, 1950, 1951) Premiul de Stat! Exact în perioada „cultului personalității” lui Stalin și la începutul (greu de suportat, pentru noi, ceilalți) obsedantului deceniu. Drama unor „complici” este mai puțin demnă de compătimire ca milioanele de drame anonime, cu mii și mii de tragedii, ale celor care n-au fost „revoluționari romantici”.

7 aprilie. Să nu ne grăbim să respirăm ușurați. Surâsul lui Gorbaciov poate pregăti un nou „surâs-al Hiroshimei”? Ambiguitatea comportării sale îl demască, oare, la timp? Un „gest”, ca cel al vânzării avioanelor supersonice de bombardament, cu rază de acțiune lungă (până în Israel, până la Roma!) liderului libian Ghaddafi, nu este în măsură să potolească o cursă a înarmărilor nucleare, ci dimpotrivă. Comunismul are răbdare, decenii și chiar secole.

8 aprilie. Câți nemulțumiți, atâtea motive de nemulțumire? Marea majoritate îi reproșează [lui Nicolae Ceaușescu] starea de viață neîndestulată, nesigură. Mulți – starea de teamă. Câțiva – inautenticitate, nesinceritate, duplicitatea – la care suntem condamnați. Câte unul are ranchiună personală (ca Gh. Apostol). Comuniștii idealști își simt trădate aspirațiile. Alții (mulți) se plâng de

difficultățile în calea călătoriilor peste hotare.

Nu-mi sunt simpatici intelectualii care s-au putut manifesta (editorial, publicistic, ierarhic) și care se lamentează pentru o „limitare” la un plafon foarte înalt. Îmi sunt simpatici cei care ar protesta în numele imposibilității (prin interdicție!) de a protesta.

11 aprilie. Oricare formulare ce se abate de la cele standard din documentele de partid (recte: de la propozițiile rostite de Nicolae Ceaușescu) antrenează anchete și sancțiuni. Nu e vorba de critici sau de dizidențe, ci de simple devieri (cu înțeleșuri, chipurile, adânci: de ex. răscoală în loc de mișcare revoluționară țărănească).

13 aprilie. Am fost în piață, dimineață de tot, m-am atașat la o coadă, am luat un kg de carne de mânzat. Cu o zi înaintea, președintele a anunțat că ne-am achitat toate datoriile externe.

16-18 aprilie. În Polonia, coaliția sindicală „Solidaritatea” redevine legală. În Ungha-

ria se pregătesc reforme politice majore. La noi, Marea Adunare Națională aprobă în unanimitate, prin aplauze și scandare de lozinci; omagiază și ovaționează. Președintele se autofelicită. În Franța, apare textul unei noi scrisori adresată de Doina Cornea, prin care i se cere să demisioneze! Președintele S.U.A. se adresează, într-un discurs, lui Gorbaciov, solicitând reunificarea Europei.

21 aprilie. La Paris, s-au strâns 33 mii semnături anti-C[eaușescu] pe un memoriu pe care ambasada a refuzat să-l primească, pur și simplu rămânând cu ușile închise. Dar, în acea zi, numai în Capitala noastră au manifestat, aprobând și ovaționând, cu pancarte și portrete, 130 mii de cetățeni (și în fiecare municipiu, tot alte zeci și zeci de mii).

23 aprilie. Aniversându-se nașterea lui V. I. Lenin, am vizionat fragmente dintr-un film despre anii izbucnirii primului război mondial. Anii în care gânditorul Lenin a revizuit

strategia revoluționară a lui K. Marx. Veriga cea mai slabă a lanțului capitalist va fi piatra de încercare a socialismului științific. Au trecut 75 ani de încercări și experimentări cumplite. Comunismul a ieșit victorios, precum un cancer cu metastaze, în trupul și spiritul omenirii. La pasivul său are tot atâtea morți ca și un război „cald” mondial. Ei și? Cei care cred în comunism vor aștepta adevărul

La 30 ani de la absolvirea facultății

triumf, generație după generație. Un eventual (probabil?) război nuclear nu va oferi loc nici pentru învingători, nici pentru învinși.

Până atunci, trăiesc într-o țară (e nevoie de lăna!), au fost tunse oile cu multe săptămâni prea devreme, ceea ce le-a pus în primejdie viața.

23-24 aprilie. Până zilele acestea nu știam că, în lăcașurile de cult religioase de la noi (dar și în cimitire...), nu este voie să se officieze decât în limba română. (Nici latina catolicilor nu este tolerată...) Dar câte „aspecte” ale vieții cotidiene ale celorlalți îmi sunt necunoscute?

27 aprilie. De zile și zile, paginile ziarului sunt ocupate cu materiale (pseudo) propagandistice: marile victorii sub conducerea celui mai mare erou etc. Nu este loc pentru rubrica deceselor. Le afli, eventual, de la unul sau altul. Dar unele dintre ele sunt ale unor personalități! Dan Farcaș îmi anunță moartea (prin accident de avion) a lui Doru Davidovici, aviator care a stârnit polemici, acum câțiva ani, prin cartea sa despre întâlnirile cu „extraterestrii”. Nu avea nici 45 ani!

30 aprilie. Paștele ortodox. Conform dispozițiilor (având și substrat antireligios) s-a lucrat în întreprinderi și instituții! Seara târziu, pe postul 2 al televiziunii bulgare, am revăzut (după 40 ani?) filmul *Dictatorul* al lui Ch. Chaplin.

2 mai. Optimiștii, dintre noi, pronosticează un sfârșit nu tocmai îndepărtat al lui Azygos [Nicolae Ceaușescu], prin viață și patologie somatică (psihopatia nu are pronostic înfrumțător pentru cei care o poartă). Eu nu sunt un optimist, ci un anxios.

Unii se întreabă cum de este posibil să mai existe aderenți și susținători sinceri? Caută, deci, o explicație (sunt printre ei). Respingerea (sau repulsia) categorică nu-mi este în firea mea, iar încercările de a face un bilanț sunt, pentru mine, ocazii dramatice de derută.

Cineva îmi aduce detalii despre felul în care se desfășoară luările de decizii, la un nivel înalt. Toți(?) s-au lămurit că regii nu pot sta, la masă, decât cu minciuna (vorba lui Al. Vlahuță, din poezia 1907). ■

(Va urma)

Foto de la cititorii

ACADEMIA MIHĂILEANĂ

Am aflat povestea fostei Academii Mihăilene în anul 1943, (când am venit la Iași, ca elevă a Școlii Normale de Fete „Mihail Sturdza”), de la fratele mamei, prof. univ. Vasile Zăhărescu.

Academia Mihăileană a fost primul institut de învățământ superior românesc, înființat în anul 1835, sub domnia lui Mihail Sturdza (1833-1849), de către Gh. Asachi. Aici se făceau cursuri de istorie, drept, chimie, matematică și arhitectură. Printre profesori s-au numărat: M. Kogălniceanu, Ion Ionescu de la Brad, Eftimie Murgu și alții.

Clădirea, ce se afla în vecinătatea Liceului Național, a fost distrusă în anii comunismului, lăsându-i pe ieșeni doar ca amintiri despre acest prim institut de învățământ superior.

Am făcut fotografiile după o vedere veche și obișnuim să dăruiesc unor elevi sărguincioși câte un exemplar, pentru a le aminti că Iașul respiră cultură și istorie și acest lucru trebuie să-l simtă locuitorii urbei noastre, vizitatorii și de ce nu și cititorii prestigioasei reviste *Magazin istoric*.

prof. Natalia CIOBANU, Iași

MUZICIENII ORFANI AI VENETIEI

Începând cu ultimele decenii ale Evului Mediu, orașele europene, în plin declin economic, combinat cu o accelerată creștere a populației, s-au confruntat, din ce în ce mai acut, cu numeroase probleme sociale. Copiii nedorți au fost una dintre cele mai sensibile și la rezolvarea ei au lucrat generații întregi.

În ciuda decadentei din ce în ce mai vizibile, Venetia, orașul lagună, a venit în secolul XVIII cu o rezolvare practică, economică și în același timp generoasă. La Venetia, oricine se găsea în necaz, știa cu exactitate încotro trebuia să se îndrepte. Un articol din publicația britanică History Today încearcă să

prezinte ingenioasa soluție, despre care astăzi puțină lume mai știe.

În Venetia secolului XVIII orfanii erau strict repartizați la diverse stabilimente ale urbei, în funcție de starea sănătății lor și de natură abandonului.

Într-o epocă în care educația copiilor începuse să prindă valoare, copiii părăsiți puteau găsi nu numai adăpost, ci chiar deprinde misterele unei arte, sub strălucitele cupole ale bisericilor lagunei.

Orașul le alocase clădirea cunoscută în secolul XVIII sub numele de Ospedaletto sau Derelicti. Ridicată pe la 1674, se înălța maiestuos în toată extravaganța arhitecturii sale baroce. Aici se putea studia vioara, sub îndrumarea unei profesoare rămase în istorie numai după numele ei mic – Anna-Maria –, dar a cărei maiestrie a depășit cu mult epoca,

grație amintirilor unui fost elev francez, Charles de Brosse. Despre ea, de Brosse spunea, la 1739, că talentul și tehnica i se puteau lesne compara cu cele ale vestitului Giuseppe Tartini, marele virtuoz al orașului Padua.

Copiii abandonati suferind de maladii incurabile, notabilitățile orașului le repartizaseră clădirea denumită simbolic „Incurabili”, fondată pe la 1522. Elevii de aici erau poate mai norocoși decât cei asemenea lor din alte locuri, deoarece beneficiau de numeroase lecții cu Baldassare Galuppi – „il Buranello” – sau cu maestrul de viori Matteo Puppi, care a predat la „Incurabili” între 1736 și 1776.

Copiii a căror ocupație era în principal cerșitul puteau fi strânși

la Ospedale dei Mendicanti sau Sfântul Lazzaro (numită nu după Lazăr ce a înviat din morți, ci după un tiz al său, care cerșea zilnic pe la porțile celor bogați). Aici au predat în primii ani ai secolului XVIII Giorgio Gentili, autorul unor admirabile piese instrumentale și sonate – începând cu februarie 1701 și, cam în aceeași perioadă, pentru zece ani, dirijorul și compozitorul Antonio Biffi.

Când municipalitatea schimba destine

Astfel, în cele mai multe dintre cazuri, copiii nedorți primeau o îngrijire chiar mai bună decât a celor cu familie. Dacă cei care le dădeau viață îi păra-

seau în coșulețe pe la ușile unor stabilimente ca Ospedale della Pietà sau la Riva degli Schiavoni, micuții erau preluați de comunitate, hrăniți, îmbrăcați și chiar educați, totul pe cheltuiala subvenționată pe cale publică sau particulară.

De grija lor se ocupa însuși dogele Venetiei, după cum notează un cronicar al urbei – Francesco Sansovino – în 1581. Acești năpăstuiți ai soartei puteau învăța în stabilimente bisericești arta muzicii vocale sau instrumentale. Tradiția încredințării unui copil școlii religioase era mult mai veche, iar societatea occidentală încerca astfel să rezolve și problema educației, mai ales morale și religioase, dar și pe cea a modalității de câștigare a necesarului de trai pentru mai târziu.

Cronicile abundă de multe acte caritabile datorate notabilităților orașului. Astfel, pe la 1660, stabilimentul Mendicanti a luat sub aripa sa ocrotitoare, și mai ales pe cheltuiala sa, vreo 500-600 de asemenea năpăstuiți. Iar succesorul lui Sansovino, Giustiniano Martinioni, ne povestește chiar că mulți dintre ei au studiat muzica și au devenit practicanți măiestri ai acestei arte, delectând publicul venețian.

Astăzi s-ar putea să gândim că existau oameni miiloși în orașul-lagună. Dar situația nu era legată doar de sentimente caritabile. Căci, în mare lipsă de distracții – nu exista regele fotbal și nici prea multe alte genuri de amuzamente publice –, singura modalitate de a te amuza respectabil era să asculți muzică, în orice condiții și în cele mai diverse interpretări.

Acest obicei atrăgea și numeroși străini, care se întreceau în a scrie acasă pentru a descrie minunățiile pe care le puteau auzi pe înguste străzile ale

Un concert oferit de fetele orfane din Veneția, în anul 1782; pictură de Gabriele Bella

orașului. Școala de la Ospedale della Pietà era cunoscută în epocă și drept cel mai renumit stabiliment de plămădire a viitorilor muzicieni din Veneția. Același francez Charles de Brosse admitea, în paginile sale de amintiri, că, din cele patru „ospedale” cărora le trecuse pragul, la Ospedale della Pietà i-a rămas sufletul. „El este primul în arta perfecțiunii sunetelor simfonice. Ce strictețe a execuției!” Și aprecierile continuă pe același ton măgulitor, de Brosse comparând instituția venețiană chiar și cu renumita Operă din Paris.

Ospedale della Pietà cunoscuse o îndelungată istorie de opere caritabile, începând chiar cu îndepărtatul Ev Mediu. Odată cu această adevărată

abundență de opere de întrajutorare creștinească caracterizând oficialitățile urbei, a crescut concomitent și o de-a dreptul devastatoare modă în rândul familiilor înstărite de a-și încredința educația copiilor profesorilor din renumitul stabiliment. Și pentru a feri comunitatea de a cădea în păcatul abandonului filial, începând cu mijlocul secolului XVI, o piatră a fost gravată cu următoarele avertismente dure: „Domnul Dumnezeu îl va lovi cu excomunicarea și cu aprige blesteme pe cel care își va trimite sau va permite ca fiul sau fiica sa – fie legitimi, fie ilegiti – să fie trimiși la Ospedale della Pietà; mai ales dacă el are posibilitatea de a-l crește, de a-l întreține și-l va abandona în grija comunității...”

Detaliu din tabloul lui Gentile Bellini, Procesiune în Piața San Marco, înfățișându-i pe muzicieni

Orașul i-a hrănit, ei hrănesc memoria orașului

Orfanii cântăreți au devenit rapid una dintre atracțiile orașului, mereu în căutare de modalități de a atrage cât mai mulți turiști, dornici de a-și cheltui acolo timpul și averile.

Amintirile interpretărilor oferite de micuții muzicanți au rămas grație memoriilor unor străini, în trecere prin orașul lagunelor. Un englez, Edward Wright, a fost extrem de surprins, în vizita sa dintre 1720-1722 de excepționala lor interpretare, iar doi germani, J.G. Keyser și K.L. von Poellnitz, au rămas extaziați în fața unor – considerau ei – „adevărate opere de măiestrie”. Prezența lor pătrunde chiar și în cunoscutele *Confesiuni* ale filosofu-

lui francez Jean Jacques Rousseau, care aprecia că nimic nu îi se pare mai voluptuos și mai emoționant decât ascultatul trilurilor care vin dinspre zidurile de la Pieta. Însuși marele Vivaldi predase la multe fete internate acolo, ani buni la rând.

Dar poate unul dintre cei mai fervenți admiratori ai acestor mici virtuozii a fost muzicianul Charles Burney (1762-1814), tatăl scriitoarei Fanny Burney, care a îndurat cel mai nemilos frig și cea mai toropitoare zăpușeală pentru a putea asculta în liniște și a reproduce anglicele sunete.

De-a lungul secolului XVIII, micii muzicanți, adăpostiți prin grația notabilităților, au început să ajute, la rândul lor, la ridicarea faimei urbei ce avusese atâta grijă de viața și educația lor. Numele multora dintre ei au dispărut în istorie. Prea puține au rămas până la noi, aduse de

paginile unor memorialiști sau îndrăgostiți de prea frumoasa muzică interpretată oriunde, pe străzi sau în bisericile orașului. Astăzi le cunoaștem doar prenumele și instrumentul la care se evidențiaseră: Lucieta, fata cu vioara, Chiaretta, Silvia, Anna-Maria și Michietta – cu violinele.

Burney amintește în scrierile sale că cel mai adesea fetele schimbau între ele instrumentele, pentru a interpreta bucăți diferite, și toate cu aceeași grație și pricepere. Colecțiile de vestimentație tradițională venețiană, datorate lui G. Grevembroch, pe la mijlocul secolului XVIII, îi rețin pe unii cântăreți ambulanți, pe ale căror haine recunoaștem două litere înlănțuite – „S și R” – înseminele Școlii din San Rocco, faimoasă pentru muzica și interpretii pregătiți de ea, adesea având alături cutii destinate strânsului de bani. ■

La Agapia...

(Urmare din p. 58)

Suflet credincios în Dumnezeu, studentul Pișculescu crede că numai pronia cerească i-a scos-o în cale pe aleasa inimii: „Faptul cunoștinței ... îl privesc drept manifestarea milostivă și adânc iubitoare a Bunătății, Armoniei și Supravegherei – izvorătoare din Stăpânirea Vecinică, desfășurată asupra-ne... Socotesc drept o neprețuită favoare și binefacere divină împrejurarea călătoriei mele la Agapia și urmările ei.”

Dragostea lor ridică însă și mari probleme. În liniștea spirituală, acum tulburată de apariția tânărului chipș, Zoe Marcoci este pusă în fața unei opțiuni capitale: să-și înfrângă pornirile sentimentale și să se consacre pentru tot restul vieții călugăriei sau, dimpotrivă,

să-și asculte inima, să părăsească mănăstirea și să dea curs chemărilor pământești, plecând în lume cu iubitul apărut în răscrucea destinului său?

La rândul său, Grigore Pișculescu simte cum gândul i se îndepărtează treptat, treptat de studiile filosofice și inima îi dă ghes să pătrundă mai adânc în tainele teologiei. O voce de dincolo de el îi cheamă irezistibil spre cunoașterea misterelelor despre care se scrie în Biblie și-n alte cărți sacre.

Și până la urmă cei doi îndrăgostiți ajung la un deznodământ care poate fi socotit în egală măsură de către fiecare dintre ei și victorie și înfrângere: sora Zoe renunță la călugărie, iar studentul în filosofie se decide să studieze teologia. S-au căsătorit la 17 aprilie 1903, punând temelie unei familii trainice și de durată. Fosta aspirantă la călugărie a dat naștere

la patru fete, iar fostul student în filosofie și-a împlinit destinul de prelat și de scriitor, așa cum i-a fost hărăzit.

Peste vreo cinci decenii de la scrierea epistolelor de dragoste către iubita sa, Gala Galaction mărturisea: „Naivitatea acestor scrisori, biruințele din ele, profetismul lor, don-quisthotte-ismele lor, dulcегăria lor au o singură scuză și răscumpărare: cu oarecari oscilații și trădări am ajuns să adun o jumătate de veac de cânsicie și de contract respectat. Biata mea Zoe – dezamăgită, înjugată la carul greu al unei gospodării sărace, devastată de patru nașteri, mamă a patru fiice și mucenică a milioane de griji și de lipsuri – a rămas, din 1898, și până azi, titulara situației pe care i-au creat-o aceste scrisori, inima mea bizară, și, în 1903, binecuvântarea Sfintei Biserici.” ■

REPUBLICANUL MONARHIST

Philip Mansel, istoric englez, într-un articol publicat în revista britanică History Today, considera că Bonaparte a reîmpus monarhia în Europa. Creație a tinerei republici născute din Revoluția franceză, tânărul Bonaparte a devenit, încetul cu încetul, împăratul Napoleon I. Să-i urmărim traseul.

Sentimentele revoluționare stârnite de anul 1789 au redeșteptat la curțile europene teama. Iar reformatorii iluminiști au devenit peste noapte conservatori acerbii. Vechiul sistem părea să se clatine și trebuia să-și apere, din toate puterile, existența. Sfântul Imperiu Roman de neam germanic al lui Iosif II (1765-1790) devine una dintre citadelele cenzurii și represiei, iar Rusia de după țarina Ecaterina îi urmează exemplul pe călea autoritarismului monarhic. Noul țar, Pavel I (1796-1801), își leagă numele de ample eforturi legislative. Astfel, într-un singur an – 1796-1797 –, nici mai mult nici mai puțin de 48 000 de ordine, legi și edicte ies din cancelaria țaristă. Tot de Pavel I se leagă și moda reînținerii la gran-

doarea Curților de altădată, căci sistemul trebuia să aibă culoare și măreție. Contele Coblenz, ambasadorul imperial la Curtea rusească, povestește, într-un raport datat 4 mai 1797, cum țarul Pavel este de-a dreptul îndrăgostit de „marile ceremonii”, acordându-le o importanță deosebită.

Cum să dăruim și să inventezi imperii

Momentul central al unor astfel de festivități este reprezentat de parada gărzii imperiale, adevărat test de rezistență, luându-se în calcul mai ales condițiile climaterice ale Rusiei.

Mult mai devreme decât se crede astăzi, Bonaparte a început să-și construiască

propria imagine de tip monarhic. Pașii sunt ușor de identificat: 1799 – înființarea unei gărzii personale; 1800 – atribuirea unui palat; 1800-1802 – recepții la Curte cu costume fastuoase; 1804 – creionarea unei dinastii și, în sfârșit, 1808 – o nouă nobilime.

La 3 ianuarie 1800, la început de an și sfârșit de veac, Garda Consulilor, creată încă din noiembrie 1799, număra deja peste 2 000 de oameni, cu mult mai mult decât Garda Constituțională a lui Ludovic XVI (1774-1792). Din start, a fost o unitate de elită, în care unul dintre principiile de bază era... înălțimea mică a recruților.

Câteva zile mai târziu, la 10 februarie, escortat de garda personală, Napoleon face și al doilea pas spre noua ima-

gine. Palatul Tuileries era gata să-l întâmpine pe cel care dorea să stăpânească Europa. Primul Consul încalecă armăsarul alb al lui Ludovic și trezește în rândurile asistenței murmure de uimire și admirație. Un observator austriac numește asemenea parade „cele mai elegante spectacole militare ce i-a fost dat să vadă”.

Începând cu toamna aceluiași an, 1800, țarul Pavel I face printre primele referiri la dorința ascunsă a lui Napoleon de a transforma tronul Franței într-o moștenire ereditară.

Recepții, costume, eleganță

Tonul începea să fie din nou dat de la Curte. Recepțiile ținute fie la Tuileries, fie, din toamna lui 1802, la St. Cloud se organizau după moda Hofburg-ului austriac și din ce în ce mai puțin după cea a Versailles-ului. O altă eti-

chetă își făcea loc. Ofițerii inferiori gradului de căpitan nu erau acceptați decât în a patra cameră amplasată înaintea de Sala Consuliilor, ofițerii superiori – în a treia, generalii în a doua, iar ambasadorii – în prima. Călătorul britanic J.G. Lemaistre, care a participat la asemenea recepții, notează, la 7 martie 1802: „Chiar și persoanele obișnuite cu rânduielile vechilor Curți sunt de acord că audiența la Primul Consul reprezintă unul dintre cele mai splendide evenimente de acest gen din întreaga Europă”. Noua viziune napoleoniană folosea, în egală măsură, parada, spectacolul, eticheta, iar Consulul era mereu înconjurat de atenție și măguri.

Și, ca în orice spectacol, costumele juca unul dintre cele mai importante roluri. Iar veșmintele lui Bonaparte, ca și cele purtate de gărzii sau cele etalate cu ocazia diverselor recepții, demonstrează încă o dată, dacă mai era

nevoie, ambițiile sale monarhice. Astfel, putem aminti uniforme create special pentru consuli și miniștri, în decembrie 1799, sau pentru senatori și prefecți, în mai 1800. Dar constant vedeta va rămâne Primul Consul. O descriere datorată penei lui Lemaistre, datând din martie 1802, vorbește despre „impozantul costum de catifea stacojie, bogat brodat cu aur”.

Atunci, ca și acum, moda era dictată de Paris. „Habit a la française” – „veșmânt franțuzesc” – a început să devină o adevărată normă. Iar ținuta de mare gală era practic obligatorie nu numai pentru oficiali, ci și pentru francezii fără îndatoriri la nivel de stat. Într-un gest de mare încărcătură – economică, dar mai ales politică și de imagine –, orașul Lyon îi va oferi Primului Consul, în 1800, superbul costum de catifea descris mai sus, cu motive reprezentând ramuri de măsline. Costum purtat cu mare pompă

Sora lui Napoleon, Elisa,
căsătorită cu Felix Baciocchi

Eugene de Beauharnais

Jerôme Bonaparte,
rege al Westphaliei

cu ocazia semnării Concor-datului de la Notre Dame, semnat cu Papa Pius VII, act prin care religia catolică devenea cea a „majorității francezilor“, nemaifiind religie de stat.

O asemenea importanță începuse să o dețină costumul de gală în statul napoleonian, încât se povestește că, la o audiență la al doilea consul, Cambacères, viitorul arhicancelar al Imperiului, observând că vizitatorii poartă costum simplu negru, consulul ar fi replicat: „Oh, sunteți în doliu?! Aș vrea să-mi prezint condoleanțele pentru pierderea suferită!“...

Orașe vechi cad, noi nobili se ridică

Aproape în paralel cu extinderea teritoriului francez prin forța armelor, Napoleon și-a impus principiul monarhic prin așa-numita practică a decretului imperial. Perso-

nal, Bonaparte a organizat distrugerea ultimelor cetăți-state europene.

Primul pas îl face în 1797, ținta devenind Veneția. Urmează Genova, ce își pierde independența câțiva ani mai târziu, în 1805, când Republica Ligură e anexată Imperiului francez. Era anul încoronării din catedrala de la Milano și momentul în care Republica Italiană devenise Regatul Italiei, cu propriul său vicerege, în persoana lui Eugene de Beauharnais. Și tăvălugul continuă: cade Dubrovnik-ul, oraș ce cunoscuse în ultimul timp o viguroasă renaștere comercială (1805), fiind anexat Regatului italian. Republica din Lucca – un oraș liber încă din secolul XII – trăiește încoronarea cu mare pompă a cumnatului lui Napoleon, Felix Baciocchi, la 14 iulie 1805. Republica Bataviană este transformată un an mai târziu, în 1806, dintr-un arhicunoscut bastion al vieții bur-

gheze europene, în Regatul Olandei, sub conducerea lui Ludovic-Napoleon, fratele stăpânului de acum al continentului.

Aceeași soartă o vor împărtăși și spațiile germane: marele oraș comercial Frankfurt, devenit tot din 1806 capitala Marelui Ducat al Confederației Rinului; iar conducătorii Bavariei, Württemberg-ului și Saxoniei erau ridicați la rang de regi, în timp ce aceia ai Baden-ului și Hesse-Darmstadt-ului – la rang de Mari Duci.

Transformarea orașelor libere este totală. Modelul și imaginea imperială pătrund peste tot. Exemple vin parcă de la sine: palate în care spiritul napoleonian trăiește încă – precum în cel venețian, astăzi Museo Correr din Piața San Marco, palat ce l-a adăpostit pe împărat și regele Italiei din 1807 până în 1814, sau chiar vestitul Town Hall din Amsterdam, marele simbol al prosperității

Joseph...

...Louis...

...și Lucien Bonaparte

urbane și independenței de secol XVII, transformat în Palat regal.

La noile Curți, nobilimea începe să guste din nectarul puterii. Căci cuceririle nu l-au ajutat pe Bonaparte numai să-și extindă monarhia în Europa, ci i-au permis și să-și întărească propriul sistem intern. Noile titluri de *noblesse d'empire*, create în 1808, se vor lega tocmai de aceste teritorii din afara Franței. Câteva exemple sunt de ajuns: Hugues Maret, foarte apropiatul ministru secretar de stat al împăratului, devine în această logică a jocului duce de Bassano, cu posesiuni undeva în nordul Italiei, iar Joseph Fouché, Ministrul Poliției, duce de Otranto, localizat în Regatul Neapolelui.

Când măreția devine o boală

Fastul invadase noua lume de Curte. Iar *Eticheta Palatului Imperial* devenise ghidul ce reprezenta de acum stălpul conduitei corecte. Trezirea de dimineață și culcarea împăratului se transformaseră în momentele cele mai importante și mărețe ale unei zile, cu mult deasupra regulilor din timpul lui Ludovic XVI. Însă necesitățile unei astfel de Curți au început să redefină și termenii sistemului în ansamblu. Astfel, în septembrie 1813, deoarece un număr

impresionant de șambelani fusese nevoit să servească pe post de ofițeri sau ca prefecți în diferitele departamente, Curtea rămăsese aproape fără slujitori. Și totuși, după cum notează o apropiată a Curții, doamna de Remusat, „ceremonialul se executa ca și când ar fi fost dirijat de urui-tul unui tambur, totul făcându-se în pas de atac“.

Autorul cunoscutului roman *Roșu și negru*, Stendhal, ce petrecuse destul de mult timp la curtea napoleoniană, între 1810 și 1814, ca inspector „pentru mobilier și clădiri al coroanei“, își notează în 1818: „Această Curte devorată de ambiții era stăpânită de un aer aproape pestilențial. Aer ce l-a corupt în totalitate pe Napoleon și i-a exaltat într-o asemenea măsură amorul propriu, încât aproape i l-a transformat în boală...“

O maladie care îngheța încetul cu încetul întreaga Europă, presărând în drumul său mici palate și Curți, după chipul și asemănarea gusturilor imperiale. În 1812, Bonaparte stăpânea nici mai mult nici mai puțin de 44 de palate, de la Roma la Amsterdam, cu mult mai mult decât oricare monarh al timpurilor sale. Chiar dacă începutul fusese timid, marcat de cumpărarea la 2 aprilie 1799, de către Josephine de Beauharnais, prima soție a lui Napoleon, a castelului Malmaison contra modestei

sume de 325 000 de franci, continuarea nu va mai lăsa loc de îndoială. Căci, câțiva ani mai târziu, prin 1808, împăratul se va gândi chiar să folosească Versailles-ul, pe care l-a inspectat de mai multe ori, ca marcă a noii sale puteri.

Atenție Sire, Marilor Puteri a început să le fie teamă!...

Un nou sfânt imperiu cuceră lumea. Bonaparte, îndrăgostit de modelul lui Carol cel Mare, încerca să-i reconstruiască istoria. După cum îi scria Papei Clement XII, între 1806 și 1808, personalitatea și vasta creație imperială a acestuia, pe care le cunoscuse încă din tinerețe, grație lucrării lui Eginhard – *De vita Caroli Magni* – îl fascinau. Iar Imperiul carolingian era clar că nu însemna numai Franța, ci cuprindea o Europă unită, din care făceau parte state ca Prusia, Italia, Austria sau întreaga Peninsulă Balcanică. Ele se uneau pentru a înfrânge odată pentru totdeauna dușmanul englez de peste Canalul Mânecii.

Extinderea statului napoleonian continua în ritm alert. Insulele arhipelagului ionian sunt anexate Imperiului francez în 1807, iar din 1810, au aceeași soartă și orașele libere Hamburg, Lübeck și Bremen. Demersul imperial începea să tragă semnale de

alarmă pe la toate curțile regale europene. Înainte de punerea în aplicare a marelui plan moscovit, un apropiat al lui Napoleon îi împărtășește acestuia noile temeri: „Marilor Puteri a început să le fie teamă de o monarhie universală. Dinastia Voastră este deja răspândită peste tot și altora le este frică să nu o vadă instaurându-se în propriile țări.”

În opinia lui Napoleon, capetele încoronate ce începuseră din ce în ce mai vizibil să comploteze împotriva sa nu erau altceva decât trădători ai propriei lor cauze. Și asemenea kaiser-ului Wilhelm II, la debutul primei conflagrații mondiale, în 1914, el a supraestimat disponibilitatea de a susține cauza monarhiei autoritare. În ciuda faptului că mulți îi admirau geniul, abilitățile de a domoli Revoluția, capacitățile impresionante ale gărzilor și armatelor sale sau splen-

doarea curților și palatelor, încercând chiar să imite noile modele, marea majoritate se temea de expansiunea napoleoniană. Și astfel, la Viena, Sankt Petersburg sau Londra a început să se contureze ceea ce, inspirat, contele Uvarov, viitorul ministru al Educației din Rusia, definea ca „un gen de conspirație deschisă, cea imensă mașină de război..., alianța secretă a opiniei publice europene împotriva Franței acelor timpuri”.

Nume sonore se alătură cauzei. Printre ele, cunoscuta scriitoare Madame de Staël, reformistul baron prusac von Stein, confidentul lui Alexandru I, baronul von Arnfeldt, contele italian Pozzo di Borgo, dușmanul familiei Bonaparte din Ajaccio, sau Friedrich von Gentz, marele publicist în serviciul Austriei, denumit de posteritate „secretarul Europei”. Sfârșitul marelui visător era din

ce în ce mai aproape. Trădarea va veni din toate părțile: apropiatul său general Bernadotte, care se alătură „cauzei europene” – după cum o va numi Madame de Staël – sau, mult mai dureros pentru Napoleon omul, împărăteasa Marie Louise, soția lui, care se condusesse după ingrata deviză „Parme ou rien” („Parma sau nimic”).

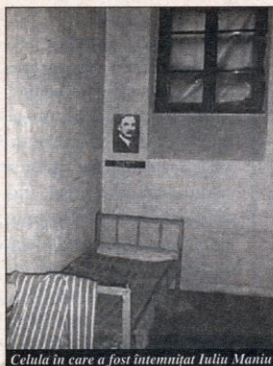
Campania din Rusia (1812), încheiată cu un adevărat dezastre militar, înfrângerea de pe frontul de la Leipzig (1813), invadarea Franței de către armatele aliate ale Rusiei, Austriei, Prusiei și Angliei, culminând cu ocuparea Parisului (martie 1814), impun abdicarea și exilul lui Napoleon pe insula Elba (mai 1814). Nici măcar cele apoi 100 de zile nu reușesc să reînvie visul de altădată. Înving definitiv la Waterloo, la 18 iunie 1815, Napoleon e exilat în insula Sf. Elena, unde-și găsește sfârșitul. ■

Începutul (Austerlitz)...

...și sfârșitul (Waterloo)

Celula în care a fost înmormântat Iuliu Maniu

Eveniment

SIGHET - 2002

Imagine din muzeu

DUMITRU BALAN

In zilele de 5-7 iulie 2002, la Muzeul memorialul victimelor comunismului și al rezistenței din Sighetu Marmației, s-au desfășurat lucrările celui de al X-lea simpozion internațional cu tema 1973-1989. *Cronica unui sfârșit de sistem*. Aidoma celor nouă ediții anuale precedente, manifestarea (172 de comunicări înscrise în program) a fost organizată de Fundația Academia Civică, cu sprijinul Fundației Hanns Seidel și în colaborare cu British Council, centrele culturale franceze și ceh și Institutul polonez din București.

După cum a menționat Ana Blandiana, președinta Fundației Academia Civică, în cuvântul său introductiv, simpozionul va fi ultimul de o asemenea amploare, cu un număr atât de mare de participanți și cu abordare de multiple și diverse teme. Pe viitor, la Sighet și în alte orașe, se vor organiza conferințe pe subiecte punctuale, cu un număr restrâns de participanți, oferindu-se astfel mai mult spațiu discuțiilor.

Comunicările, consacrate dramelor individuale și colec-

tive, au fost prezentate în secțiunile *Rezistența la comunism în deceniile 8 și 9 (oponenți și disidenți)*; *Drepturile omului în România*; *Securitatea și viața cotidiană*; *Comunismul cu două fețe: între propagandă și realitate*; *A existat o rezistență prin cultură?*; *Ceaușescu – constructor și demolator*; *Situația internațională. De la Acordurile de la Helsinki la căderea zidului Berlinului și, în cadrul mesei rotunde, Implozia comunismului în țările din Est (Solidarnosc; Charta 77; Disidenții ruși; Mișcările civice din RDG).*

Au onorat Sighetul cu prezența lor personalități precum Stéphane Courtois, autor al *Cărții negre a comunismului* (care pregătește și un al doilea volum) și director – în acest an – al Școlii de Vară, organizată în continuarea simpozionului, Dennis Deletant (Londra), Tatiana Pokivailova (Moscova), Mircea Carp (München), Libuše Valentová (Pragă), Anatol Petrencu (Chișinău), Iosif Toma Popescu (Varșovia), Sanda Golopenția (Providencia), Doina Comea (Cluj), Lavinia Betea (Arad), Petru

Caraman și Alexandru Zub (ambii din Iași), Doina Jela, Dinu C. Giurescu, Radu Filipescu, Victor Frunză și Marius Oprea (toți din București).

In orașul maramureșean, grevat de o zbuciumată istorie, au venit prima dată și asemenea marcanți foști deținuți politici, scriitori, prelați, ca Vasile Paraschiv (Ploiești), cu comunicarea *Doar atât am putut să fac pentru poporul meu*, Bogdan Lis (Gdansk) cu tema *Solidarnosc, un exemplu de voință istorică*, Petre Mihai Băcanu (București), cu *Un ziar care l-a scos din minți pe Ceaușescu*, Dumitru Iuga (București), cu *Sunt unul dintre „conspiratori”*, Bujor Nedelcovici (Paris) cu *Marile palate din Europa și... Palatul poporului din București*, Stelian Tănase (București), cu *Scriitorii și Securitatea*, E.S. Jean-Claude Perissat (Vatican), cu expunerea *Papa Ioan Paul al II-lea, vector al crucii victorioase asupra comunismului ateu etc.*

Cred că pentru prima oară participanții au fost deopotrivă, în majoritatea lor, și comentatori, memorialiști ai eveniment-

telor istorice din trecutul nu prea îndepărtat și subiecți principali ai acțiunilor anticomuniste, antitotalitare din România, fosta U.R.S.S., Polonia, fosta Cehoslovacie și RDG. De mare interes s-au bucurat evocările celui mai cunoscut disident sovietic, după Soljenițin și Saharov, politologul și scriitorul Vladimir Bukovski (cartea sa *Judecată la Moscova* a fost tradusă în 1998, la editura Albatros; în prezent i se tălmăcește romanul autobiografic *Și se întoarce vântul*).

Cel care, după numeroase arestări, intermnițări și internări în ospiciu psihiatrice (în anii 1961-1976), era schimbat la Zürich, în 1976 – pe baza unui acord Brejnev-Pinochet – cu secretarul general al Partidului Comunist din Chile, Luis Corvalan, constata azi, cu amărăciune, că, „nu am câștigat lupta. Nomenclatura are birouri, are de oferit locuri de muncă... Toate forțele politice vestice au colaborat cu Moscova”, iar „noi nu am reușit să convingem suficienți oameni să fie de partea noastră.”

La simpozion s-a vorbit mult despre rezistența prin cultură. Ana Selejan, cercetătoarea literaturii române din perioada totalitarismului postbelic, a opinat că în România nu a putut activa o reală disidență, deoarece Securitatea reprima din fașă orice încercare de opoziție publică. Și, într-adevăr, prin comparație, în fosta Uniune Sovietică, în perioada brejnevistă, au activat personalități care au renunțat la situația lor comodă, privilegiată în societate și au inițiat mișcări de protest cu aderenți, mai mulți sau mai puțini, exprimându-și ferm dezacordul față de politica statului, în locuri publice, ca Piața Pușkin, Piața Maiakovski și chiar Piața Roșie; a existat și vestitul „samizdat”: publicații protestatare ilegale (majoritatea dactilografiate), care se răspândeau în zeci și sute de exemplare în marile orașe.

Este curios faptul, s-a remarcat în cadrul discuțiilor, că lucrări de referință pentru perioada analizată, de pildă *Istoria comunismului din România* (în prima ediție, sub titlul *Istoria stalinismului...*) nu

figurează în manualele de istorie, nici măcar ca bibliografie facultativă. Mircea Martin, Mihai Zamfir, Gabriel Dimisianu, Romulus Rusan, Ioana Boca, dar și oaspeții străini, Thierry Wolton (Franța), autor al cărții *Roșu-brun. Răul secolului* (tradusă și în limba română), Mark Percival (Marea Britanie), Paul E. Michelson (S.U.A.), Peter U. Weiss (Germania), Henryk Wujek (Polonia), A. Stikalin (Rusia), au subliniat că, aidoma altor sisteme totalitare, dictatoriale, sistemul comunist este nu numai profund antidemocratic, ci și net antinațional.

Participanții la simpozion au adoptat o moțiune prin care se solicită ca, prin Consiliul Național de Studiere a Arhivelor Securității, să fie desconspirați toți cei „care au făcut poliție politică, iar cei care ocupă funcții publice să fie înlăturați fără întârziere, ca o condiție necesară atât de doritei admieri a României în NATO”.

Volumul cu referatele simpozionului, ce va apărea până la sfârșitul acestui an, va constitui cu siguranță un recurs împotriva uitării. ■

„Șafran printre nemuritori”

De curând, a apărut la Editura Hasefer, în colecția „Caiete culturale” a revistei „Realitatea evreiască”, volumul cu titlul de mai sus. Cartea, alcătuită de Manase Radnev împreună cu Ticu Goldstein, își propune să releve fațetele multiple ale activității și operei lui Alexandru Șafran, fost Șef Rabin al României (1940-1947) și Mare Rabin al Genevei, din 1948 până în prezent.

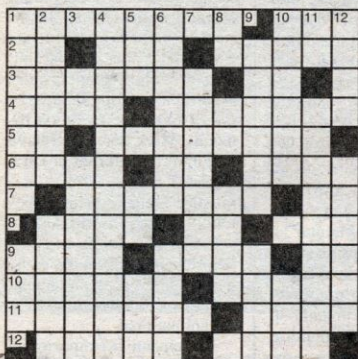
Autor al unei bogate și prestigioase opere filosofice și religioase, traduse în marile limbi de circulație internațională, specialist unanim recunoscut al Cabalei, doctorul Șafran ne apare în această lucrare și ca un publicist cu un condei alert și inspirat (a se vedea articolele și studiile apărute în tinerețe în România) și, mai cu seamă,

ca un luptător neînfocat pentru salvarea evreilor în timpul celui de al doilea război mondial.

Un capitol foarte interesant al cărții, cu texte inedite în România, este dedicat contribuției Marelui Rabin al Genevei la apropierea dintre evrei și creștini, la relansarea dialogului între cele două mai religii, după anii întunecați ai conflagrației planetare. De altminteri, unul dintre aceste texte ca și alte scrieri și interviuri ale distinsului cărturar – membru de onoare al Academiei Române și al altor instituții academice, deci, prin tradiție, „nemuritor” – au apărut în *Magazin istoric*, datorită colaboratorului nostru, Manase Radnev.

În concluzie, un volum atractiv și necesar.

NICOLAE BĂLCESCU

ORIZONTAL: 1) Cartier bucureştean (azi dispărut) unde, la 29 iunie 1819, se naştea al patrulea copil al Zincăi Bălcescu, botezat Nicolae – Topolog din Argeş, în apropierea căruia, la Bălceşti, bunicii dinspre mamă au cumpărat o moşie de unde i se trage numele. 2) În faţă! – Imperiu de la răsărit care a intervenit deseori în treburile interne ale Principatelor Române – Profesor de istorie la Colegiul „Sf. Sava” unde Bălcescu intră în 1832 (Florian, 1805-1887). 3) ...supt Mihai-Voievod Viteazul lucrare de căpătâi a marelui istoric – Radu Stroescu. 4) Aşa cum nu a fost Bălcescu faţă de boala care l-a răpus de tânăr (33 de ani) – Zgomote confuze de voci. 5) Tudor Aaron – Deşi au existat divergenţe în sânul emigraţiei române după înăbuşirea revoluţiei de la 1848, nu se ajunge până la acest punct. 6) Apă cu gheaţă (pl.) – Laurian Cantacuzino – A coase pe margine. 7) Numele corpului de armată polonez, corespondent celui în care este încadrat Bălcescu la 8 iulie 1838 – Ovidiu Teodorescu. 8) „Vacum tube voltmeter” (voltmetru electronic, abr.) – Emil Rareş – Palat deschis! 9) Mic golf de coastă în SV Cubei – Cu lapte pentru bebeluşi – Ulpiu Lăpuşneanu. 10) Călătoriile făcute de Bălcescu în mai multe ţări europene (mai ales în Franţa şi Italia) în pregătirea revoluţiei de la 1848 – Nimic mai mult (pl.). 11) Istoria, ca principal domeniu al preocupărilor esenţiale ale lui Bălcescu – Variantă la verbul care i-a animat pe

revoluţionarii de la 1848 şi de mai târziu. 12) Locul unde Bălcescu nu s-a mai întors niciodată – N-are nici un Dumnezeu.

VERTICAL: 1) Om politic, publicist şi istoric român, fondator al publicaţiei *Gazeta de Transilvania* (Braşov, 1838) unde şi Bălcescu publică o serie de articole (George, 1812-1893) – Abreviaţie uzuală pentru „baterie de serviciu”. 2) Imperiu suzeran al Principatelor Române a cărui intervenţie a dus la înăbuşirea revoluţiei de la 1848 şi la plecarea lui Bălcescu în exil – Un fel de voinţă. 3) Mihai Udrişte – Calitatea atribuită lui Bălcescu alături de cele de revoluţionar şi patriot. 4) Provincie românească unde Bălcescu, în exil fiind, se întâlneşte cu Avram Iancu. 5) Lac în Scoţia – Eustaţiu Mavrocordat – Oraş în Austria. 6) Verb al învăţării – Unul dintre strămoşii noştri (fem.). 7) Grad primit de Bălcescu, la 8 iulie 1838, în escadronul III de cavalerie de la Dudeşti. 8) Luat la mijloc! – Radu Dragomirescu – A face o alegere. 9) *Puterea... şi arta militară a moldoveni în timpul mării lor*, al doilea studiu pe această temă publicat de Bălcescu – Crezul vieţii sale, cum el însuşi mărturiseşte, a fost să-i vadă pe românii din toate provinciile la un loc, într-o asemenea formă de organizare unitară şi modernă. 10) Urme de fier roşu – Sunt primele la alegeri! 11) Petre Onciul – Evenimentul dominant de la mijlocul secolului XIX la care Bălcescu a participat activ. 12) Element decorativ în construcţii (pl.) – Tară europeană în care, la Palermo, la 29 noiembrie 1852, Bălcescu trece în eternitate şi va rămâne acolo pentru totdeauna.

Dictionar: INII, VTVM, BRŌA, BTS, EUN, ENS, ANTE

Pavel TOTOLICI

Soluţiile jocurilor apărute în nr. 10/2002, p. 94:

MARI COMANDANŢI: SPARTACUS – DECEBAL – JOURDAN – CAROLMARTEL – CADORNA – TIRPITZ – BOLIVAR – LECLERC – MACKENSEN

ARME: PUSCA – TOPOR – SPADA – DURDA – FITIL – BRAND – FOCOS – PLUMB – TESAC

DIALOG CU CITITORII

PE MARGINEA UNUI ARTICOL

Doamna ILEANA MONTONI, din București, referindu-se la articolul publicat în revista noastră în nr. 9/2002, intitulat Cum a părăsit țara șef-rabinul Șafran, ne scrie: Depun o mărturie și sunt convinsă că mai există persoane în viață care să o confirme, în cazul altor foști demnitari români.

Atât tatăl meu cât și mama mea l-au cunoscut din tinerețe pe Alexandru Șafran și pe dr. Filderman. Tata fusese în mai multe rânduri deputat georgist [membru al partidului liberal condus de Gheorghe Brătianu] de Bacău, iar mama avea rădăcini adânci în județ (era fiica cpt. E. Rosetti și nepoata cpt. Arcadie Septelici, participant de frunte în Războiul de Independență).

În anul 1946 când tatăl meu, Atta Constantinescu, a fost anchetat ca fost ministru antonescian de către Tribunalul Poporului, șef-rabinul Alexandru Șafran, cât și Lucrețiu Pătrășcanu au depus mărturie în favoarea lui. Tatăl meu a fost scos de sub urmărirea acestui „tribunal“.

În ianuarie 1949 au fost condamnați și restul de foști miniștri. Omul de caracter Alexandru Șafran a fost între timp îndepărtat și, ce a fost și mai grav: mărturia d-sale a dispărut din dosar.

AMINTIRI

DI. SIMION GÂRLEA,
din Vitănești, jud. Teleorman,

pasionat cititor al revistei Magazin istoric, ne comunică impresiile sale: În orice articol din revistă ce privește Basarabia mă regăsesc. În numărul din septembrie 2001, la pagina 21, se scrie despre Visarion Puiu, episcopul Hotinului. Diploma mea de absolvire a Seminarului de la mănăstirea Dobrușa, jud. Soroca, din 1 iulie 1935, este semnată de episcopul Visarion Puiu.

În același număr, la pagina 94, în articolul *Un boier basarabean*, scris de o basarabeană, Cristina Rotaru, se amintește de gara Rogojeni. De la această gară plecam sau veneam și eu.

În revista *Magazin istoric* a lunii noiembrie 2001, la pagina 77, apare numele generalului Hugo Schwab, care a comandat diferite unități, între care și Divizia 9 Infanterie în anii 1941-1944. Îmi amintesc de el, deoarece în anul 1940 eu făceam parte din Regimentul 34 Infanterie, care era în subordinea Diviziei 9 Infanterie, ce a fost în 1940 în Cadrilater.

Ne bucurăm, domnule Simion Gârlea, că în articolele publicate de revista noastră găsiți evocarea unor locuri și oameni pe care i-ați cunoscut.

APARIȚII

Am primit la redacție numărul 4(83), mai-iunie 2002, al Magazinului de filatelie, cartofilie și numismatică, revistă ilustrată de infor-

mare și documentare, editată de Asociația filateliștilor „Tomis“ din Constanța. Cu un sumar bogat și variat, revista se adresează atât specialiștilor în domeniu cât și marelui public.

Succes în continuare și cât mai multe apariții.

CERERI ȘI OFERTE

GHERASIM FEUR-DEAN, str. Gh. Doja, nr. 13, municipiul Gherla, jud. Cluj, oferă colecția completă.

MARCEL CRISTU, Bd. Gh. Duca, nr. 3-11, sc. A, ap. 5, sector 1, București, tel. 223.22.26, oferă colecția completă.

MARIN BARBU, Bd. Alex. Obregia, nr. 6, bl. M1, sc. 4, et. V, ap. 139, sector 4, București, oferă colecția 1973-2002.

GHEORGHE MOHOR, București, tel. 776.29.48, oferă colecția 1968-1990.

ȘTEFAN CIACHI, str. Brăilei, nr. 15, bl. R1, sc. 2, et. 9, ap. 72, Galați, oferă colecția 1967-2000.

RADU N. GHEORGHE, str. Cișmelei, nr. 3, bl. 8E, ap. 19, Constanța, oferă colecția completă.

CONSTANTIN ZAHARIA, Bd. Tomis, nr. 322, bl. N3, sc. B, et. 2, ap. 32, O.P. 7, Tomis Nord IV, Constanța, oferă colecția completă.

NICOLAE VIZITIU, cartier Tiglina II, bl. CS6, ap. 56, Galați, oferă colecția completă.

CONTENTS (Romanian History) C. Noica The Romanian World at crossroad of civilisations ● S. Ispas Saint Andrew, protector of Romania ● M.E. Ionescu The historical model of national security ● L. Mureşan Cristian Popiştanu and the road of Romania toward NATO ● V. Grecu Recollections about N. Iorga ● G. Filitti Romania 100 years ago ● P. Stoian Hundred years of diplomatic contacts with Japan ● S. Alexandrescu Dictators of Romania (II) ● T. Wexler 1945-1947 Polish Jews exodus ● S. Călția The story of some acts ● V. Avram How died Vlaicu? ● A. Filipescu 1917. The life of Romanian POW in Bulgaria ● G.V. Rusu 1674. Dionisie Băntfău – a tragic destiny ● F. Popescu Zoe Murgoci-Gala Galaction, a great love ● P. Otú 1963. The Corneliu Mănescu-Dean Rusk meeting ● L. Cosovanu Romanian documents at Hoover Institution (XIII) ● C. Richter, C. Sencovici The Saxon fortress of Moşna ● P.I. Panait Mysteries of the voyvode's court from Bucharest ● M. Brănzan The Bessarabian band „Noroc” – their fate under the communist rule ● V. Săhleanu 1989. Unpublished diary (IV) ● D. Balan The Sighet Symposium – 10th edition

SOMMAIRE (Histoire roumaine) C. Noica La civilisation roumaine au carrefour des mondes ● S. Ispas Saint André – protecteur de la Roumanie ● M.E. Ionescu Le modèle historique de la sécurité nationale ● L. Mureşan C. Popiştanu et la route de la Roumanie vers l'OTAN ● V. Grecu Souvenirs sur N. Iorga ● G. Filitti La Roumanie il y a 100 ans ● P. Stoian Un siècle de contacts diplomatiques avec le Japon ● S. Alexandrescu Les dictateurs de Roumanie (II) ● T. Wexler 1945-1947. L'exode des Juifs polonais ● S. Călția Le récit des papiers ● V. Avram La vérité sur la mort de A. Vlaicu ● A. Filipescu 1917. La vie des prisonniers roumains en Bulgarie ● G.V. Rusu 1674. Dionisie Băntfău – un destin tragique ● F. Popescu Amours célèbres : Zoe Murgoci-Gala Galaction ● P. Otú 1963. Rencontres : Corneliu Mănescu-Dean Rusk ● L. Cosovanu Documents roumains à Hoover Institution (XIII) ● C. Richter, C. Sencovici La cité saxonne de Moşna ● P.I. Panait Enigmes à la cour princière de Bucarest (II) ● M. Brănzan L'ensemble „Noroc” de Bessarabie – avatares à l'époque communiste ● V. Săhleanu 1989. Journal inédit (IV) ● D. Balan Le symposium de Sighet à la Xe édition

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) К. Нойка Румынский мир на перекрестке цивилизаций ● С. Испас Святой Андрей, покровитель Румынии ● М.Е. Ионеску Историческая модель национальной безопасности ● Л. Муреşан К. Попиштану и путь нашей страны к НАТО ● В. Греку Воспоминания о Н. Иорге ● Г. Филиitti Румыния 100 лет назад ● П. Стоиан Столетие румынско-японских дипломатических отношений ● С. Александреску Диктаторы Румынии (II) ● Т. Векслер 1945-1947. Польские евреи – беженцы ● С. Калтия История мелких документов ● В. Аврам Как умер А. Влайку? ● А. Филипеску 1917. Жизнь румынских военнопленных в Болгарии ● Г.В. Русу 1674. Дионисие Бантфу – трагическая судьба ● Ф. Попеску Зое Мургоци-Гала Галактион: известный роман ● П. Оту 1963. Встреча Корнелиу Мэнеску-Дин Раск ● Л. Косовану Румынские документы в Институте Гувера (XIII) ● К. Рихтер, К. Сенкович Сакская крепость Мошна ● П.И. Панайт Загадки двора государей в Бухаресте (II) ● М. Брынзан Бессарабский ансамбль „Норок” и его доля в коммунистические годы ● В. Сэхлеану 1989. Неопубликованный дневник (IV) ● Д. Балан Симпозиуму в Сигете – 10 лет

INHALT (Rumänische Geschichte) C. Noica Die rumänische Welt - beim Zusammenfluss der Zivilisationen ● S. Ispas Der Heilige Andreas, Beschützer Rumäniens ● M.E. Ionescu Das historische Beispiel der nationalen Sicherheit ● L. Mureşan C. Popiştanu und Rumäniens Weg Richtung NATO ● V. Grecu Erinnerungen an N. Iorga ● G. Filitti Rumänien vor 100 Jahren ● P. Stoian Ein Jahrhundert diplomatischer Beziehungen zu Japan ● S. Alexandrescu Rumäniens Diktatoren (II) ● T. Wexler 1945-1947. Der Exodus der polnischen Juden ● S. Călția Die Geschichte einiger kleinen Akten ● V. Avram Wie starb Vlaicu? ● A. Filipescu 1917. Das Leben der rumänischen Kriegsgefangenen in Bulgarien ● G.V. Rusu 1674. Dionisie Băntfău – ein tragisches Schicksal ● F. Popescu Berühmte Lieben: Zoe Murgoci-Gala Galaction ● P. Otú 1963. Das Treffen Corneliu Mănescu - Dean Rusk ● L. Cosovanu Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (XIII) ● C. Richter, C. Sencovici Die sächsische Burg von Meschen ● P.I. Panait Rätsel des Fürstlichen Hofes Bukarest (II) ● M. Brănzan Die bessarabische Musikgruppe „Noroc” – Schicksal im Kommunismus ● V. Săhleanu 1989. Unveröffentlichtes Tagebuch (IV) ● D. Balan Das Symposium von Sighet – der zehnte Jahrgang

SUMARIO (Historia rumana) C. Noica El mundo rumano en la confluencia de las civilizaciones ● S. Ispas El San Andres, el protector de Rumania ● M.E. Ionescu El modelo histórico de la seguridad nacional ● L. Mureşan C. Popiştanu y el camino de Rumania hacia la OTAN ● V. Grecu Recuerdos sobre N. Iorga ● G. Filitti Rumania hace 100 años ● P. Stoian Un siglo de contactos diplomáticos con Japón ● S. Alexandrescu Los dictadores de Rumania (II) ● T. Wexler 1945-1947. El exodo de los judios polacos ● S. Călția La historia de algunos documentos ● V. Avram ¿Cómo murió Aurel Vlaicu? ● A. Filipescu 1917. La vida de los prisioneros rumanos en Bulgaria ● G.V. Rusu 1674. Dionisie Băntfău – un destino trágico ● F. Popescu Amores célebres: Zoe Murgoci-Gala Galaction ● P. Otú 1963. La entrevista de Corneliu Mănescu con Dean Rusk ● L. Cosovanu Documentos rumanos en Hoover Institution (XIII) ● C. Richter, C. Sencovici El equipo músico „Noroc” de Besarabia – destino bajo el comunismo ● V. Săhleanu 1989. Diario inédito (IV) ● D. Balan El simposio de Sighet – la X^a edición

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali de la oraş şi de la sate sau la redacţie.

ABONNEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-21-222.64.07 sau 222.64.39

Piaţa Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, Bucureşti, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (ţări europene);

90 dolari U.S.A. (ţări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Naţională a Imprimeriilor „Corei” S.A. – Bucureşti

ISSN 0541-881X

Tiraj: 25.000 ex.; Editat cu sprijinul Ministerului Educaţiei şi Cercetării

Lei 15 000

雛形あまの幼孫

武江藥師傳士

湖龍齋画

雛形あまの
幼孫

大若
小若

